RELATOS Y HUELLAS

Contar las experiencias y marcas
de la cultura judía en la Argentina

Ministerio de Educación
Argentina

Embajada de Suecia
Buenos Aires

ICUF איקוף

FUNDACIÓN IWO
יידישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט
INSTITUTO JUDÍO DE INVESTIGACIÓN

Presidente
Dr. Alberto Fernández

Vicepresidenta
Dra. Cristina Fernández de Kirchner

Jefe de Gabinete de Ministros
Dr. Juan Luis Manzur

Ministro de Educación
Lic. Jaime Perczyk

Unidad Gabinete de Asesores
Prof. Daniel José Pico

Secretaria de Educación
Dra. Silvina Gvirtz

Subsecretario de Educación Social y Cultural
Lic. Alejandro Horacio Garay

Embajada de Suecia

Ministerio de Educación
Dirección de Educación para los Derechos Humanos,
Género y Educación Sexual Integral
Programa Educación y Memoria

Coordinación del proyecto
Sol Steinman - Ministerio de Educación
Diego Schulman - Embajada de Suecia

Idea
Diego Schulman

Edición
Julieta Santos

Traducción
Fundación IWO
Traductora: Nejama Barad
Supervisión: Abraham Lichtenbaum
Asistencia técnica: Silvia Hansman

Diseño Gráfico y Collages
Ramiro Pérez

Impreso en Talleres Trama SA, Garro 3160/70, Parque Patricios,
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, en el mes de mayo de 2022.

Ministerio de Educación de la Nación
Relatos y Huellas. Contar las experiencias y marcas de la cultura judía en Argentina / 1a ed.- Ciudad Autónoma de Buenos Aires
Ministerio de Educación de la Nación; Ciudad Autónoma de Buenos Aires: Embajada de Suecia en Argentina, 2022.
92 p. ; 24 x 19 cm.

ISBN 978-950-00-1581-3

1. Holocausto Judío. 2. Antisemitismo. 3. Memorias. I. Título.
CDD 306.696

Publicación de distribución gratuita - Prohibida su venta.

Agradecimientos:
A todas y todos los estudiantes que participaron de la convocatoria, a las y los docentes, a las escuelas que llevaron adelante esta iniciativa. A las y los referentes de la Red Nacional de Educación y Memoria que acompañaron este proyecto en cada una de las provincias del país.

RELATOS y HUELLAS

A fines del siglo pasado se comenzó a notar, en Suecia y en todo el mundo, un incremento del antisemitismo, acompañado por una falta de conocimiento y un aumento del negacionismo del Holocausto. Fue en este contexto que la lucha contra el antisemitismo y la labor por la memoria del Holocausto pasó a tener un papel destacado en las políticas suecas, culminando en el año 2000 en el Foro Internacional de Estocolmo. El producto de este Foro, la Declaración de Estocolmo, constituye la base de la Alianza Internacional para el Recuerdo del Holocausto (IHRA, por sus siglas en inglés), fundada en el año 1998 por el Primer Ministro de Suecia del momento, Göran Persson.

En octubre de 2021, 21 años después del Foro de Estocolmo, el Primer Ministro de Suecia Stefan Löfven organizó el Foro Internacional de Malmö para la Memoria del Holocausto y la Lucha contra el Antisemitismo, Remember-ReAct, con el objetivo de hacer un seguimiento al Foro original a través de una contribución significativa a los esfuerzos de mantener viva la memoria, inspirando nuevas acciones y medidas contra el antisemitismo.

El Foro de Malmö marcó el contexto para el proyecto “Relatos y Huellas. Contar las experiencias y marcas de la inmigración y cultura judía en la Argentina”, organizado por la Embajada de Suecia en Buenos Aires y el Ministerio de Educación de la Nación, a través del programa Educación y Memoria. Dirigiéndose a alumnos de la primaria y secundaria de todo el país, la convocatoria tuvo como meta contribuir a la lucha contra el antisemitismo mediante dos estrategias complementarias.

Por un lado, se buscó visibilizar con la escritura diversas miradas humanizadoras del otro, como una contracara a los prejuicios que abundan en la sociedad en general y en las redes sociales en particular. En simultáneo, se quiso resaltar los vestigios de la inmigración judía en la Argentina, hogar de la comunidad judía más grande de toda Latinoamérica con una población aproximada de 200.000 personas.

Este libro alberga una selección de 17 textos escritos por estudiantes de diferentes partes del país. Cada uno de estos relatos está acompañado por una traducción al idish, una de las cinco lenguas minoritarias nacionales de Suecia. Las versiones en idish constituyen un acto tanto simbólico como concreto en la lucha contra las consecuencias del Holocausto y es una celebración de esta lengua, de la cultura judía y de la diversidad de las sociedades de ambos países.

Es un orgullo presentar en esta compilación una gran variedad de textos que incluyen, entre otros, un testimonio sobre la importancia de las cooperativas judías en La Pampa, una investigación sobre los y las inmigrantes judíos en la localidad de General Ramírez en Entre Ríos y un relato sobre el encuentro con lo judío en Tucumán, junto con unas reflexiones desde Buenos Aires sobre el encuentro con “el otro”, que puede ser al mismo tiempo disruptivo y enriquecedor.

Espero que el llamado a jóvenes a escribir e investigar sobre las huellas de la cultura judía en sus comunidades haya contribuido a la construcción de nuevos recuerdos y conocimientos sobre la presencia judía en Argentina. Porque tener estas experiencias presentes, es un aporte más para mantener viva la memoria sobre el Holocausto. En palabras del Sr. Primer Ministro de Suecia Stefan Löfven:

Cuando los supervivientes envejecen y mueren, la tarea para los que aún vivimos es aún más importante. Para llevar los recuerdos hacia adelante. Mantener siempre un lugar de memoria en nuestros corazones. De hablar de ello, entre nosotros y con nuestros hijos.

Y decir: Sabemos lo que pasó.

Nos negamos a permitir que vuelva a suceder.

Nunca los olvidaremos.

Anders Carlsson
Embajador de Suecia

Relatos y Huellas es el resultado de una convocatoria que invitó a nuestras y nuestros estudiantes a indagar en las marcas materiales, culturales y simbólicas de la inmigración judía a la Argentina. Los trabajos de investigación que fueron desarrollados por las escuelas que participaron de la propuesta nos muestran los modos en que los diversos contingentes migratorios que arribaron al país dejaron sus marcas -sus relatos y huellas- en la cultura y la sociedad.

A diferencia de concepciones de antaño que sostenían que nuestro país era un "crisol de razas" en el cual las comunidades de inmigrantes se fundían en una nueva y homogénea identidad nacional, las concepciones actuales en torno a la experiencia migratoria valoran la conformación de un universo amplio, plural y diversificado de poblaciones que hicieron y hacen sus aportes sin renunciar a sus tradiciones, creencias e identidad de origen. Este reconocimiento permite valorar cuáles son las múltiples y diversas culturas que cada día le dan vida a nuestro territorio.

Relatos y Huellas reúne los trabajos que estudiantes de escuelas de nuestro país efectuaron con el objetivo de indagar en la experiencia de la inmigración judía. Al leerlo podemos vislumbrar que dos temporalidades se solapan: el pasado y el presente. Los rastros de aquel proceso migratorio es recuperado desde la propia experiencia de jóvenes que, en otro momento histórico, se interrogan sobre las condiciones de una sociabilidad que celebre la diversidad y el respeto por quienes tienen otras trayectorias biográficas o creencias acerca de cómo funciona el mundo.

Los modos de acercarnos al pasado no constituyen solamente un modo de saciar nuestro conocimiento histórico sino que también sirven para recuperar experiencias que resultan constitutivas para una sociedad democrática que necesita ejercer la memoria. Nuestro compromiso es convertir las historias que recupera este libro en un legado para quienes vengan después.

Jaime Perczyk
Ministro de Educación

El Ministerio de Educación de la Nación concibe la educación en y para los Derechos Humanos como una política pública que atraviesa el desarrollo de todas las acciones educativas nacionales. De este modo, su abordaje es curricular y transversal, con presencia a lo largo de todo el sistema educativo, e involucra diversas áreas que articulan políticas desde una perspectiva integral referida a la defensa y plena vigencia de los derechos humanos.

La Dirección de Educación para los Derechos Humanos, Género y Educación Sexual Integral, de la Subsecretaría de Educación Social y Cultural, promueve a través del Programa Educación y Memoria la transmisión y la enseñanza del pasado reciente mediante la elaboración y puesta a disposición de materiales y acciones de capacitación docente a nivel nacional. Su trabajo se organiza a partir de tres ejes temáticos: Memorias de la dictadura: el terrorismo de Estado en la Argentina; Malvinas: memoria, soberanía y democracia; Holocausto y otros genocidios.

Esta política, federal y de alcance nacional, se inscribe en un marco normativo preciso, encabezado por la Ley de Educación Nacional Nº 26.206, sancionada en 2006, que en su artículo 3º señala que "la educación es una prioridad nacional y se constituye como política de Estado para construir una sociedad justa, reafirmar la soberanía e identidad nacional y suramericana, profundizar el ejercicio de la ciudadanía democrática, respetar los derechos humanos y libertades fundamentales y fortalecer el desarrollo económico-social de la Nación".

La Argentina suscribió en el año 2000 la Declaración de Estocolmo, a través de la cual los países miembro asumen el compromiso de implementar políticas y programas en apoyo a la educación, memoria e investigación del Holocausto. Es en la actualidad el único país latinoamericano que integra de manera plena la Alianza Internacional para la Memoria del Holocausto (IRHA), con un alto reconocimiento por parte de los demás Estados miembro por ser uno de los que ha desplegado las políticas más activas en relación a la recordación y enseñanza del Holocausto y de temas vinculados a derechos humanos. Forman parte también del Capítulo Local de esta Alianza el Ministerio de Justicia y Derechos Humanos, la Secretaría de Derechos Humanos y el Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto de la Nación, además de diversas organizaciones de la sociedad civil.

La convocatoria a realizar estos trabajos tuvo su origen en una invitación de la Embajada de Suecia en nuestro país a participar de las acciones que realizaron varios Estados en el marco de la Conferencia de Malmö, Remember-ReAct de 2021, centrado en la lucha contra el antisemitismo.

El Ministerio de Educación, a través del Programa Educación y Memoria, considera el valioso aporte que significa dar voz y participación a las y los estudiantes de todo el país y asume el compromiso de llevar adelante esta iniciativa en forma conjunta. Paralelamente, convocó a organizaciones de la sociedad civil vinculadas a la temática a participar de esta iniciativa, que contó con el apoyo y la participación de dos instituciones que fomentan en nuestro país la cultura idishista: el Instituto Judío de Investigación (IWO) y la Federación de Entidades Culturales Judías de la Argentina (ICUF), esta última comprometiéndose además en la convocatoria y en el desarrollo de las actividades.

El objetivo de la convocatoria consistió en invitar a las escuelas a descubrir, a través del trabajo de investigación y producción narrativa desarrollado por las y los estudiantes de nuestro país, los legados, soportes y materialidades de la presencia judía en Argentina.

Los textos que componen Relatos y huellas. Contar la experiencia de la inmigración judía en Argentina constituyen un aporte de las escuelas de los niveles primario y secundario del país a la reflexión sobre la memoria colectiva y la construcción de una sociedad diversa y democrática.

Se trata de historias personales, familiares y comunitarias, muchas de ellas biográficas y otras narradas en clave de ficción a partir de trabajos de investigación sobre museos, presentando historias de vida, objetos, lugares y testimonios.

Algunos trabajos entrelazan las migraciones con el Holocausto intentando recuperar una marca dolorosa, que tuvo como víctimas a las personas judías de Europa y a otros grupos, pero también, como un acontecimiento límite para la humanidad que interpela en tiempo presente a las y los estudiantes.

En todos los casos debe tenerse en cuenta que se trata de trabajos escolares de diferentes lugares del país, acompañados por docentes en el marco de diversos recorridos en el abordaje de la temática. Se aprecian así las múltiples tramas y tonalidades que tienen los trabajos de memoria.

Los trabajos de las y los estudiantes se publican en español e idish, una de las lenguas que trajeron algunos migrantes judíos a nuestras tierras y uno de los idiomas reconocidos como lengua nacional por Suecia para recuperar una parte de la cultura y de la identidad de la población judía que el Holocausto intentó borrar y que hoy recuperamos a partir de las voces y miradas de estudiantes de la Argentina.

Programa Educación y Memoria

Jurado

Diego Schulman
Embajada de Suecia

Sol Steinman, Emmanuel Kahan y Wanda Weschler
Ministerio de Educación

Ana Diamant
Idisher Cultur Farband ICUF Argentina

Abraham Lichtenbaum
Fundación IWO

La inmigración judía en la Argentina

Para entender quiénes llegaron y llegan a la Argentina como inmigrantes, es necesario conocer los motivos por los cuales las personas se ven obligadas o tentadas de abandonar sus países de origen y/o residencia. Por ello, siempre los procesos migratorios que tuvieron y tienen lugar en nuestro país deben ser comprendidos dentro de una trama compleja de desplazamientos globales. En este sentido, los procesos migratorios no solo refieren a las condiciones de llegada de un conjunto de individuos sino a las situaciones que promueven, también, su salida.

En el caso argentino, la mirada se ha puesto, sobre todo, en los procesos de recepción de grandes contingentes de poblaciones que arribaron al país entre fines del siglo XIX y comienzos del siglo XX. Si bien el acento fue puesto en la llegada de contingentes de personas procedentes de Europa, lo cierto es que la historia sobre la inmigración a la Argentina comprende tanto una temporalidad más extensa como una pluralidad de procedencias más amplias: tanto asiáticos, afros como latinoamericanos constituyen parte del entramado de migrantes que arribaron al país desde el siglo XIX hasta la actualidad.

La inmigración judía comparte rasgos comunes con otras poblaciones que llegaron a estas tierras como, a su vez, posee características singulares. Los judíos constituyeron una población que acompañó las políticas de promoción de la inmigración al país desde 1880; sin embargo, sus procedencias eran disímiles pues provenían de países de Europa, de Rusia, de países árabes, etc. En este sentido, si bien podían compartir entre ellos algunos sentidos de pertenencia, la diversidad lingüística, cultural, social y hasta gastronómica, fue muy diversa.

A su vez, los motivos de la inmigración judía al país fueron diversos. Mientras que una primera ola (1854-1880) se caracterizó por la llegada de quienes oficiaban como representantes de casas comerciales de Europa occidental, la segunda estuvo compuesta mayormente por poblaciones que huían de las persecuciones antisemitas en Europa y Rusia o buscaban nuevos horizontes frente a las carestías y las hambrunas. La Gran Guerra (1914-1918) cerró, a escala global, el flujo migratorio que comenzó a restablecerse desde la década de 1920 pero con menor intensidad. Serían los ascensos del fascismo en Europa y la política de persecución y discriminación racial contra los judíos, implementada por el nazismo, la que daría nuevo impulso a la inmigración judía al país con la llegada de refugiados y refugiadas que buscaban cobijo en estas tierras.

Al igual que en la Primera, el desarrollo de la Segunda Guerra Mundial (1939-1945) cortó los circuitos de desplazamientos poblacionales a gran escala y sería recién tras el final de la guerra y el Holocausto que los y las sobrevivientes del exterminio nazi buscarían reconstruir sus vidas en otras tierras. Argentina es, a escala global, uno de los países que recibió mayor flujo de sobrevivientes del Holocausto[1].

A diferencia de otras poblaciones que ingresaron al país durante este período, las y los judíos debieron enfrentar una serie de acusaciones públicas e incluso atentados y persecuciones. El antisemitismo constituyó un discurso fomentado por sectores nacionalistas, conservadores y de derechas que, en distintos contextos, acusaban a las y los judíos de "sectarismo", "especulación", "agitación política", "doble lealtad", etc. Frente a estas acusaciones, se promovieron diversas organizaciones tendientes a representarlos e interceder en favor de políticas estatales y pronunciamientos públicos que fueran contrarios a la discriminación.

Con más de una centuria en nuestro país, la inmigración judía ha legado grandes aportes culturales, sociales, políticos, económicos e intelectuales a nuestro país que, como muestran los trabajos de esta convocatoria, se inscriben en diversas territorialidades y colaboran en la trama cotidiana de una Argentina culturalmente valiosa, compleja y diversa.

---

[1] Si bien la Circular 11 del Ministerio de Relaciones Exterioresl, en 1938, prohibía al cuerpo diplomático expedir visas de tránsito y permanencia a quienes eran "indeseables" y no tuvieran patria, muchos judíos pudieron ingresar de modo clandestino regularizando su condición de ciudadanía en 1949, durante el gobierno de Juan Domingo Perón.

La historia del primer cementerio judío

“Existe un testimonio en el cual se relata el duro comienzo de los colonos al llegar a estas tierras”.

Foto: Hans Urian, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons

Gianella Karchevsky
5° año
E.E.S.O. N° 426 “Domingo F. Sarmiento”
Moisés Ville - Santa Fe, Argentina

El Cementerio Israelita es el más antiguo del país, es decir, es el primer cementerio judío de Argentina, ubicado en Moisés Ville y fue creado el 8 de enero de 1891, a dos años del asentamiento de los primeros colonos en la zona. Al ser el primer cementerio judío, allí fueron sepultadas personas de origen hebreo de la zona y también de distintas provincias como: Entre Ríos, Santiago del Estero, Tucumán y Córdoba.

En la parte superior de la entrada del cementerio se encuentra grabado el año en el que fue creado, acompañado de la frase “Beith Hajaim” que significa casa de la vida. También se encuentra una bomba de agua manual que se utiliza cuando las personas se retiran del lugar, demostrando respeto a la tradición judía, ya que se acostumbraba el lavado de manos una vez retirados éstos del cementerio.

Según la tradición oral, el terreno donde hoy se emplaza el cementerio fue una parte de la quinta que le correspondía a la familia Horovitz, que donó una fracción de tierra tras el fallecimiento de uno de los familiares. En la escritura del año 1940 aparece como dueña del inmueble la empresa colonizadora del Barón Hirsch, quien vende la fracción de tierra a la ”Chevráh Keduschá”. La Chevráh Keduschá era una institución que regía los ritos judíos de la comunidad de sus orígenes y tiempo después, en el año 1969, se transforma en la ”Asociación Israelita de Moisés Ville”. Un año más tarde, al obtener la inscripción en la dirección de mutualidades, pasó a denominarse “Mutual Israelita de Moisés Ville” llamada Keila, quien está a cargo del cementerio, las tres sinagogas, el teatro Kadima, y la escuela hebrea de la localidad.

El cementerio judío está dividido en sectores. Las tumbas se ubican al este (hacia Jerusalén) y son todas relativamente iguales. Cada tumba dispone de tres números, los cuales indican: sector, fila y sepultura. Esto permite a los familiares, amigos, amigas y conocidos ubicar al fallecido, consultando un listado en el cual se encuentra el nombre y apellido del difunto acompañado de los respectivos números para poder identificar el lugar de descanso. La metodología descripta también es de gran ayuda para que los turistas se puedan guiar en el recorrido.

En el sector número 6, el más antiguo, se encuentra un monolito en homenaje a los niños fallecidos en la localidad de Palacios quienes al llegar a estas tierras, a raíz del abandono que sufrían los inmigrantes y la falta de alimentación y agua, perdieron sus vidas. Por otra parte, en el centro del cementerio, se halla el monumento en homenaje a todas aquellas víctimas del Holocausto. Asimismo, hay una monumentalidad dirigida a la familia Weisburd, una construcción encargada por una empresa rosarina en el año 1937.

Existe un testimonio en el cual se relata el duro comienzo de los colonos al llegar a estas tierras, por su falta de lenguaje común y los constantes ataques que sufrían, como por ejemplo la familia Waisman quienes fueron asesinados por los gauchos.

De acuerdo a lo que es rito judaico, antiguamente se enterraba al cuerpo envuelto en la mortaja y sin cajón, pero al correr el tiempo, se enterraba a la persona en una fosa cavada en la

tierra. Se acostumbra a dejar un lugar adyacente para ser utilizado por algún cónyuge. A todas aquellas personas que morían por causas no naturales (suicidio, asesinato, ahogamiento) se las sepultaba aparte.

Cuando fallece una persona, ésta se vela a cajón cerrado y tapada con un manto. Antes de llevar el féretro al cementerio, se realiza un recorrido por la sinagoga, donde se hace el respectivo rezo para despedir al ser fallecido. Practicada la sepultura, todos los presentes arrojan tres puñados de tierra, se tapa el ataúd con el remanente de tierra y queda lo que se denomina "montículo de tierra". Luego, la familia del fallecido se ocupa de quitar esa tierra y hacer una especie de rectángulo llamado "jardincito", donde le colocan piedras porque es una costumbre establecida que invoca la permanencia de esa persona en la memoria de todos.

Un mes después del fallecimiento del ser querido, se realiza la primera visita, el Shloishim (el rezo a los 30 días) y el descubrimiento de lápidas. En las lápidas hay inscripciones que se han realizado en hebreo o idish y están representadas con símbolos como, por ejemplo, la estrella de David, la menorá (candelabro), cántaros (cumplimiento de servicios comunitarios) y elementos propios de las tribus originales del pueblo de Israel.

El Cementerio Israelita adquiere una dimensión especial, en memoria de la comunidad judía en Argentina y de los primeros colonos que llegaron a nuestro país. Contiene un testimonio muy valioso que mantiene vigente y brinda homenaje a los pioneros y a todos aquellos que con esfuerzo forjaron el asentamiento en nuestro pueblo, marcando uno de los primeros emprendimientos de esta comunidad, trascendiendo ampliamente los alcances locales y definiendo fuertes lazos de pertenencia.

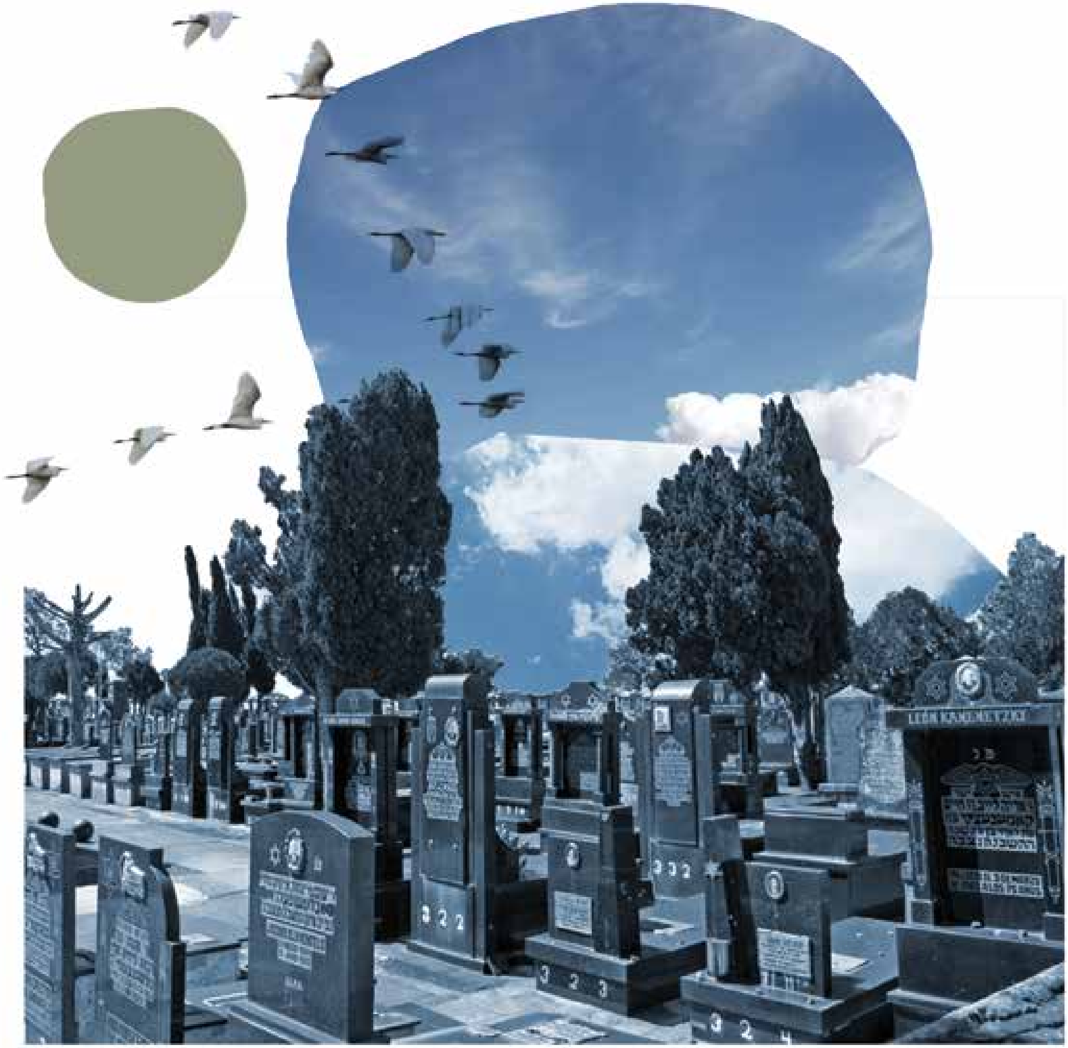

Cruzar la cortina

"¿Quién está más cerca de la Torá?
¿Qué tan cerca estaré yo?
¿Qué pasaría si un día quiero estar
del otro lado de la cortina?".

Foto: Fundación IWO

Renata Faur
4° año
Escuela Martín Buber
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

Desde aquella vez, detesto esa cortina. Mi Bat Mitzvá, un 25 de mayo, estoy recibiendo a mi familia y amigos que vinieron a acompañarme. Me encuentro con mis tías que hace mucho no veía. Me emociona esta situación, todos aquí reunidos por mí. El fotógrafo nos está tomando una foto con algunas amigas cuando el rabino empieza a hablar dando la bienvenida a todos. Ahora me llaman, a mí, qué nervios, para que vaya al frente porque ya hay que empezar. Resulta que estuve preparando un texto por mucho tiempo. Solía ir al templo una vez por semana a unas clases que la hija del rabino nos daba a mí y a otras chicas para armar esto que estoy leyendo. En él leo acerca de la importancia del Bat Mitzvá y me refiero a los siguientes textos: *¿Qué es el alma?* De Yanki Tauber y *La mujer y el santuario*, de Tali Loewenthal. Aquí, frente a todos, me siento diferente.

Se preguntarán por qué. ¿Qué es diferente? Mi respuesta es abierta, me siento un poco intimidada porque todos me están mirando pero también estoy feliz, feliz por tener a tantas personas que me quieren y me acompañan en un momento tan importante para mí. Todo es muy lindo pero se hace un poco largo mi discurso.

Termino de leer. Eso sí que fue tensionante, me sudaban las manos. Ahora habla el rabino, la verdad no estoy escuchando mucho, mis amigas me charlan, ¡las quiero tanto! Mi papá había contratado un cantante y ahora está tocando, es impresionante la voz de este hombre. Mi mamá me reta para que escuche ya que es mi ceremonia pero no puedo evitar distraerme. Pasan dos horas y termina todo con una canción muy bella de la que no logro acordarme el nombre. Me abraza mi mamá con mucho orgullo y felicidad, luego mi tía, mis primas, mi abuela, mi otra tía, mis amigas y así todos. Despido a mis amigas, muy agradecida de que vinieron.

Mi mamá, mis primas, mis tías, mi abuela y yo. Nosotras quedamos de este lado de la cortina. En el templo estuvimos toda la ceremonia separados hombres y mujeres por una mejitzá. Mi papá, mis hermanos, mis primos, mis tíos y mi abuelo están del otro lado de la cortina. Queremos ir a verlos y compartir esta sensación de felicidad enorme. Quiero abrazarlos también a ellos. Entonces, estoy con mi familia, nos paramos, estamos justo al lado de la cortina, voy adelante, atrás mío está mi mamá, a su lado su mamá y más atrás mis primas y tías. ¿Tanta intriga para una simple acción como cruzar una cortina? Me asomo y veo a los del otro lado de la cortina, todos sonriéndome.

Finalmente la cruzamos. Ahora me abrazan muy fuerte mis hermanos, mi papá me dice unas palabras muy bellas, mi abuelo tan tierno me da un beso y mis tíos me felicitan. Ahora sí, estamos todos y todas viviendo uno de los momentos más importantes de mi vida. En ese momento, cruzar la cortina fue para mí algo "normal". Tan "normal" que casi ni me di cuenta. Ese día estaba más contenta por estar en el templo acompañada de mis amigos y mi familia que de otra cosa. Hoy, cuando vuelvo a pensar en mi Bat Mitzvá, no puedo sacarme ese cruce de la cabeza.

¿"Cruzar la cortina"? ¿Qué significa esa cortina? ¿Qué quiere diferenciar (más allá del género)? ¿Por qué es necesaria esa diferencia? ¿Por qué tie-

ne tanta importancia? ¿Por qué existe "este lado de la cortina" y el "otro lado de la cortina"? ¿Por qué no puedo estar, por ejemplo, al lado de mi hermano en un momento tan importante para mí? ¿Por qué está normalizado esto? ¿Qué es lo normal?

Googleo. Quizá Google me pueda dar una respuesta. Trato de encontrar un por qué. Encuentro que esta separación llamada mejitzá que se hace en algunos templos judíos entre los hombres, por un lado, y las mujeres, por el otro, se justifica ya que "no debe haber nada que distraiga la atención y sintonización del corazón y la mente hacia el más alto grado de unión con Dios… no es simplemente para poner una demarcación visible sino que debe ser una que obstruye la vista completamente, si no la Mejitzá no cumpliría con todos sus objetivos". Lo leo una y otra vez y la verdad nunca entiendo bien su uso.

Sí, me voy un poco por las ramas con las preguntas. Pero sinceramente no las logro responder del todo. No me gusta esta diferencia, la siento discriminatoria y me genera dudas. Charlando esto con mi mamá me explicó que se trata de evitar una distracción entre el hombre y la mujer ya que, por naturaleza, se atraen. Yo pensaba que quizá iba por el lado de que los hombres y las mujeres tienen diferentes roles entonces tienen que estar separados porque eso "los define".

Detesto lo que acabo de decir, no me agrada ni un poco el tema de roles. ¿Acaso un hombre no puede cocinar?

Todo esto de la cortina me lleva a pensar en las separaciones. ¿Cuáles son las separaciones que consideramos importantes en nuestra religión y en nuestra cultura? ¿Cuán rígidas son estas separaciones? ¿Varones y mujeres? ¿Y si un varón se viste de mujer de qué lado de la cortina queda? ¿Y si estás más allá de esa diferencia? ¿Quiénes construyen o determinan esas separaciones? ¿De qué lado quedan algunos y de qué lados quedamos otras? ¿Quién está más cerca de la Torá? ¿Qué tan cerca estaré yo? ¿Qué pasaría si un día quiero estar del otro lado de la cortina?

Si hoy cierro los ojos, soy esa chica de 12 años que nunca se hubiera imaginado hacerse estas preguntas. Nunca busqué cuestionar las costumbres de la religión y, aunque ahora lo hago, no es de forma destructiva sino porque me surgen dudas. En ese entonces me dejaba llevar por mi corazón, por la emoción de mi Bat Mitzvá. No me critico ahora ya que fue un momento único. Hoy decido darle lugar a estas dudas que estaban guardadas en alguna parte de mí, porque de eso se trata la vida, de animarse a dudar y a dejar que sean libres los pensamientos.

¿Acaso, como dice Eliahu Toker, no somos los "dueños de las dudas"? Es valentía, creo que si uno no toma coraje y no se arriesga al cambio es muy difícil que puedas modificar tu realidad, como la famosa frase: "el que no arriesga no gana". Si total, como dice nuevamente Toker "no existen una sola realidad ni una única verdad", ¿Qué pierdo cuestionando? Nada. Suena cursi pero estas dudas me hacen darme cuenta de que probablemente no haya una respuesta para ellas.

Cuando hablaba de modificar tu realidad, me refiero a cuestionarse las cosas, a dudar, a perder el miedo. De esos miedos nacen los corajes y de las dudas, las certezas. La vida se trata de eso, si viviéramos sin cuestionarnos nada de nuestro alrededor o de nosotros mismos, sería un poco aburrido, todo sería idéntico.
El cambio genera adrenalina y descubrimientos.

Como decía al principio, detesto esa cortina, pero ahora me doy cuenta de que un poco de cariño le tengo ya que me hizo replantearme cosas que nunca había pensado y que, la próxima vez que vaya al templo, lo primero que voy a hacer es cruzar la cortina.

Lo normal también es desconocido

"Conocí al entrenador y empecé a cambiarme. Y fueron llegando el resto de los chicos. Un saludo normal a todos: "soy Jonas, ¿vos?".

Jonas Glaubart
4° año
Escuela Martín Buber
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

Judío nací. Judío en una de las tantas formas que existe. Judío no ortodoxo, no en Israel y no igual que cualquier otro judío que existe, cada uno lo vive y lo interpreta de forma distinta.

Judío de apellido, judío mí colegio, judío de las costumbres que a veces decidimos tratar de respetar con mi familia -pero sin hacerlo algo necesario en nuestras vidas-, judío mi club y judío mi ambiente, judío en una escuela judía, judío con amigos judíos. Judío soy hasta ahora, a mis 16 años y medio de edad. Judío a mi manera.

"¡Judío de mierda!". Cuántas veces habré escuchado esa frase, cuántas veces me la habrán dicho en distintos partidos. Soy arquero de futsal con mi club Hebraica, el único club judío compitiendo en AFA. Pero no quiero hablar del antisemitismo, de eso ya se habla mucho.

Hace un par de años, no muchos, salí por primera vez de mi mundo, del mundo judío. Por primera vez comencé a transitar también por el "mundo goy" y, así, pude empezar a conocer a esos chicos que hasta ese momento no eran "como yo".

¿Qué pasó cuando salí a ese mundo? ¿Qué me pasó con esas personas, chicos, nuevos amigos, que empezaron a conocer, a través de mí, algo completamente nuevo para ellos? ¿Cómo reaccionaron cuando vieron "un judío"?

Empecé a ir a una escuela de arqueros de futsal. La primera vez llegué más temprano para hablar con el profesor. Conocí al entrenador y empecé a cambiarme. Y fueron llegando el resto de los chicos. Un saludo normal a todos: "soy Jonas, ¿vos?". Hasta ese momento yo no tenía nada distinto al resto. Y llegó la pregunta: "¿En qué club jugás?". "En Hebraica", respondí. Este chico nuevo es judío.

Y empezaron las preguntas: ¿comiste alguna vez jamón? ¿Por qué no usás el gorro? ¿Pero vos no tenés partido los sábados? ¿A qué escuela vas? ¿Naciste acá? ¿Tu familia es de Argentina también?

Las contesté sin problema. Obviamente no me ofenden; es más, me siento importante explicando cosas a personas que no saben que son cosas de todos los días que no tienen importancia. También me río por dentro. Que no todos respetamos tanto, que no uso "el gorro" todos los días, que sí puedo comer jamón (aunque en realidad mucho no me gusta), que hago mis sábados igual a cualquiera y bueno, que mi familia no toda es de acá, mis bisabuelos nacieron en Europa. Así les respondí, con un poco de sarcasmo.

Pero me quedé pensando. Y después de unos días, entendí que mi normalidad no es normal. ¿Cómo podía ser que no supieran eso, que no todos somos como lo que ven en videos y películas y que la vida que hago yo es igual a la de ellos? ¿Cuántas cosas las personas suponen de mí solo al enterarse que soy judío? ¿Cuántas cosas yo supongo de las personas por algo que sé de ellos y de cuánto no estoy ni enterado? ¿Qué imágenes creamos en nuestras cabezas sobre el prójimo y que imágenes ellos crean de nosotros?

Todos tenemos un otro enfrente todos los días, pero lo que no nos damos cuenta es que somos también un otro para toda persona que veamos.

¿Quién fue Elena Zipman?

Pianista, acompañante de bailarines de la orquesta del Teatro Colón.

En 1952 comenzó a dar clases particulares de piano y en jardines de infantes del Palomar.

Fue una mujer muy querida en la comunidad por sus iniciativas sociales.

Murió en 2021 a los 94 años.

"Una mujer muy querida...".

Foto: Dioguardi Cecilia

Ary Addamo,
Mateo Campolo,
Amparo Ferreyra,
Úrsula Schipelhut,
Iván Ventura
4° año
E.E.S Nº 1 "Esteban Echeverría"
Hurlingham, Buenos Aires, Argentina

foto: Dioguardi, Cecilia
nieta de Elena

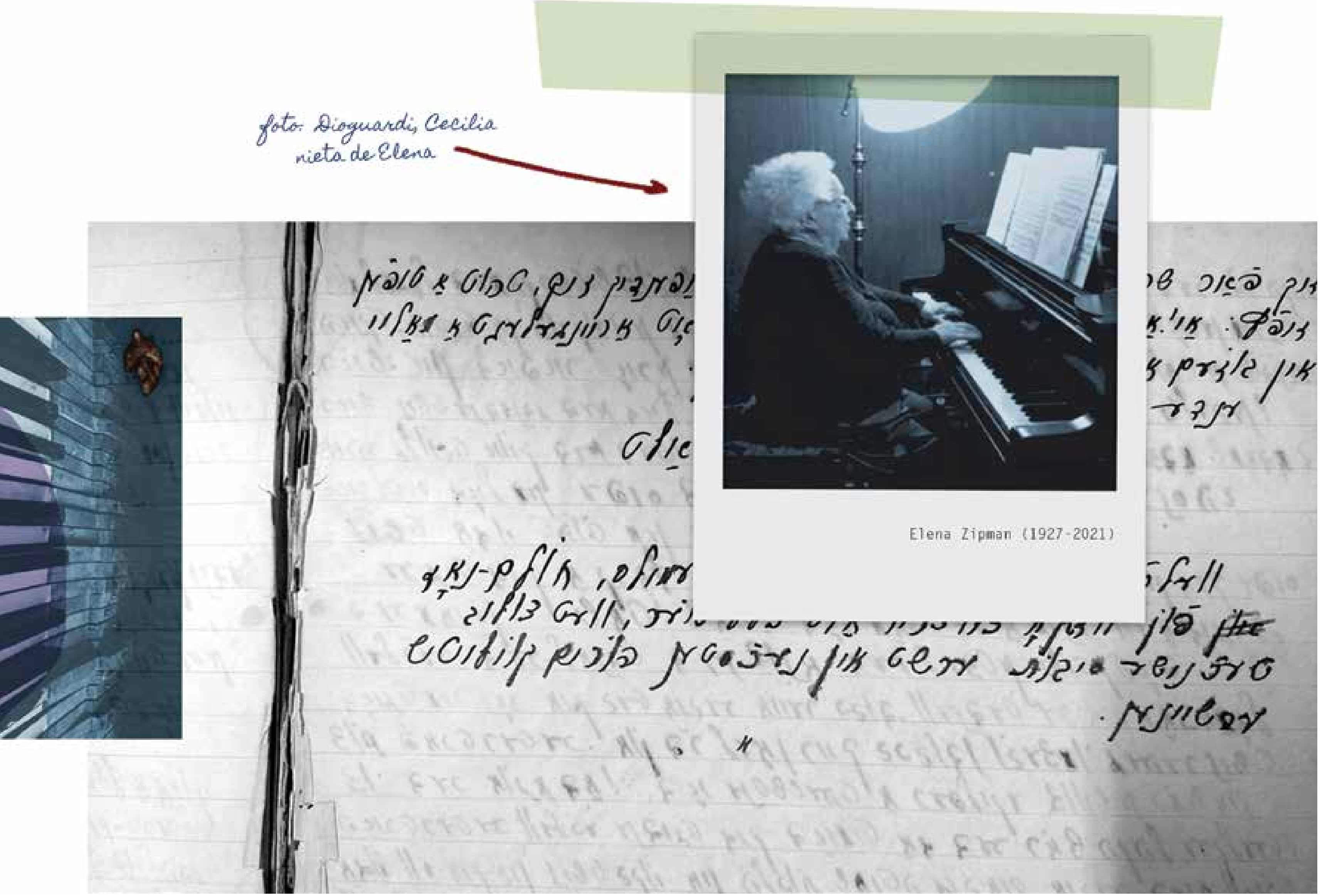

Elena Zipman (1927-2021)

Maciej Szymansja

"Ya era la noche cuando salieron del escondite y empezaron a buscar de un lado al otro por las mulas, pero no estaban en su mismo "piso" así que decidieron por primera vez subir las escaleras".

Ignacio Fraga
2° año
Escuela Técnica Phillips Argentina
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

Maciej Szymansja era un joven de 15 años nacido en Polonia de una familia judía en la ciudad de Gdynia, una ciudad costera de Polonia. Ellos eran una familia de clase media que no tenía muchos lujos, profundamente religiosa y que cumplía con las normas judías, iban a la sinagoga continuamente y en el sábado (o Shabat) descansaban.

Fue el 1 de septiembre de 1939 cuando los alemanes invadieron Polonia y empezaron a encerrar judíos. No era posible escapar por tierra debido a que por un lado atacaban los nazis y por el otro los rusos, entonces la única solución que quedaba eran los barcos. Ellos vivían en una ciudad costera así que intentaron colarse como polizones en un barco, pero solo Maciej pudo, sus padres no lo lograron y se quedaron en la ciudad a esperar su fe o a que pase otro barco.

Ya en el barco, Maciej intentó hacer uso de la razón para sobrevivir sin que lo noten, pensando si se vería obligado a robar comida (desde muy pequeño le habían enseñado que robar estaba mal e iba en contra de sus principios), o que si tal vez si les contaba la situación a los tripulantes se apiadarían. Mientras buscaba algún lugar en la bodega en donde esconderse vio a otro chico de 16 años escondido atrás de unos baúles. Empezaron a hablar y descubrió que el otro chico se llamaba Adam y también era de una familia judía. Él, a diferencia de Maciej, venía de una familia pobre y tenía las ropas todas sucias, llenas de tierra y los pantalones rasgados en las rodillas. Decidieron irse a dormir juntos rodeados de unos barriles que contenían trigo porque pensaron que así no los encontrarían ya que nadie los iría a chequear.

Apenas pasó la noche se despertaron bastante mareados, era la primera vez que estaban en el mar los dos y no se sentían muy bien, además tenían hambre ya que no comían desde el día anterior así que resolvieron tomar la comida. Para Maciej esta era una decisión bastante dura ya que siempre había contado con sus padres para todo y nunca había cometido ningún delito, era pasar una "línea" de no retorno para él. Adam lo logró convencer de hacerlo diciéndole que lo más probable era que esa comida no la necesiten los que la vendían y que eran hombres adinerados que no les cambiaría mucho si faltaba un poco. Decidieron salir del escondite a buscar en otros barriles cercanos por si tenían algo de comida pero solo pudieron encontrar arroz, trigo, maíz y varios productos agrícolas pero no comestibles.

A la medianoche salieron del escondite por segunda vez, esta vez el estómago le dolía bastante a Maciej y decidieron empezar a caminar lentamente revisando con mucho cuidado los barriles para no hacer ruido. Estuvieron buscando por una hora más o menos que Maciej lo sintió como una eternidad hasta que encontraron un barril que contenía naranjas, decidieron agarrar unas 10 naranjas (era lo máximo que podían llevar) y volvieron a su escondite.

Al día siguiente Adam sugirió buscar agua porque él ya estaba empezando a tener sed. A Maciej se le ocurrió que cuando él se coló en el barco había visto que estaban subiendo varias mulas de carga y pensó que a los animales les deberían de dar de comer y beber, así que podrían a la noche intentar encontrarlos y tomar un poco de su agua. Durante el resto del día siguieron

hablando (en voz baja por si acaso) y Maciej se enteró que Adam tenía otros 8 hermanos, pero 2 de ellos eran adultos, uno de 20 y otro de 23, así que tuvieron que salir a defender al país de la invasión. Sus otros 6 hermanos intentaron escapar cada uno por donde pudiera y él decidió probar suerte en el puerto de la ciudad cercana, donde se logró subir a un barco.

Ya era la noche cuando salieron del escondite y empezaron a buscar de un lado al otro por las mulas, pero no estaban en su mismo "piso" así que decidieron por primera vez subir las escaleras. Esto era un gran riesgo debido al obvio hecho de que eran polizones, así que si alguien los veía o escuchaba posiblemente sufrirían algún castigo o en el peor de los casos, la muerte. De todos modos se aventuraron y subieron con cuidado los escalones, y fueron suertudos, a simple vista estaban las mulas y con ellas el agua que les dejaban. Ellos empezaron a tomar directo el agua que, a pesar de estar sucia, les calmaba la sed y hacía que su garganta no esté tan seca. El problema fue que las mulas empezaron a hacer ruido, se tuvieron que ir y mientras se iban rechinaron un poco las maderas. Empezaron a escuchar unos pasos, pero por suerte se lograron largar y llegar al piso de abajo y de ahí correr a su escondite.

A la mañana siguiente Maciej se levantó con ganas de orinar pero no tenía dónde, así que Adam le dijo que podría ir entre unos barriles, que él no lo vería y miraría para otro lado. Comieron las últimas naranjas que les quedaban, y decidieron que saldrían a la noche a agarrar más comida y, si podían, a tomar agua. Estaban a punto de salir cuando escucharon los pasos de alguien revisando varios barriles y que esté todo, luego de unos minutos subió y bajó con otros 3 muchachos con los que subieron varios barriles, entre ellos el de naranjas. Adam y Maciej se quedaron en silencio con miedo a que los atrapen, porque si los atrapaban estarían perdidos, ¡parecían ser muy fuertes!

Estuvieron un largo rato sacando barriles y hablando en un dialecto que Maciej no entendía. A la mañana siguiente Adam le explicó que habían hablado en francés y que él había aprendido desde muy chico por su familia, entonces entendió qué dijeron: harían una parada esa mañana y a la noche partirían, estaban haciendo espacio para varios muebles y alimentos que iban a llevar para América. A Adam se le ocurrió que podrían quedarse en América, allí separarse y cada uno empezar una nueva vida. Maciej le dijo que le parecía una buena idea a pesar que por dentro él tenía ganas de quedarse con Adam ya que se había hecho amigo en la casi semana que estuvieron juntos.

Durante el día el barco no se estuvo moviendo, vieron y escucharon a personas descargando y cargando barriles y muebles hasta la noche, cuando el barco se empezó a mover. Ahí volvió la calma de los anteriores días. Decidieron salir a ver si tal vez en los barriles cercanos habían dejado algo de comida y Adam logró encontrar la fortuna, un barril con varias longanizas y pan. Decidieron agarrar varias y racionarlas, ya que Maciej había estudiado sobre geografía y el viaje a Argentina sabía que tardaría aproximadamente unos 14 días, sobre todo teniendo en cuenta el hecho de que era un barco carguero, no uno

de pasajeros, así que no pararía en ninguna isla a "hacer turismo".

Lo que quedó del viaje no tuvo mayores complicaciones debido al hecho de que tenían el pan y el agua relativamente cerca. En el camino, Adam le enseñó a Maciej un poco de español básico (el idioma que hablan en Argentina) y al llegar decidieron meterse entre unos baúles que había allí así cuando los levantaran ellos podrían escapar. El hombre que estaba cargando los baúles se dio cuenta de esto y los acusó de ser polizones, pero tuvieron buena suerte y el hombre resultó conocer la situación, que Polonia estaba siendo asediada por los nazis, por eso, por eso los dejó pasar.

Una vez en Argentina se separaron sus caminos y Maciej nunca supo nada más de Adam, pero él terminó yendo a un refugio para huérfanos. Posteriormente fue a la escuela y se casó con una mujer judía de nombre Ana con la que tuvo 3 hijos, Juan, Pedro y Ezequiel. Esta historia está escrita por el hijo de Ezequiel (Luis) luego de haber entrevistado a su abuelo (Maciej).

La familia de Dimitri

"Tenían que recorrer 30 km para llegar a la escuela. En la escuela hablaban español por lo que no fue muy fácil para él aprender, pero era muy inteligente".

Foto: Centro Documental Marc Turkow - AMIA

Martín Lysenki
2° año
Escuela Técnica Phillips Argentina
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

La familia de Dimitri había comenzado una producción agrícola en su país, Rusia, pero no tuvieron suerte y fueron expulsados. Por comentarios y sugerencias de gente amiga, vieron la posibilidad de emigrar hacia Argentina. Llegaron en el barco Weser, en 1914. Aprovecharon una inmigración de características masivas, ya que la Argentina se encontraba en una etapa de gran desarrollo agrícola-ganadero. Conocían a muchos rusos que habían empezado a emigrar hacia Buenos Aires y Entre Ríos desde 1889.

Allí los esperaba un gran proyecto que ofrecía un lugar seguro a aquellos judíos que habían tenido que escapar de la pobreza, el hambre y la muerte. Ese proyecto era la Jewish Colonization Association (JCA). Esta cooperativa estaba en algunas provincias argentinas. En particular, ellos fueron a Entre Ríos, más precisamente a Basavilbaso.

Hacía unos años que se había inaugurado la estación de trenes de esa localidad, así que eso les facilitó enormemente su arribo a ese lugar que era una promesa para toda la familia, como también para todos los judíos que llegaban allí. Los primeros en llegar habían sido colonos italianos y luego se sumarían ellos, los judíos rusos llevados por la JCA. Con ellos comenzó la figura del "gaucho judío".

Cuando llegaron a Basavilbaso los ubicaron en una de las colonias y les dieron un campo para trabajar la tierra. Allí iban a sembrar trigo, lino, avena y también maíz. Los hombres trabajaban en el campo y las mujeres eran principalmente amas de casa. Los niños también tenían que trabajar para ayudar a la familia. Como Dimitri tenía 8 años pudo ir a la escuela, pero sus hermanos mayores, que ya tenían más de 14 años, debían ir a trabajar en el campo y no tuvieron la oportunidad de seguir estudiando.

Dimitri había conocido a unos chicos que estaban en la misma colonia y que también iban a la escuela así que se organizaron para llevarlo en sulky. Tenían que recorrer 30 km para llegar a la escuela. En la escuela hablaban español por lo que no fue muy fácil para él aprender, pero era muy inteligente así que lo logró y al poco tiempo ya había alcanzado a sus compañeros de clase.

Cuando Dimitri y su familia llegaron a Basavilbaso, ya había una sinagoga y ese era un lugar de encuentro para las familias judías. Pero también estaba la Sede Social Agrícola Lucienville Cooperativa Ltda., que quedaba a pocos kilómetros de la colonia y tenía una función muy importante para toda la comunidad judía que se había asentado en los alrededores. Luego de terminar la escuela primaria, Dimitri tuvo la posibilidad de viajar a Buenos Aires para continuar sus estudios en esa ciudad. En la Cooperativa, su padre había conocido a Ariel Abramoff quien era una personalidad destacada del lugar y, sabiendo del potencial de Dimitri para los estudios, le dio la oportunidad de conseguirle un lugar para su estadía y poder hacer el secundario en Buenos Aires.

Para costearse los estudios, Dimitri consiguió un trabajo en el barrio del Once. Era cadete en una fábrica textil, le pagaban muy poco, pero lo suficiente como para mantener sus gastos diarios. A la vez que ganaba dinero, conocía las ca-

lles de la ciudad y eso era muy importante para él. Los primeros tiempos fueron difíciles porque estaba alejado de los suyos, extrañaba compartir las exquisiteces que cocinaba su madre en Entre Ríos, como los varenikes y los knishes, pero su situación económica no le permitía viajar a visitar a su familia.

Los miembros de la familia Burman, que fueron los que le hicieron un lugar en su casa, eran de mucha confianza de Abramoff y lo habían recibido muy bien. Eso lo hacía sentir más seguro y acompañado, pues de esa manera podía sobrellevar mejor el hecho de estar sin su familia. Dimitri estaba nuevamente afrontando un cambio muy importante en su vida con tan solo 15 años de edad. Todos los meses intercambiaba cartas con su familia y les contaba las novedades y anécdotas que compartía con sus nuevos amigos.

La vida en Buenos Aires era muy diferente a la de la colonia desde donde había venido. Repartía sus días entre la escuela y el trabajo. Los fines de semana, salía con la familia Burman. Pasó bastante tiempo hasta que Dimitri pudo comenzar a viajar para visitar a su familia por las fiestas judías. Al principio solo iba una vez al año para las Pascuas Judías, y años más tarde viajaba también a festejar el Año Nuevo. Cuando volvía de Entre Ríos, llegaba cargado de comida que le preparaba su mamá para compartir con los Burman.

Como a la familia Burman le gustaba mucho el teatro, iban con frecuencia a ver obras de teatro en idish y lo llevaban a Dimitri. Algo de este idioma había aprendido en Entre Ríos y, en sus ratos libres ya estando en Buenos Aires,

pudo perfeccionarlo. Tenía mucha facilidad para aprender idiomas. En un principio, asistían a salas rudimentarias donde presenciaban obras de teatro. Por ese entonces, el teatro había atrapado a Dimitri y esto lo llevó a decidirse por continuar sus estudios en Artes. En ese lugar, donde había comenzado a incursionar en el teatro, en la calle Boulogne Sur Mer al 500, años más tarde se asentaría el teatro IFT.

Entre los años 1930 y 1950, la comedia musical estaba en su esplendor en Buenos Aires. En una oportunidad, cuando Dimitri fue al teatro El Porteño a ver la comedia musical judía, basada en la novela rusa "Mi esposa oficial", Dimitri conoció al famoso actor Enrique Chaico. Chaico había nacido en Rusia, había llegado a una colonia de Entre Ríos con tan solo 3 años de edad y al poco tiempo, alrededor del 1900 se había instalado con su familia en Buenos Aires.

Dimitri, quien alrededor del año 1940 ya era un trompetista muy reconocido en el ambiente artístico, entabló una estrecha amistad con Enrique. En una reunión en la casa de Enrique, Dimitri conoció a una cantante de ópera de nombre Bertha con quien se casó un año más tarde. Para esa oportunidad, sus padres y dos de sus hermanos pudieron viajar para compartir este evento con Dimitri, ya que las tareas rurales no les permitían estar lejos de la colonia. Esa fue la primera y única vez que fueron a Buenos Aires. Quedaron deslumbrados y aprovecharon para asistir a las obras en las que participaba Dimitri. Estuvieron muy pocos días en esa ciudad, pero lo suficiente para entender que Dimitri jamás volvería a radicarse en Basavilbaso.

Mientras tanto, otro duro golpe azotaba a la familia. La Segunda Guerra Mundial hacía estragos. Parientes y amigos de Dimitri que no habían tenido la oportunidad de huir del país sufrieron las consecuencias de la guerra. Muchos de ellos murieron, otros perdieron a familiares y tuvieron que enfrentarse además con la desolación que deja una guerra. Todo esto fue muy difícil porque además las comunicaciones, que ya eran muy lentas, se habían interrumpido por lo que no sabían lo que les había tocado vivir a sus seres queridos. Eso les generaba mucha angustia. Ellos hubieran querido sacarlos a todos de ese infierno que les tocaba vivir.

El sauce de plata

"Cuando le preguntaba sobre los números ella, simplemente se los tapaba y no me hablaba sobre ello. Bajo un sauce llorón, tuve el presentimiento de que debía volver a aquel sitio a buscar alguna respuesta".

Foto: Agustina Mannará

Agustina Mannará
7° grado
Colegio St. Brendan´s
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

Era una mañana de 1972 en mi Paraná natal, cuando tomé la decisión de viajar por el mundo. Fui hasta la biblioteca de la ciudad y pedí la asistencia al bibliotecario para que me ayudara a buscar un atlas sobre el mundo y decidir qué destinos conocer. Bajo el epígrafe de Europa Central, vi fotografías impactantes del Río Danubio y me dije: "¿este río es el río del Vals? ¿El famoso Danubio Azul?". Las melodías de dicho vals aún resonaban en mis tímpanos, dado que el casamiento de mi mejor amiga había sido unas semanas atrás. Recordé que frente al delta del río Paraná, mi amiga y su esposo bailaban tal pieza. Salí enseguida a comprar un boleto de autobús hacia Buenos Aires. Al llegar a la terminal de autobuses, tomé un taxi y me dirigí al centro de la ciudad para localizar alguna empresa de turismo que pudiera ayudarme a viajar a Hungría.

Dos días después llegaba a Budapest, la capital de Hungría. Budapest es una ciudad compuesta por dos partes diferentes pero que comparten una historia en común: Buda, la ciudad vieja, y Pest, la ciudad nueva. Buda y Pest están separadas por el río del vals: el Danubio. Comencé a caminar por las callejuelas grises de Pest sin rumbo definido, me parecía un lugar mágico que me llevaba al pasado, como si fuera una máquina del tiempo. Al doblar en una esquina, me topé con una fachada que creía que era una iglesia. Ingresé por un pórtico al interior del edificio. Era un lugar raro, lúgubre, y con un dejo de tristeza. Inmediatamente me invadió una sensación rara, como de melancolía. Un aroma familiar venía desde un poco más allá del patio central. Al atravesar una puerta de tres metros de altura, me encontré con una señora mayor que vendía roscas de anís. Ese olor me rememoró a mi infancia en la casa de mi abuela, que nos recibía los domingos con bolitas de anís. Me acerqué a la señora e intenté cruzar palabras con ella. Le hablaba en inglés pero ella no entendía y me hablaba en un idioma extraño para mí. Apuntó su dedo hacia una dirección y entendí que me intentaba señalar un lugar donde debía dirigirme. Caminando en esa dirección, llegué a unos muros polvorientos, grises, y con graffitis antiguos. Esos muros llevaban a otros muros, en forma circular, como si fueran las paredes de una celda circular.

Me pregunté: "¿dónde estoy?". Me invadió una sensación de sofocación, casi no podía respirar, me sentí desfallecer y después no recuerdo muy bien qué pasó, si estuve inconsciente unos minutos, unas horas o unos días. Creí que soñaba, que estaba en otra época. Voces de idioma extranjero me rodeaban. Muchos vestían trajes rallados con una estrella amarilla en el frente de su camisa. Algunos estaban muy flacos y pelados. Los niños lloraban de hambre y otros no tenían ya la fuerza para ello. Comencé a caminar dentro de esos patios repletos de personas, que no podían salir más allá de las paredes del patio. Y de repente, me encontré con un rostro que me pareció familiar. Al ver a la mujer de unos veinte años, aproximadamente, comencé a seguirla. Ella me miraba con cariño, me dio esa sensación, también. Al verle su brazo le vi un número tatuado que coincidía con una fecha de cumpleaños, creí. Eso al menos pensaba yo cuando visitaba a mi abuela. De un patio al otro, de una puerta a

la otra, seguí a aquella mujer. Finalmente, al alcanzarla, giró hacia mí y me dijo en perfecto castellano: “este cofre debes conocer que estará aquí enterrado, para siempre. Ven, acércate, mira en su interior”. Dentro del cofre había tallados en madera muchos nombres, entendí que estaban en doble alfabeto, en el nuestro y en hebreo. Me dijo que allí estaban inscriptos los tres mil nombres de los habitantes de Budapest que vivían en ese gueto. También me comentó que pensaba que no iban a salir vivos de esa prisión en la que se encontraban, y que iba a enterrar ese cofre con esos nombres en un lugar de ese patio para que en el futuro se conocieran los nombres de las víctimas del régimen alemán. Y con lágrimas en los ojos se despidió de mí y se alejó bruscamente.

Después, me desperté. Pensé que me había bajado la presión, me había desmayado y que todo lo vivido era un sueño. En la planta superior había un museo sobre el edificio, el cual era la antigua sinagoga de Budapest, y allí me enteré que en ese preciso lugar la comunidad hebrea fue confinada sin poder salir al exterior. En el museo también pude apreciar los trajes que llevaban en esa época los habitantes de esa sinagoga y cómo les tatuaban un código numérico en sus antebrazos.

Regresé a Paraná. Durante los tres años que pasaron de mi viaje a Budapest me quedé pensando en ese sueño que había tenido. ¿Había alguna conexión con los números en el brazo de mi abuela y los del sueño? Busqué fotos familiares y encontré la respuesta. ¿Era posible que mi abuela hubiera estado en ese mismo lugar y que yo haya viajado al pasado? ¿O era fruto de mi imaginación?

Siempre me dijeron que mi abuela llegó en barco desde Europa desde Polonia. Cuando le preguntaba sobre los números, ella simplemente se los tapaba y no me hablaba sobre ello.

Bajo un sauce llorón, tuve el presentimiento de que debía volver a aquel sitio a buscar alguna respuesta a mis preguntas.

Volví a Budapest, a la antigua sinagoga, la cual fue la más antigua y la más grande de Europa. Volví a recorrer el jardín y de repente recordé el sitio donde la mujer enterró aquel cofre en mi sueño. Cavé durante un rato y finalmente encontré el baúl. Lo abrí y vi en su interior las tablillas de madera. ¿Cómo podía ser esto? ¿Cómo se explicaba? Se me ocurre ahora, diez años después de estos sucesos, que he viajado al pasado y que se me ha encomendado una misión, inmortalizar a esas personas que vivieron, sufrieron, durante la Segunda Guerra Mundial, del odio de los invasores. Por eso es que luego de graduarme en la Escuela de Artes, construí el Sauce Llorón de Plata en el cementerio de los héroes, donde cada hoja es el nombre de un habitante que tenía su tablilla de madera. Ahí también a modo eterno cuelga el nombre de mi abuela.

Di idishe froi

Un lugar en el que las mujeres pudieron empoderarse por sí mismas, unir sus culturas e integrarse a la Argentina,- fueron los grupos de lectura creados por y para las mujeres del ICUF.

En estos grupos, debido a que no todas las mujeres en ese momento sabían leer y escribir, aquellas que sí les leían libros a las demás para construir una lectura y aprendizaje colectivo.

En los años 40 se comenzó a divulgar la idea judeo-progresista en donde se creía que la única y principal manera de mezclarse y poder construir una vida colectiva en la Argentina, era sosteniendo y enseñando su cultura de origen (fundamentalmente el idish).

"En estos grupos, debido a que no todas las mujeres en ese momento sabían leer y escribir, aquellas que sí, les leían libros a las demás".

Para lograr su objetivo crearon los schules, en los cuales educaban a los/as hijos/as de los inmigrantes y publicaban sus propios materiales educativos en idish, donde se planteaban la idea de desarrollar propuestas educativas alternativas.

También idearon sus propias revistas (llamadas "Di idishe froi", "la mujer judía" en español), en las que se plasmaba el empoderamiento femenino y las luchas de la mujer por ocupar nuevos lugares en la vida social, al igual que los hombres.

Gracias a estos grupos de lectura y otros movimientos de mujeres como el OFI (federación solo de mujeres del ICUF) algunas de ellas lograron llegar a cargos importantes y dejar una huella en la política. De esta manera, mujeres judías inmigrantes que en esa época no tenían voz, conquistaron espacios y aportaron al movimiento feminista.

Foto: Centro Documental y Biblioteca Pinie Katz - ICUF Argentina

Carolina Goisin y Victoria Borovsky
7° grado
Instituto Sarmiento
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

El niño perdido

" No pueden permitir que esto se vuelva a repetir. Deben hacer todo lo posible para evitarlo. Es el año 2050, la tecnología y la ciencia han avanzado vertiginosamente, pero el hombre no ha aprendido a aceptar que…".

Agustina Jerez,
Josefina Brezzigar,
Maia Molina,
Millie Ianigro
7° grado
Escuela Cristiana Evangélica Argentina
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

1943, Alemania

Eran tiempos difíciles para los judíos. Hitler es un líder y quiere exterminarlos.

Samuel es un niño judío. Tiene una vida difícil, come de vez en cuando pero cuando come siempre se queda con hambre; tiene muy poca ropa y la que tiene está vieja o rota. Vive con su padre, casi nunca lo ve pero, sin embargo, lo quiere mucho. Su madre, días después de su nacimiento, fue detenida. Nunca más la volvió a ver.

Hoy es el día de su cumpleaños número 7. Su papá, como siempre, se levanta para trabajar pero esta vez, antes de irse le da al niño su regalo: una pequeña piedra blanca ovalada con su nombre. El pequeño se sorprende y la piedra cae de sus pequeñas manos. Cuando se agacha para recogerla, se encuentra con una caja envuelta en una tela. ¿Su papá le habrá dejado otro regalo?, se pregunta. Como es muy curioso, abre la enigmática caja. En ella hay un reloj gris, viejo y con algo de polvo. Empieza a jugar con él, porque desconoce su funcionamiento. Entonces, sin querer, toca un diminuto botón que tiene el poder de transformarlo todo.

2021, Argentina

De repente, Samuel se encuentra en un lugar totalmente distinto. Hay muchos colores, niños gritando, jugando y divirtiéndose. La gente está vestida de forma muy extraña, no tienen pijamas a rayas o trajes militares. Se sienta en un banco a observar a su alrededor. Una señora de aspecto extraño se le acerca.

- Hola, me llamo Carmen, ¿qué haces acá? ¿Dónde están tus padres?

El niño la mira confundido. No sabe qué responder. De pronto, se encuentra en un extraño lugar y no puede explicar cómo ocurrió. La mujer se dirige hacia la comisaría a hacer la denuncia.

-Un niño no puede estar solo, perdido, sin que nadie haga algo por él- le comenta a otra señora en la plaza.

Es tarde y los policías le dicen que vuelva mañana. Aunque la mujer insiste, no le prestan mucha atención. Carmen vive sola, en un pequeño departamento. Ella no sabe cuidar a un niño, por lo tanto, decide prender su televisor. Samay mira al extraño aparato, se sorprende y se pregunta qué es, porqué algunas personas son tan pequeñas y viven en un mundo parecido a una caja. Pasan los meses y no se obtiene ninguna novedad. Carmen decide adoptarlo.

Su mamá adoptiva aprende muchas costumbres y recetas del pueblo judío gracias a él, quien le cuenta cómo era la historia de su familia y sus antepasados. Ella cree que su hijo es muy fantasioso, pero probablemente sus padres eran judíos y le contaron muchas historias.

Sonia, la mejor amiga de Carmen, fue invitada a comer "Hummus", una comida judía hecha con garbanzos, perejil, jugo de limón y albahaca. Asombrada por el gran conocimiento del niño a pesar de su corta edad, sobre la historia de su pueblo, Sonia lo invita al museo "Dr. Salvador Kibrik", donde ella trabaja. Al día siguiente, recoge al niño y a su madre, para ir. Al llegar, Samay, está muy feliz y entusiasmado. Juntos observan varias imágenes, pero una le llama poderosamente la atención:

-¿Quién es este hombre?
- Se llama… Abel Gross.
-¿Qué hace acá?
- Por lo visto es un hombre que luchó contra los nazis en los tiempos del Holocausto. ¿Por qué lo preguntás? - le pregunta Sonia
- ¡¡¡Es mi papá!!!- expresa Samay entre lágrimas.
-¡¿Cómo que es tu papá?! Este hombre murió hace años, es imposible que sea él, capaz solo se parece.

El niño sigue insistiendo en que él era su papá, su angustia y su llanto aumentan. Cuando regresan a su casa, el pequeño va corriendo hacia su mochila y saca de su interior el reloj que le había regalado el padre. Lo pone contra su pecho. Ella lo abraza hasta que se duerme. Observa el reloj y nota que en la parte de atrás tiene grabadas unas palabras en hebreo, así que Carmen decide preguntarle a su amiga, quien por trabajar en el museo conoce el idioma. Sonia lo traduce: "En instantes el reloj de la eternidad te puede llevar a vivir lo inesperado".

A la mañana siguiente, Carmen, confundida, le pregunta al niño de dónde lo había sacado y él le dice que lo tenía hace mucho, que su padre se lo había dado. Su nueva mamá sigue dudando y decide averiguar de quién es realmente. En un amague para arrancarlo de sus manitos, toca el botón y ambos son transportados al pasado, al año 1943 en el que Samay antes vivía.

Carmen está en shock, no sabe dónde está ni qué decir al respecto. Un hombre le toca el hombro.
-¿Se siente bien? -le habla en alemán y ella le contesta en ese idioma.
-Sí, muchas gracias. Discúlpeme, ¿en qué año estamos?
Al hombre le parece extraña su pregunta, entonces responde: 1943, ¿Segura que se encuentra bien?
-Sí, perfecta. Buenas tardes.
Mientras tanto, Samay ve a lo lejos a su padre. Corre para alcanzarlo y lo abraza.
-¿Samay qué haces acá? ¿Y esa ropa?
- ¡Te extrañé mucho, papá!
- Yo también hijo, pero todavía no me respondiste la pregunta que te hice.

Carmen se da cuenta que ese hombre era el de la fotografía del museo y recuerda que Samay le decía que era su padre. La situación es sumamente confusa, sólo el niño, luego de reconstruir en su mente todas las experiencias vividas desde que abrió el regalo, se da cuenta que quizás el reloj no es una joya común. El niño les cuenta lo que pasó y Carmen insiste en que, de ser eso real, todos deberían irse al 2021.

Samuel, el papá del pequeño, le relata a Carmen detalladamente la situación a la que es sometido el pueblo judío y le asegura que no se irá sin hacer algo por ellos: "la discriminación debe terminar en el mundo. No es justo que algunas personas deban sufrir tanto sólo porque otros se creen "superiores", dice enojado y con dolor.

Escondidos en las afueras del gueto, Carmen y Samay esperan para escapar. Ya reunidos en el lugar de encuentro, todos se agarran de las manos y Samay toca el botón de su reloj. Al instante son transportados al 2021 y ven cómo los soldados alemanes intentan disparar contra ellos.

Año 2050

Es el año 2050, la tecnología y la ciencia han avanzado vertiginosamente pero el hombre no ha aprendido a aceptar que todos somos iguales. Samuel sabe que su reloj tuvo poder para cambiar el tiempo, pero no pudo cambiar el corazón de las personas. Hoy se encuentra en exhibición en el museo donde trabajaba Sonia. Está junto a la foto de su padre con la siguiente cita: "Si mañana no serás una persona mejor de lo que eres hoy, para qué necesitás un mañana?" –Rabí Najman de Breslov.

El cooperativismo judío en General Campos

"Si bien la firma cambió de denominación, el edificio sigue activo y es la fábrica de quesos en funcionamiento más antigua de la provincia".

Foto: Valentina Consiglio y Oriana Merkel Kette

Valentina Consiglio y Oriana Merkel Kette
5° año
Colegio Secundario Crucero General Belgrano
General Campos, La Pampa, Argentina

Nosotras vivimos en General Manuel Campos, una localidad de unos 1700 habitantes ubicada al noreste del Departamento Guatraché, Provincia de La Pampa.

Los campenses estamos orgullosos de nuestra cultura del trabajo ya que tenemos, casi siempre, pleno empleo en el pueblo.

La mayoría de la gente trabaja en el sector privado, ya que existen numerosas empresas PyME relacionadas con la industria lechera (fábricas de quesos y dulce de leche, fábricas de alimento balanceado, fábricas de chacinados y distribuidoras que llevan nuestros productos por toda la Patagonia). Estas empresas se proveen de materia prima (leche, carne) en la zona rural, poblada por una gran cantidad de tambos y establecimientos agropecuarios de pequeña y mediana extensión, propiedad de familias de clase media rural descendientes de colonos que llegaron, en su mayoría, en la primera mitad del siglo XX, provenientes de distintos países de Europa.

La imagen que seleccionamos para este concurso es un recorte de un mapa catastral del departamento de Guatraché, propiedad del Sr. Adolfo Herzel, médico veterinario de la zona. No podemos asegurar su fecha de actualización, pero creemos que es de la década de 1990 o posterior (ya que en su versión completa aparece la Colonia Menonita, que data de mediados de esa década).

El fragmento elegido corresponde al noreste de la zona rural de General Campos y para su análisis recurrimos a un vecino de esa región: el señor Carlos A. Gambetta de 72 años de edad, productor tambero y propietario de la planta láctea más antigua del pueblo, conocida popularmente como "Quesería de Gambetta". De su interpretación sobre el mapa surgió el siguiente relato testimonial.

Testimonio del Sr. Carlos A. Gambetta

El señor Gambetta refiere que según su conocimiento, la fracción C de la Sección III fue poblada por cuatro colonizaciones distintas, dividiendo el territorio en aproximadamente cuatro cuadrantes atravesados de Norte a Sur por la ex Ruta Provincial Nº 1 y de Este a Oeste por un camino vecinal.

Las cuatro colonizaciones hacen esquina en la quesería de su propiedad. Esas colonizaciones eran: la de General M. J. Campos al suroeste; la de La Florida al sureste; la de Marí Mamuel al noroeste y la Colonia Barón Hirsch (luego llamada Colonia San Juan) al noreste. En Colonia Marí Mamuel y Colonia Barón Hirsch había numerosas familias judías.

En Colonia Marí Mamuel reconoce a las siguientes familias como de origen judío: Schansonoysky, Merlinsky, Ratushny y otras. Narra que las 908 hectáreas de J. Álvarez fueron originalmente de una familia judía amiga de sus padres de apellido similar a Gorer o Gorrer, que luego emigraron a Buenos Aires.

La actualmente conocida como Colonia San Juan fue colonizada por la Cooperativa Barón Hirsch, luego llamada Cooperativa de Rivera (hoy ya no existe, aunque las tierras que aparecen en el mapa como L. ESTERAS SA fueron propiedad de esa cooperativa). En esa misma

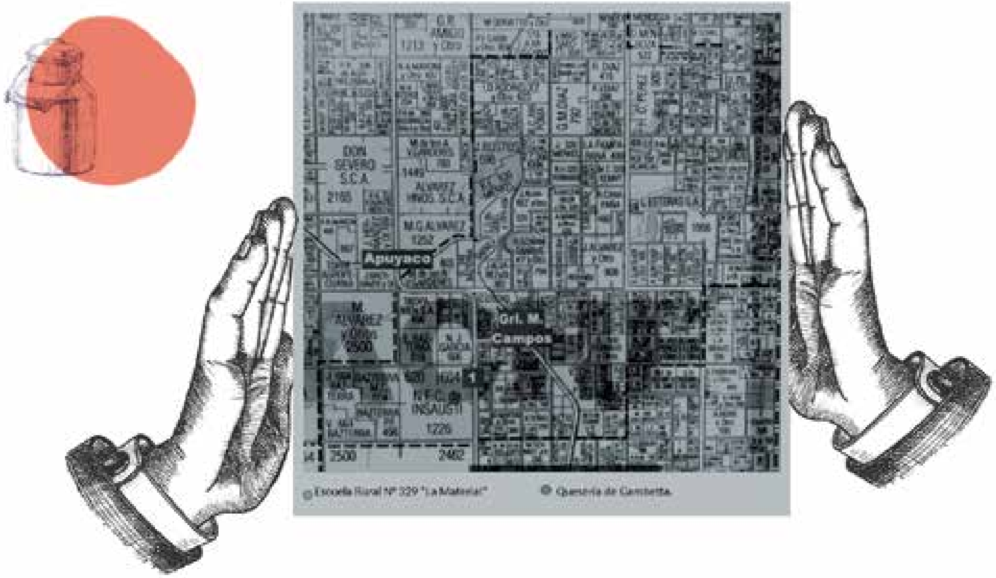

colonia, el Sr. Gambetta reconoce a las siguientes familias como de origen judío: Merlinsky, Vodovosoff, Resnik, Ratushny, Milner y Seltzer (hay otras de las que tiene dudas o no recuerda).

El Sr. Gambetta relata que la Cooperativa Barón Hirsch indicaba a los colonos edificar las viviendas en las esquinas de un cruce de calles vecinales, de esta manera las proveería de un arado para dos familias, una sembradora cada cuatro familias y un terreno de pastoreo comunal para las vacas, en cierta época del año en que escaseaba el pasto (estos se ubicaban en la referencia del mapa L. ESTERAS SA). Los niños de estas familias acudían a las escuelas rurales de "La Clara" y "La Material". El servicio religioso y de sepultura lo recibían en Rivera.

Cuenta que esa colonización tenía su principal asentamiento en la localidad bonaerense de Rivera, donde existía una quesería llamada Cooperativa Láctea de Tamberos Barón Hirsch (propiedad de familias judías) que contaba con 5 sucursales o plantas, ubicadas en la zona lechera (rodeadas por los tambos propiedad de colonos judíos). Las sucursales eran "La Central" (en Rivera), "Huergo", "Tres Lagunas" y "Colonia Lapin" en la provincia de Buenos Aires; y la quinta era "La Material" que se encontraba en La Pampa entre las localidades de Rolón y General Campos cerca de la ex - Ruta Provincial N°1.

Hacia la década del ´50, la Cooperativa Láctea de Tamberos Barón Hirsch estaba administrada por el señor Naón Guitelman o Gintelman. Allí, trabajaban José Bergara y Pedro R. Gambetta (su padre) de queseros. Bergara era quesero en la sucursal La Central ubicada en Rivera, y Gambetta en la sucursal de Huergo, para luego encargarse de armar la sucursal de Tres Lagunas y posteriormente ser promocionado a La Central para ocupar el puesto del señor Bergara.

Cuando el Señor Gitelman dejó la administración de la cooperativa (al promediar la década del ´50), ésta comenzó a decaer (con el tiempo todas las queserías de la cooperativa serían cerradas). Por esos años, José Bergara tomó la decisión de abandonar la cooperativa e iniciar su propia empresa en la localidad cercana de Rolón (provincia de La Pampa) llamada "Don Felipe", años más tarde el edificio fue abandonado y la firma se trasladó a sus nuevas instalaciones en Macachín, siendo ésta (según su conocimiento) la firma láctea en actividad más antigua de La Pampa.

Tiempo después (hacia 1958) Pedro R. Gambetta hizo lo propio adquiriendo una fábrica cerrada a 10 km de General Campos, origen de las fábricas de quesos "El Caldén" y "Lácteos Gambetta" de Gral. Campos. Siendo el Sr. Natán Merlinsky uno de los primeros tamberos en proveer de leche a esa quesería. Si bien la firma cambió de denominación, el edificio sigue activo y es la fábrica de quesos en funcionamiento más antigua de la provincia de La Pampa. La organización en tambos de pequeña y mediana extensión que proveen de leche a las fábricas responde a la unidad de trabajo familiar y es semejante al modelo de Rivera.

Gracias a este testimonio podemos llegar a la conclusión de que el cooperativismo judío influyó notablemente en la organización de las industrias lácteas de nuestra región, ya que este sistema ha perdurado hasta la actualidad.

Este es uno de los grandes aportes que la inmigración judía generó en nuestro país.

Hay historias.
Colonia Narcisse Leven

"Tengo 74 años, son 74 años de Bernasconi. Para mí es lo mismo, el apellido que sea, para mí todos son iguales, yo respeto a todos porque fui muy respetada".

Rocío Mertian
6° año
Instituto Mariano Moreno
Bernasconi, La Pampa, Argentina

Podría decirse que es en 1908 donde empieza todo, cuando la JCA (Jewish Colonization Association) adquirió 46.466 hectáreas de tierra de los lotes 19, 20, 22, y parte de los lotes 11 y 12 de la fracción B, sección IV, al sur de Bernasconi, con el objetivo de poblar la zona. De esta manera quedó constituida, un año después, la colonia Narcisse Leven. Los inmigrantes que llegaron a estas tierras para poblar la colonia provenían de diferentes lugares, como Grodno (Polonia), Minsk (en la antigua Lituania), Volin (Ucrania), o Berdichen (Rusia). Pese a que no muchos eran agricultores, es una colonia conocida como agrícola.

Para mi gusto, hay historias, fragmentos y partes de ellas que todos conocemos, que están al alcance de cualquiera y ahí, justo para ser vistas, escuchadas y estudiadas, pero hay un tipo de historia, una parte de ella que está solo para quienes la buscan y es ésta para mí la más linda de todas. Es fácil para muchos olvidar los pueblos y descartar que haya historia en los mismos, pero hay algo del pueblo que es inexplicable porque te hace encontrarle más interés a todo. Es probable que sea porque no son las historias de cualquiera, a quien entrevistaron en algún momento, por alguna cuestión en particular, sino que se trata de la vida de alguien que muy seguramente es el tío, el abuelo o el padre de algún que otro conocido. Terminando esta introducción, procedo a contarles una historia de vida que me fue contada por una habitante del pueblo, Ana Gurbanov; dejé que hablara, deteniéndome, solo a hacer las preguntas que creí necesarias:

- Cuando llegó mi abuelo, que vino solo y de Rusia, vino acá al lote 11 que está cerca de Abramo. Vino solo y se conoció con mi abuela que era de Villa Alba, como se llamaba antes, lo que hoy sería General San Martín, de apellido Morgin, se casaron y tuvieron 5 hijos. Tuvieron la desgracia de perder a uno de ellos que está sepultado en el cementerio de Bernasconi. Y los otros cuatro, eran dos varones y dos mujeres, los cuales todos se casaron y pensaron que iban a poder seguir trabajando en ese campo que le habían adjudicado a mi abuelo, de la Jewish Colonization. Pero no fue tan así, ya que las sequías eran jodidas y el campo no abastecía para todos. Dos de los hijos se fueron a Buenos Aires junto a sus parejas, y la otra hermana se fue a Rivera, también ya casada. Así que quedó mi papá con mi abuelo trabajando en ese campo.

Pasaron los años, mi papá se casó y nací yo, tenía 3 meses cuando nos fuimos al campo, que hoy en día es nuestro, a la colonia la primavera. Ahí estuve hasta los 7 años, con mi papá, mi mamá y mi abuelo, ya que el abuelo, al haber enviudado, quedó a cargo de los hijos. Años más tarde, mi mamá quedó embarazada de mi hermana: Gladys y nosotros nos vinimos a vivir al pueblo, vivíamos donde está ahora la vinería, en esa esquina.

Yo ya empecé a ir a la escuela acá, porque había ido un año a la escuela de la colonia. (Actualmente esa escuela no funciona y la edificación ya no existe, cómo se cuenta si sigue funcionando como campo).

Tuve intriga sobre las diferencias que podría tener esta escuela, no sé si con la actualidad sino

más bien con la que funcionaba en el pueblo, por eso mismo procedí a preguntar, aunque noté que mucho no recordaba:

-¿De eso se acuerda algo?

-No recuerdo mucho, pero si podría decirte que estaba la señora de Pallela, Victoria, ellos, los padres vivían en esa escuela y yo iba a la escuela, tenía de maestra a la señora Tuber, también dos de sus hijas asistían allí. Después se fueron a vivir a Santa Rosa, cuando ella se jubiló.

-¿Vivieron toda su vida en el campo?

-No, nosotros nos vinimos al pueblo, pero mi papá seguía teniendo campo, es más, más adelante pudo comprar otro, pero pese a esto él se dedicó a vender quesos. Repartía en toda la zona, Abramo, San Martín. Más adelante nació mi hermano, que nació allá (ya en el pueblo) donde vive Pallela con la señora de Sánchez, ahí. Seguimos establecidos acá, mi hermano después se fue, quedamos nosotras, con mamá, que vivió muchos años. Es realmente la historia de una familia.

-Hoy en día, se siente parte de lo que podría llamarse "la comunidad de Bernasconi", ¿se siente parte del pueblo?

-Si, completamente, te digo más, tengo 74 años, son 74 años de Bernasconi. Para mí es lo mismo el apellido que sea, para mí todos son iguales, yo respeto a todos porque fui muy respetada. Eso lo tengo que decir siempre. Tengo amigas que me han quedado del colegio, que no son de la colectividad, que hasta el día de hoy somos amigas.

Yo fui al secundario también, yo hice los 3 primeros años en la municipalidad porque no estaba el edificio y después cuando se hace el edificio yo ya me había ido a San Martín, porque hubo un año de un pase, no había edificio, pero teníamos que terminar. Es más, yo terminé mi etapa secundaria en San Martín, habiendo asistido hasta cuarto año, con 17 años. Pero bueno, si nos ponemos a pensar, es un montón para la época. Ya con 18 me puse de novia y conseguí trabajo, dejé de estudiar y me fui a trabajar a un negocio, que en su momento era de Scher, que sería donde actualmente está Villar. En una tienda y siempre después me dediqué al comercio, hasta hace 6 años. Esto me falta, el estar con la gente, pero bueno, todo llega y a veces uno tiene que aprender a dar un paso al costado.

Muchas cosas se vinieron a mi mente luego de esto, recuerdo en un momento de la conversación cuando ella nombra la palabra privilegio para referirse a una cuestión que me contaba, y era cierto, era una privilegiada. Pudo hacer la secundaria, siendo mujer y portando otra religión; y si bien no fue ella quien tuvo que escapar o esconderse, tuvo que adaptarse a una sociedad, algo que me lleva otra vez al diálogo "yo respeto a todos porque fui muy respetada. Eso lo tengo que decir siempre.". No tuve ni que preguntárselo, porque sí, en algún punto me interesaba saberlo.

La importancia del respeto, la importancia de una sociedad en donde al otro se lo respete. Si bien noté que algunas cuestiones eran firmes, por ejemplo, las parejas completamente judías, también noté comodidad, ningún tipo de sentido de superioridad, ni tampoco inferioridad. En el relato se aprecian tanto apellidos judíos, como gauchos y españoles.

Integrar una sociedad, adaptarse y conformarla, trayendo nuestras culturas y adoptando otras, pero siempre llevando en alto y con orgullo aquello de lo que somos partes, nuestros orígenes, sin desprestigiar ni avergonzarnos. Siempre enriqueciéndonos. Quizás no podés hacer mucho por quienes ya no están, pero si por los que sí están.

¿Se fueron ellos?

“Los relatos de la historia oral, comparten recuerdos que emanan de un edificio que seguramente vivenció alegrías y tristezas, encuentros y desencuentros: la Sinagoga”.

Foto: Agustina Santucho

Tiago Dagnino,
Mora Fuchs,
Agustina Santucho,
Alejandra Schindler
5° año
Colegio “Jesús de Nazaret”
General Ramírez, Entre Ríos, Argentina

Resumen

La Sinagoga a la que asistían alrededor de 30 familias judías, que vivían en la ciudad de General Ramírez hasta mediados del siglo XX, hoy solo tiene su estructura exterior en pie. El tiempo la ha transformado en un comercio dedicado a la acción veterinaria. Los vestigios de la cultura e historia judía desaparecieron o fueron invisibilizados.

Solo las historias que pasaron de padres a hijos mantuvieron la memoria de aquel lugar. El centro de la ciudad donde se ubica el edificio, contaba con la presencia de viviendas y variados comercios habitados por familias judías, que proveían de diversos elementos a pobladores de la zona urbana y rural. Pero de ellos nada ha quedado escrito, registrado o documentado, solo un leve recuerdo, un atisbo de historia que nos permitió iniciar esta investigación.

Nos parece fundamental recuperar aquello que es parte de nuestro pasado y resignificarlo para respaldar nuestro presente; es decir, reconstruir la historia desde aquello que hemos heredado de nuestros antepasados y nos permite identificarnos como ramirenses en una geografía provincial marcada fuertemente por la presencia judía, para proyectarnos con identidad en la argentinidad de hoy. Todo lo vivido es parte de nuestra historia, pero ha sido complejo encontrar registros de la vida de estas familias asentadas durante mucho tiempo en la localidad.

Introducción

Recorrimos las calles céntricas de la ciudad de General Ramírez (Provincia de Entre Ríos) y llegamos a ese lugar donde padres y abuelos relataban, de generación en generación, que allí alguna vez hubo una sinagoga.

Dialogamos entre nosotros y decidimos comenzar con la investigación. Durante nuestra búsqueda, consultamos y nadie tenía un registro fotográfico sobre este lugar y tampoco encontramos familias judías en la ciudad de General Ramírez.

El edificio de la fotografía mantiene su estructura física, exceptuando la puerta y la ventana del frente que se han modernizado, así como la puerta doble de uno de sus laterales y su interior, que fue restaurado a fines de los ‘90. Actualmente, es propiedad de la Cooperativa Agrícola La Ganadera y funciona como veterinaria de esta institución.

Con la idea de aquello que estaba ausente pero se mencionaba, empezamos a indagar. Un recorrido por instituciones públicas como la municipalidad, el registro civil, la biblioteca popular y la cooperativa de la localidad, nos sirvió para encontrar las fuentes que nos permitieran identificar algún registro del origen del edificio. Esto nos fue llevando a contactar y entrevistar personas que tenían algún registro de la historia de la localidad.

El desafío de esta investigación, radica principalmente en el hecho de que la ciudad no tiene una historia escrita desde una perspectiva historiográfica. En diferentes momentos del siglo XX, personas que se dedicaron a escribir su historia familiar o recopilar datos y relatos sueltos, son quienes nos permiten conocer ese pasado incierto, rodeado de relatos inconclusos.

Es en este transcurrir de la historia de la ciudad de General Ramírez, ciudad que nos contie-

ne como adolescentes, donde debemos indagar, buscar los registros y hacer visible en el presente aquello que ha estado invisibilizado por tanto tiempo. ¿Por qué todos hablan de la presencia de una sinagoga que ya no es? ¿Por qué la treintena de familias judías desaparecieron del medio cultural, político, social y económico de la ciudad?

Desarrollo

Cuando empezamos el trabajo de investigación, no pensamos que sería tan compleja la búsqueda de las fuentes históricas para reconstruir la historia de una ciudad que apenas tiene un poco más de 140 años.

La ciudad de General Ramírez se encuentra ubicada al este del departamento Diamante, a 60 km. de Paraná, capital de la provincia de Entre Ríos. Ésta, no cuenta con un acta de fundación y, de acuerdo al relato histórico, surge de asentamientos a partir de una posta de diligencias ubicada entre la ciudad de Paraná y Concepción del Uruguay. Hacia 1867, residían varias familias que se dedicaban al trabajo de la posta, mensajería y correo, según datos de investigaciones realizadas por historiadores de la localidad algunos apellidos eran: Ferreyra, Abasto y Ruíz (Chort, 2003).

Primeramente, indagamos sobre las corrientes pobladoras de familias judías en Entre Ríos y observamos que estas tierras no fueron parte de éstas, pero sí fue un territorio que recibió a grupos de alemanes del Volga que, al establecersen en la región, organizaron la Iglesia Evangélica Bautista Alemana en el año 1894 y lentamente se fueron estableciendo los grupos inmigratorios, practicantes de otras religiones cristianas. Estos vestigios siguen estando presentes en la población, donde algunos adultos aún reproducen expresiones de un dialecto que tiene sus orígenes en las tierras del lejano oriente y continúan con la tradición de comidas típicas de contextos muy fríos.

La investigación iniciada en la localidad de General Ramírez nos llevó a organizar las siguientes acciones: visita a edificios cercanos a la sinagoga y que se habían construido a principios del siglo XX, que de acuerdo a los trascendidos y algunos datos que teníamos, habían sido en su origen negocios o casas de familias judías; indagamos en la Biblioteca Popular, solicitamos entrevistas al Subsecretario de Políticas Culturales de la Municipalidad y al personal a cargo de la Cooperativa Agrícola la Ganadera. Al realizar un recorrido por las viviendas antiguas, hoy negocios, preguntamos y empezaron a salir los vestigios silenciados de hace 60 o 70 años atrás. Asimismo, nos contactamos con personal del Archivo Provincial, Museo Martiniano Leguizamón y del Museo de las Colonias Judías de Villa Domínguez.

Al iniciar esta investigación, no eran muchos los datos que teníamos, solo el popular "boca en boca". Se sospecha que el origen del asentamiento de estas familias en la localidad se debió a un grupo de personas que había venido en algún conglomerado inmigratorio proveniente de Europa y decidió generar cambios en el contexto en que se encontraban. No hay registros de su llegada.

Luego nos encontramos con pequeños indicios de una publicación virtual de la municipalidad y de un periódico que nos llevó a iniciar otra búsqueda de información. Hubo relatos que nos llamaron la atención y apelamos a la historia oral, por ello se realizaron diversas entrevistas, una que llamó nuestra atención fue la del Señor X, un señor que explicó que cuando la Cooperativa La Ganadera compró la propiedad, esta era una sinagoga. Su recuerdo se relaciona con la ubicación de una estrella de David en el círculo que se encuentra ubicado en el centro superior del frente, una de las cosas que eliminaron. Otra historia que nos relató fue la de la araña que tenía el edificio y que fue vendida a la Iglesia Evangélica del Río de la Plata y se encuentra ubicada allí actualmente.

En uno de los libros que mencionan historias y relatos de la ciudad de General Ramírez, el autor menciona apellidos de inmigrantes provenientes de diferentes contextos europeos o asiáticos.

Entre los apellidos de familias judías, menciona a los siguientes, con su respectiva profesión o hace referencia a la actividad económica a la que se dedicaban: Adolfo Rechman (ferretería), Abraham Rothman (ramos generales), Jacobo Bluften, Samuel Mariñasky, Jaime Jaimovich, Bolotner (casa azul y Blanco, barraca), David Rothman (bazar y tienda), Bernardo Silberman (ferretería), Rosensway (tienda), Janán Dubner (su esposa era parte y es el único apellido que queda en la localidad pero sus descendientes son católicos porque se casa en segundas nupcias con una mujer católica), Moisés Katz (tienda), Salvador Nusimovich, Idelson (tienda), William Mayer (recibidor de granos), Moisés Kossoy (almacén-bazar) Gregorio Mirson (panadería(, Luis Mirson (almacén), Righter (tienda), Irbich (barraca), Isaac Gerbisky, Palmer, Elías Nijansky

(venta ambulante en carro), Fradkyn (panadero), Geralnik (panadero), Abecasis (tienda), Francisco Goldemberg (tienda), Bernardo Nudelman, Samuel Israelson, Dr. Rothman (médico), Aarón Meldelson. (Chort, 2003).

En el año 1952 se constituyó la Cooperativa La Ganadera General Ramírez y en el año 1956 adquirieron una propiedad de la Sociedad Israelita, donde se estableció la sede social, en calle Belgrano 229. Este dato nos llevó a indagar en Catastro Municipal y mediante la entrevista que tuvimos con el subsecretario de Políticas Culturales, se pudieron ubicar las escrituras correspondientes a la manzana en que se encontraba la Sinagoga, hoy veterinaria. En la misma manzana, tenían su propiedad o eran dueños de los terrenos los señores Bernardo Silberman y Moisés Kossoy.

Esta documentación, establecía que este terreno con su edificio pertenecía a la Sociedad Agudath Dr. Teodoro Herzel, Partida N° 71247, fechada en Paraná, agosto de 1957, Esc. 1.250.

Este dato terminó de confirmar el relato popular.

Conclusión

Llegando al final de este recorrido por la historia remirense, surgen nuevas dudas que nos desafían a continuar investigando. Los relatos de la historia oral, comparten recuerdos que emanan de un edificio que seguramente vivenció alegrías y tristezas, encuentros y desencuentros: la Sinagoga. Seguramente para aquellas familias que decidieron irse de la localidad no habrá sido fácil, ellos se habían instalado en un contexto que les permitió crecer y prosperar. ¿Dónde estarán? Es necesario que rescatemos los vestigios de nuestros antepasados. Como grupo, estamos pensando continuar con la investigación y ofrecer a la comunidad esta historia, ya que ellos fueron y son parte de nuestras calles, nuestras viviendas, nuestro pasado y presente.

Bibliografía

Chor, C. A. (2003) Pasajes de otros tiempos. De mi pueblo y su gente. Argentina: Ediciones del Clé.

Gianello, L. (1951) Historia de Entre Ríos (1952 – 1910), Paraná, Argentina: Imprenta de la Provincia.

S/d autor, (s/año edición) Una pequeña historia de un pueblo que transitó por el mundo en busca de un destino mejor. General Ramírez, Argentina: Imprenta 24 de mayo.

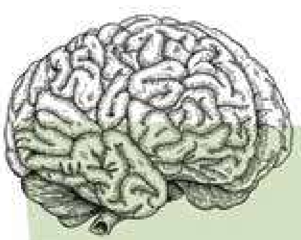

El collar

Una tarde de verano en Tucumán, a un señor comerciante mientras cerraba su negocio, se le acercó un joven.

El joven comenzó a burlarse y reírse de un collar que colgaba del cuello del comerciante.

El comerciante le explicó que ese collar se llama “mano de Mirian” y que él lo usaba como protección.

El joven al darse cuenta que era judío comenzó a criticarlo, el comerciante lo invitó a pasar a su negocio, le invitó un café, le contó la historia del pueblo judío y cómo él había llegado a Tucumán.

Al final el joven comprendió que estuvo mal, aprendió a no burlarse y desde aquel día nada sería igual porque había descubierto un nuevo amigo.

“Una tarde de verano”.

Daiana Puntano,
Eva Giménez,
Sofía Medina,
Sheylin Maruf,
Delfina Abraham
6° grado
Escuela “9 de julio”
San Miguel de Tucumán, Tucumán, Argentina

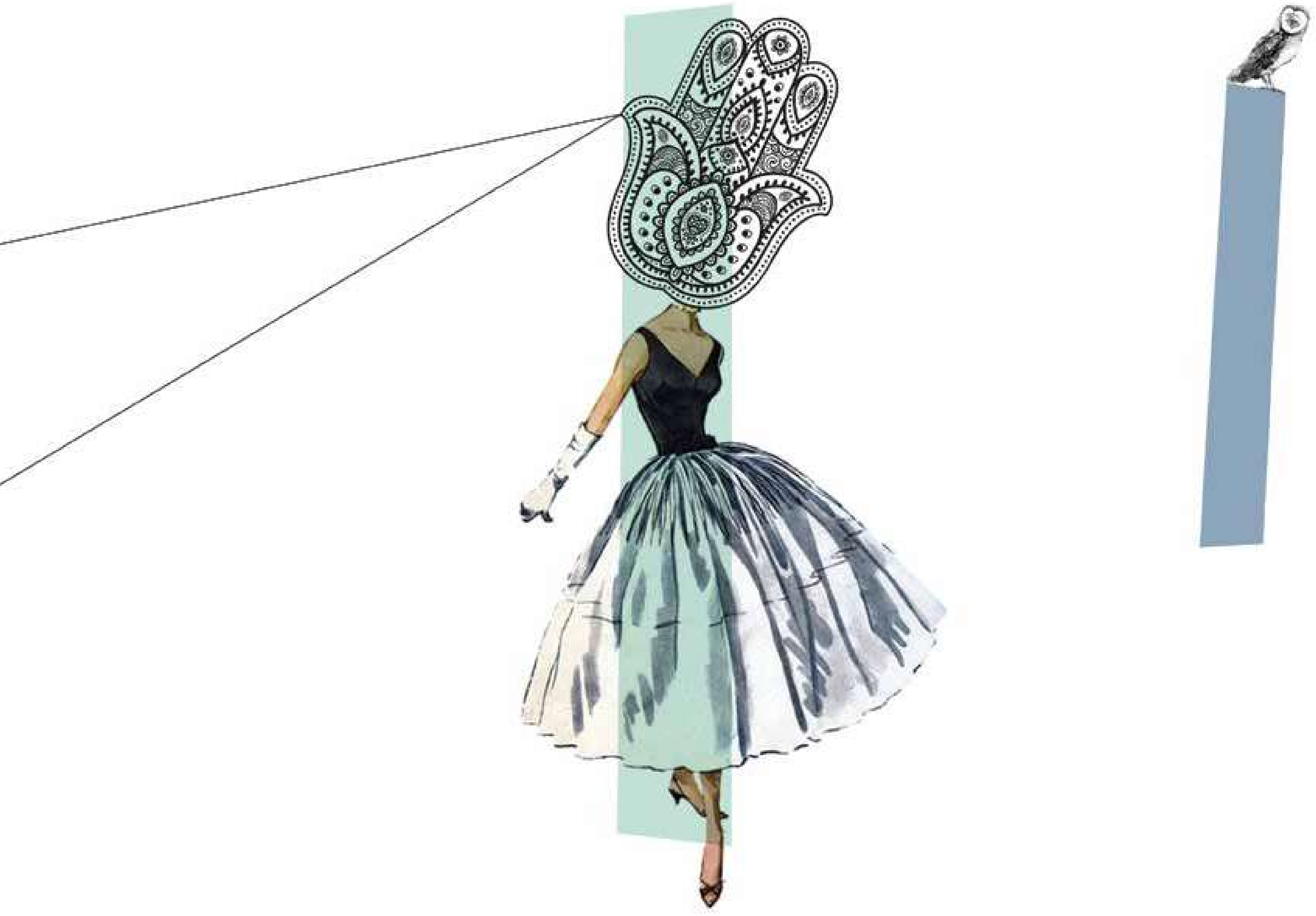

Teatro del pueblo idishista

"Es posible encontrarlo en..."

Foto: Centro Documental y Biblioteca Pinie Katz - ICUF Argentina

En 1932 se creó la compañía llamada Teatro del pueblo idishista. Ésta desde el inicio fue una cooperativa en la cual no le pagaban un sueldo a sus empleados/as ni a los actores sino que las ganancias eran para el teatro. Esta fue una cooperativa creada por y para inmigrantes judíos. Además rechazaban algunas donaciones porque consideraban que era plata sucia, es decir que la ganaron injustamente, y les parecía importante cuidar los valores dentro de la comunidad.

Para la comunidad judía migrante, el teatro IFT era muy importante ya que era un lugar de encuentro y aprendizaje, considerado una escuela para adultos. Además allí las mujeres participaban en la producción de obras y como actrices.

En 1952 la compañía se transformó en el Teatro IFT. Antes en el IFT se hacían obras en idish dirigidas por productores idishistas ya que este idioma era utilizado por las personas del pueblo. Con el paso de las generaciones se fueron incorporando obras en español. El IFT es uno de los cuatro teatros idishistas del mundo y contenía una de las tres salas con escenario giratorio en Argentina. Es posible encontrarlo en Boulogne Sur Mer 549.

Emilia Regueira y Iara Steizel
7° grado
Instituto Sarmiento
Ciudad Autónoma de Buenos Aires, Argentina

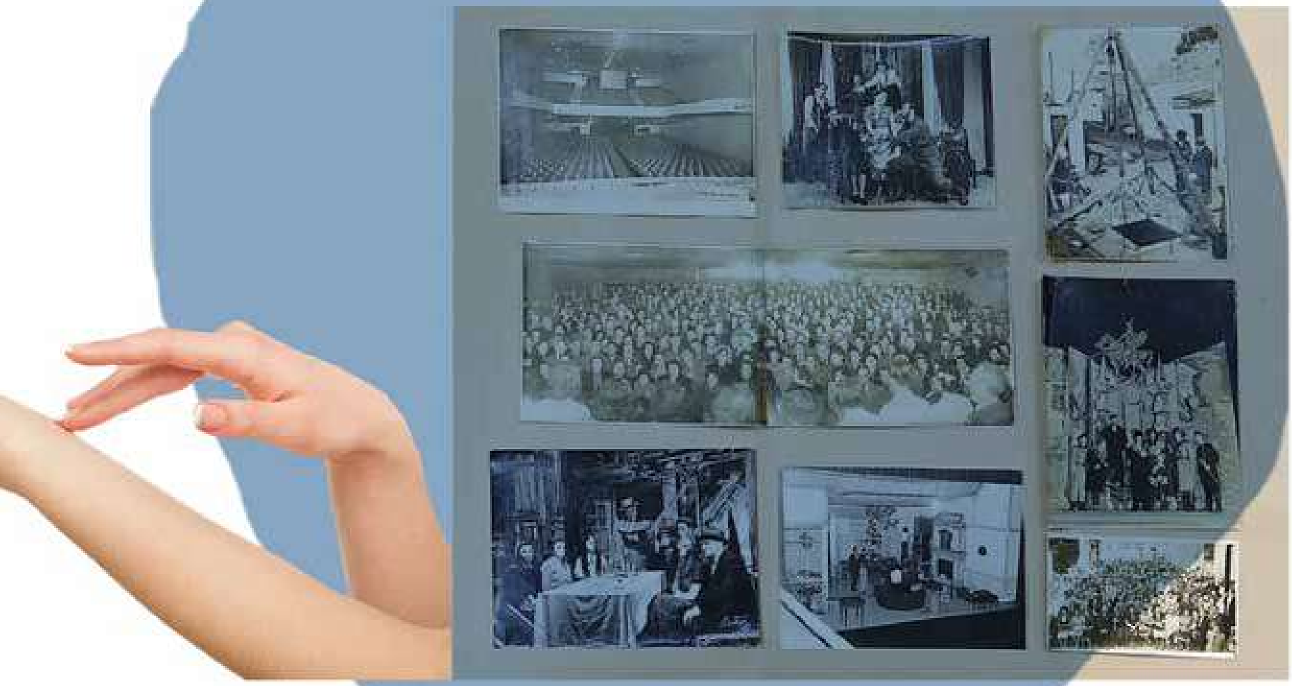

La estrella de David

"Mamá, ¿qué es una estrella de David?"

El fin de semana pasado, fui con mi mamá a una plaza de mi querido Tucumán. Mientras jugaba encontré en el suelo algo que llamó mi atención, sin saber lo que era lo levanté y lo sostuve en mis manos. De repente un hombre mayor con barba larga blanca y un sombrero extraño se acercó y me dijo que el objeto que yo tenía era su Estrella de David, se la di, me agradeció con una sonrisa y se fue.

Corrí hasta donde estaba mi mamá, le conté lo sucedido y le pregunté:

-Mamá, ¿qué es una estrella de David?

Ella me dijo que es un símbolo de la identidad judía, simboliza la protección, paz, equilibrio...

El cielo se puso oscuro así que volvimos a casa, y mientras volvíamos mi mamá me contó sobre el Holocausto.

Desde aquel día prometí respetar siempre a todas las personas.

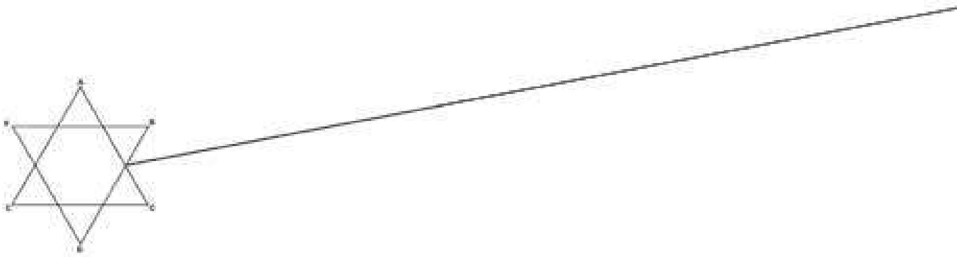

Tatiana Ramos,
Ámbar Rosales,
Candela Paz,
Leonela Figueroa,
Valentina Sánchez.
6° grado
Escuela "9 de julio"
San Miguel de Tucumán, Tucumán, Argentina

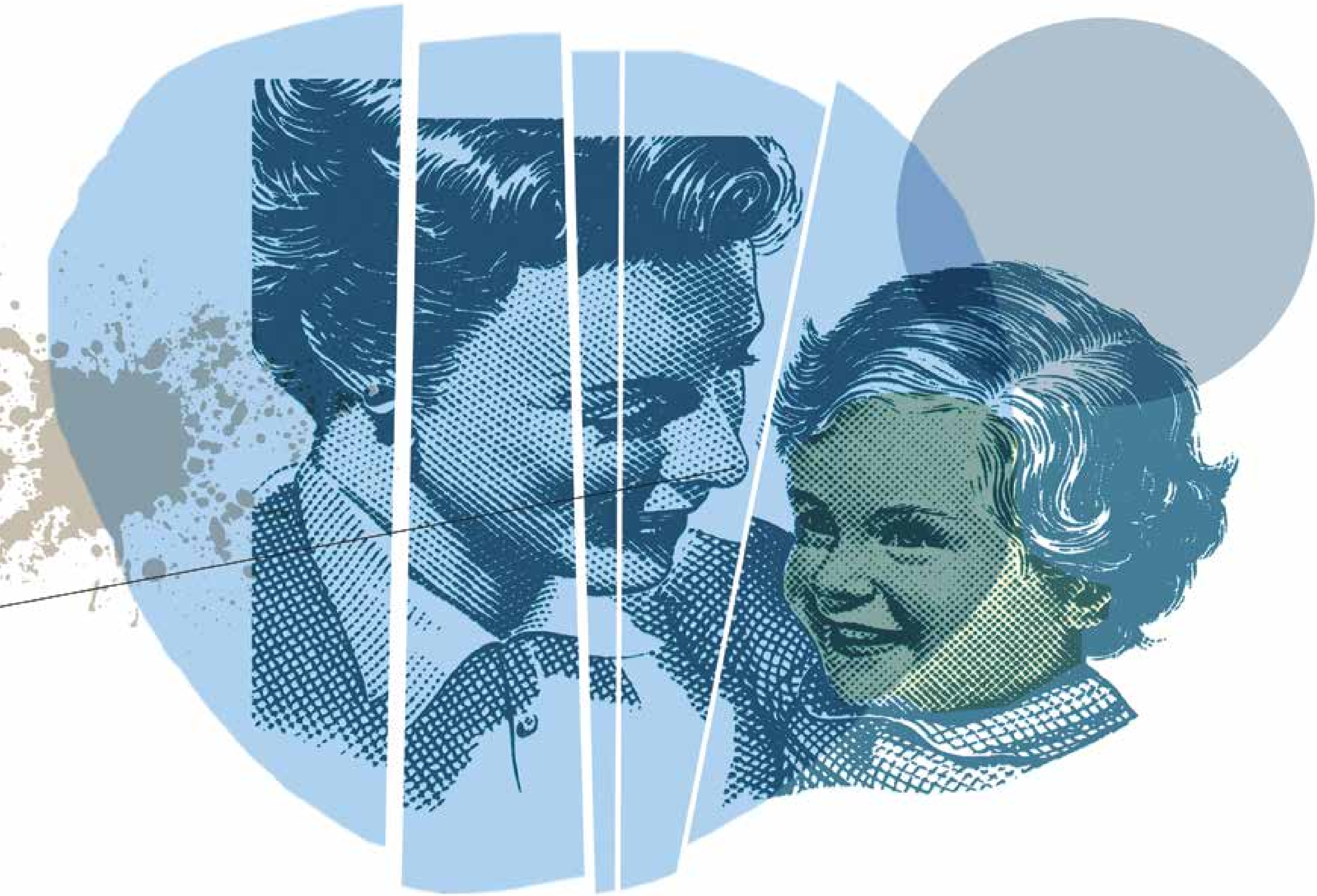

Samay y Gamal

"Tuvimos éxito en la primera parte de nuestro plan pero ya se habían percatado de nuestra ausencia y empezaron a buscarnos".

Foto: Fundación IWO

Brisa Castillo, Milagros Medina, Antonella Pereira, Guadalupe Zurita
6° año
Escuela Secundaria Ramón Paz Posse
San Miguel de Tucumán, Tucumán, Argentina

Es tarde. La reunión departamental duró más de lo que pensaba. Los años se hacían sentir. Debería tomar la decisión de delegar la responsabilidad de mi empresa a mi hijo.

Pensaba en esto cuando José, mi secretario entra, recordándome el viaje programado para el 5 de diciembre a Alemania. Abrumado por la cantidad de papeles sin completar a pocos días de iniciar el viaje, decidí quedarme hasta tarde en la oficina. No encontraba por ningún lado el pasaporte.

Después de varios minutos de buscarlo sin éxito, solo me quedaba un cajón que no podía abrir, estaba con llave. Busqué un viejo manojo de llaves, intenté con todas las que tenía. Abrir ese cajón se volvió mi prioridad.

Ninguna de las llaves pudo abrirlo y José, que hubiera podido ayudar, ya no se encontraba en la oficina. Él era el único que sabía donde dejaba las cosas cuando ni yo lo recordaba. Recordé entonces que me hizo un comentario acerca de un nuevo lugar en donde guardaría las llaves. Fui al lugar y agarré todas las que encontré para poder abrir el misterioso cajón. Las primeras diez, fracasaron al intento de acceder a su contenido, al igual que cinco intentos más pero no me iba a rendir tan fácilmente aunque ya me sentía frustrado.

Cuando intenté forzar el cajón, el movimiento brusco hizo caer una llave junto con una pequeña caja marrón. La llave tenía en su mango una extraña forma de una rosa. No recordé esa llave hasta que vi el contenido de la pequeña caja que había caído con ella. Una carta sucia y en deterioro casi total, me recordó mi pasado; me recordó el infierno vivido en ese lugar, los malditos hombres uniformados que portaban con orgullo el símbolo nazi bordado en su uniforme. Volvieron esos amargos y horribles recuerdos que prefería olvidar.

Decidí, finalmente abrir ese cajón pero ya no con el entusiasmo de antes. El contenido de ese cajón me trajo una nostalgia gigante, tomé la pulsera de tela, que al ser blanca en su origen, el barro seco la había teñido de marrón claro. Inesperadamente mi vista se había aguado y una lágrima acarició mi mejilla rosada y caliente. Acompañaba a la pulsera una carta, esa carta que mi mente quería olvidar. Al releerla más lágrimas brotaron como haciéndose compañía.

El autor de esa carta y el dueño de la pulsera improvisada era Samay, un hombre que pertenecía a mi pasado.

Lo conocí en uno de los guetos, fue mi compañero de litera. Aún recuerdo cómo me ayudó en tantas ocasiones para evitar castigos, latigazos a causa de mi debilidad física y de mi carácter.

Tras pasar un tiempo juntos, un sentimiento de amor empezó a crecer en mí. No solo me había enamorado de sus ojos marrones claros, amielados, su pelo negro como el carbón y su tez suave y blanca, también era un buen hombre. Había una pequeña diferencia de edad, apenas tres años. No sé si fue suerte o casualidad, él sentía lo mismo que yo. Él fue la única causa por la que recuerdo de manera un poco más agradable la estadía en ese terrible lugar. Las noches que pasábamos juntos, escondiendo hasta nuestras miradas de la de los soldados y aún de nuestra gente, fueron, en medio del horror, mágicas. Aún viviendo en el infierno, nos

cansamos de ocultar nuestra “inmoral” relación y decidimos fugarnos.

Una noche, después de tener todo planificado, nos escapamos por un mini túnel que pasaba por debajo de la cerca. Un bote nos esperaba en la costa. Conseguimos esa pequeña embarcación gracias a que Samay tenía amistades que nunca me develó.

Tuvimos éxito en la primera parte de nuestro plan pero ya se habían percatado de nuestra ausencia y empezaron a buscarnos. Subiendo al bote, cuando faltaba muy poco, vimos a los nazis encima nuestro. Samay empujó con fuerza la embarcación. “Si nos atrapan, que sea a los dos”, le dije. Samay me besó y me dijo: “Gamal, tienes que vivir por los dos. Te amo”. Y saltó, nadó hacia la costa y desapareció ante los disparos de los soldados.

Nuestras pulseras eran como unos anillos de compromiso y ahora, tenían un significado más grande.

Después entendí que escapar había sido la mejor decisión de mi vida. A pesar de que sentí mi muerte muy segura, logré salir de ese lugar. Mi libertad me costó el gran y único amor de mi vida. Nuestro amor tuvo que ser escondido ya que no era ni el lugar, ni el tiempo, ni nuestra “raza”, ni nuestra religión.

A pesar de que pasé días oscuros en ese gueto, él fue el sol que alumbró mis días y me devolvió las razones para seguir vivo.

La historia de mi llegada a Argentina es larga, tal vez se la cuente a mi hijo alguna vez, ya que él me pregunta seguido por este relato pero nunca tuve valor para contarle, con detalles esta historia.

Cuando llegué a la Argentina, cuando pude ser un hombre libre, me recibieron bien y mi vida fue de gran progreso. A pesar de eso, por las noches, nunca pude evitar el remordimiento de mi pasado, de Samay.

Pensé muchas veces en mi suicidio ya que no podía con el peso de su partida. Pero recordaba sus palabras “Gamal, vive por los dos”. Su muerte no sería en vano así que todo lo que hice lo hice por él.

Me casé, finalmente con una mujer magnífica, después de un tiempo tuvimos un hijo y tuve una vida relativamente feliz. Mi mente, los medicamentos, el tiempo sepultaron la memoria de Samay que hoy vuelve en esta pulsera. Pensé que después de tanto tiempo no podría evocarlo, aunque supe siempre que continuaría amándolo de una forma y manera que ninguna persona más podrá entender.

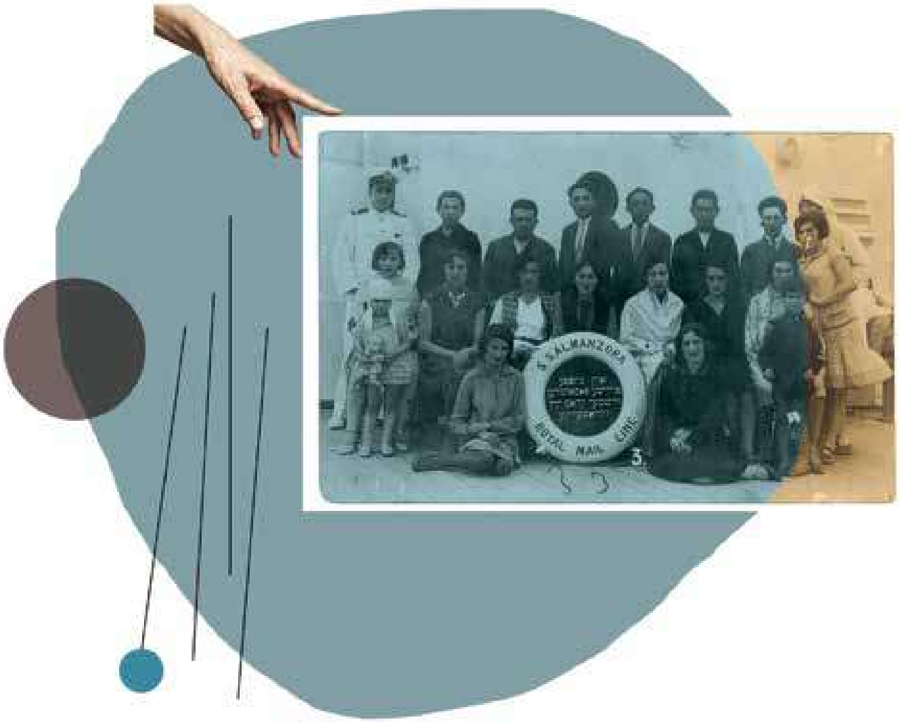

Relatos, experiencias, huellas de la cultura judía en la Argentina

Las huellas de experiencias de migración son construcciones solidarias. Traman culturas entre registros de origen y condiciones de acogida. Tensan tradiciones, ideologías, experiencias, proyectos de vida y de sociedad, mientras debaten el compromiso de preservar y el imperativo de innovar.

Las huellas muestran, enseñan y cuentan. Hacen ejercicios de memoria al tiempo que ponen a cada voz, a cada marca en el lugar del no olvido, de la recuperación y la reparación.

Las huellas dejan rastro y al leerlas no sólo describen, sino valoran y hacen tomar posición. Narran para el caso de lo judío –aunque no solo para él– el porqué de un largo viaje generalmente no elegido frente a la miseria, la persecución, la discriminación. Describen modos de afincarse y educarse con una lengua desconocida y una cartografía imposible de anticipar. Suponen formas de socializarse, trabajar, conformar familia, imaginar y militar un mundo diferente. Transmiten comunidad creando bibliotecas, teatros, coros, escuelas idiomáticas, clubes, cooperativas y sobre todo, vínculos solidarios.

Los relatos de las huellas son un desafío y son una apuesta. Que las jóvenes generaciones los tomen, interroguen, reescriban, redibujen, vuelvan a una vieja fotografía, escuchen una canción en idish, es una garantía de perdurabilidad de un legado.

No hay dudas de que la escuela es un lugar de privilegio para potenciar, preservar y resignificar testimonios y producciones. Por eso la trascendencia de este encuentro entre la historia y las muchas formas de recrearla y contarla. Si esto sucede, podemos confiar en proyectos comprometidos, inclusivos y respetuosos, de la memoria y de la vida.

Zol azoi zain (que así sea).

Ana Diamant
ICUF Argentina

מעשׂיות און שפּורן. דערציילן די איבערלעבונגען און השפּעות פֿון דער ייִדישער קולטור אין אַרגענטינע

די שפּורן פֿון די דערפֿאַרונגען פֿון דער מיגראַציע ווײַזן-אָן אַ סאָלידאַריש געבוי. זיי פֿלעכטן צונויף קולטורן צווישן דעם רעגיסטרירטן אָפּשטאַם און די באַדינגונגען אין דעם באַזעצלאַנד. זיי ציִען-אָן קולטורן צווישן דעם רעגיסטרירטן אָפּשטאַם און די באַדינגונגען אין דעם נײַעם לאַנד. זיי פֿלעכטן טראַדיציעס, אידעאָלאָגיעס, דערפֿאַרונגען, לעבנס- און געזעלשאַפֿטלעכע-פּראָיעקטן, בשעת זיי דעבאַטירן זייער אונטערנעמונג צו פֿאַרהיטן, אָבער אויך דעם מוז צו באַנײַען.

די שפּורן ווײַזן, לערנען און דערציילן. זיי איבן-אויס דעם זכּרון בשעת זיי שטעלן אַוועק יעדעס קול, יעדן צייכן אויף אַן אָרט פֿון ניט פֿאַרגעסן, פֿון צוריק-באַקומען און מתקן-זײַן.

די שפּורן לאָזן צייכנס, און ווען מיר לייענען זיי איבער איז דאָס ניט בלויז אַ באַשרײַבונג, נאָר זיי ווערן אָפּגעשאַצט און מע מוז אָננעמען אַ שטעלונג. זיי דערציילן צ״ב בײַ ייִדן – אָבער ניט בלויז אין זייער פֿאַל – דעם פֿאַרוואָס פֿון אַ לאַנגער רײַזע בדרך כּלל ניט קיין אויסגעקליבענע אַנטקעגן דעם אומגליק, פֿאַרפֿאָלגונגען אָדער דיסקרימינאַציע. זיי באַשרײַבן די פֿאַרשידענע אופֿנים פֿון באַזעצן זיך און פֿון דערציִונג אויף אַן אומבאַקאַנטער שפּראַך און אַ באָדן מיט וועלכן עס איז אוממעגלעך זיך פֿריִער צו באַקענען. עס האַנדלט זיך וועגן פֿאָרעמס פֿון סאָציאַליזירן, אַרבעטן, שאַפֿן אַ משפּחה, זיך פֿאָרשטעלן און זײַן טעטיק אין אַ וועלט וואָס איז אַנדערש. זיי שאַפֿן אַ געזעלשאַפֿט גרינדנדיק ביבליאָטעקן, טעאַטערס, כאָרן, אידיאָמאַטישע שולן, קלובן, קאָאָפּעראַטיוועס און איבער הויפּט, סאָלידאַרישע פֿאַרבינדונג.

די דערציילונגען פֿון די שפּורן זענען אַ פֿאָדערונג און אַ געוועט. אויב די יונגע דורות וועלן עס אָננעמען, זיך נאָכפֿרעגן, איבערשרײַבן, פֿאַרצייכענען, זיך אומקערן צו אַן אַלטער פֿאָטאָגראַפֿיע, אויסהערן אַ ליד אויף ייִדיש, איז דאָס אַ גאַראַנטיע אַז די ירושה וועט זײַן דויערהאַפֿטיק.

די שול איז אָן קיין שום ספֿק אַ פּריווילעגירט אָרט צו פֿאַרשטאַרקן, באַשיצן און געבן אַ נײַע באַדײַטונג די שפּורן און די שאַפֿונגען. דעריבער איז אַזוי וויכטיק אָט-די אונטערנעמונג, אַ באַגעגעניש צווישן געשיכטע און די פֿאַרשידענע פֿאָרעמס זי צו באַנײַען און דערציילן. אויב דאָס געשעט, קענען מיר האָפֿן אויף זיכערע אין פֿאַראַנטוואָרטלעכע פּראָיעקטן, אײַנשליסנדיקע און רעספּעקטפֿולע פֿאַר דעם זכּרון און פֿאַר דעם לעבן.

זאָל אַזוי זײַן.

אַנאַ דיאַמאַנט

איקוף אַרגענטינע

אין אַ נאַכט האָבן מיר שוין אַלץ געהאַט פּלאַניפֿיצירט: מיר זענען אַנטלאָפֿן דורך אַ קליינעם טונעל אונטער דעם פּלויט. אַ לאָדקע האָט אויף אונדז געוואַרט בײַם ברעג, אַ דאַנק שמאיען וואָס האָט געהאַט פֿרײַנד וועגן וועלכע ער האָט מיר ניט דערציילט.

מיר האָבן געהאַט דערפֿאָלג מיטן ערשטן טייל פֿון פּלאַן. אָבער זיי האָבן שוין געהאַט באַמערקט אַז מיר זענען ניטאָ און מע האָט אונדז אָנגעהויבן אַרומצוזוכן. שוין אויף דער לאָדקע האָבן מיר דערזען די נאַציס איבער אונדז. שמאַי האָט אַ שטופּ געגעבן דאָס שיפֿל. ״אויב מע וועט אונדז כאַפּן, איז ביידע צוזאַמען״! – האָב איך געזאָגט. שמאַי האָט מיך געקושט און געזאָגט: -״גאַמאַל דו מוזסט לעבן פֿאַר ביידע! איך האָב דיך ליב!״ ער האָט אַ שפּרונג געטאָן און געשווּומען צום ברעג און פֿאַרשווּונדן אונטער דער שיסערײַ פֿון די סאָלדאַטן.

אונדזערע בראַסלעטן זענען געווען ווי חתונה-רינגלעך, און איצט האָבן זיי באַקומען אַ טיפֿערן באַטײַט.

כ׳האָב שפּעטער פֿאַרשטאַנען אַז אַנטלויפֿן איז געווען מײַן בעסטער באַשלוס. כאָטש כ׳האָב געמיינט אַז איך שטאַרב, בין איך אַרויס אַ לעבעדיקער. מײַן פֿרײַהייט האָט מיך געקאָסט מײַן גרעסטע און איינציקע ליבע. אונדזער ליבע האָט געמוזט זײַן אַ געהיימע ווײַל ס׳איז ניט געווען ניט דאָס אָרט, ניט די צײַט, און ניט פֿאַר אונדזער רעליגיע.

כאָטש די ״טונקעלע״ טעג אין געטאָ, איז ער געווען די זון וואָס האָט באַלויכטן מײַנע טעג און געשאַפֿן פֿאַר מיר אַ סיבה ווײַטער צו לעבן.

די געשיכטע פֿון מײַן קומען קײַן אַרגענטינע איז אַ לאַנגע. אפֿשר וועל איך עס אַ מאָל דערציילן מײַן זון, ווײַל ער פֿרעגט מיך אָפֿט וועגן דעם. אָבער איך האָב ניט קיין מוט אים צו דערציילן פּרטימדיק.

ווען איך בין אָנגעקומען קײַן אַרגענטינע האָט מען מיך זייער גוט אויפֿגענומען און איך האָב גוט פּראָגרעסירט אין מײַן לעבן. און ניט געקוקט אויף דעם, פֿלעג איך בײַ נאַכט חרטה האָבן איבער מײַן פֿאַרגאַנגענהייט מיט שמאיען.

אַ פּאָר מאָל האָב איך געקלערט מיר צו נעמען דאָס לעבן.

אָבער כ׳האָב געדענקט זײַנע ווערטער: ״גאַמאַל דו דאַרפֿסט לעבן פֿאַר ביידע״. זײַן טויט זאָל ניט האָבן געווען אומזיסט.

איך האָב חתונה געהאַט מיט אַ ווּונדערלעכער פֿרוי. נאָך אַ צײַט האָט זי געבוירן אונדזער זון און כ׳האָב געהאַט אַ גליקלעך לעבן. מײַן מוח, די רפֿואות, די צײַט, האָבן באַגראָבן שמאיס אָנדענק, וואָס קערט זיך היינט אום מיט דעם בראַסלעט. כ׳האָב געמיינט אַז נאָך אַזאַ לאַנגער צײַט וואָלט איך אים שוין ניט געדענקט. אָבער איך האָב געווּוסט אַז איך וועל אים שטענדיק ווײַטער ליבן אין אַ פֿאָרעם וואָס קיין אַנדערער מענטש וועט ניט קענען פֿאַרשטיין.

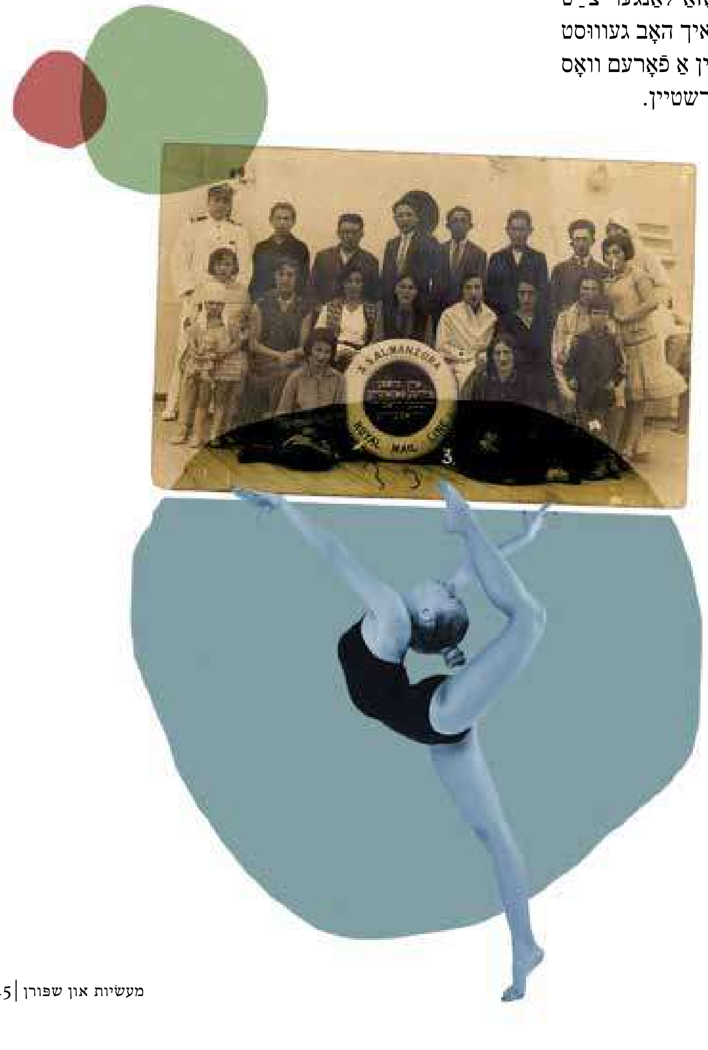

שמאי און גאַמאַל

עס איז שפּעט. די זיצונג האָט זיך פֿאַרלענגערט מער ווי איך האָב געקלערט. די יאָרן הייבן זיך אָן צו מערקן. איך וואָלט שוין געוווען גדאַרפֿט איבערגעבן מײַן זון די פֿאַראַנפֿאָרטלעכקייט פֿון מײַן אונטערנעמונג.

כ׳האָב וועגן דעם געטראַכט ווען יאָסל, מײַן סעקרעטאַר, איז אַרײַן און מיר דערמאָנט די רײַזע וואָס איז פּראָגראַמירט אויפֿן 5טן דעצעמבער קײַן דײַטשלאַנד. שטאַרק באַלעסטיקט איבער דער צאָל פּאַפּירן וואָס איך האָב נאָך ניט באַוויזן אויסצופֿולן אַ פּאָר טעג פֿאַר מײַן פֿאָרן, האָב איך באַשלאָסן צו בלײַבן ביז שפּעט אין ביוראָ. איך האָב אין ערגעץ ניט געפֿונען מײַן פּאַס.

נאָך אַ פּאָר מינוט אומזיסטע זוכעניש איז מיר בלויז געבליבן איין שופֿלאָד וועלכן איך האָב ניט געקענט עפֿענען. עס איז געווען פֿאַרשלאָסן. כ׳האָב געזוכט אין דעם בינטל שליסלעך, כ׳האָב געפּרוווט עפֿענען מיט אַלע וואָס איך האָב געהאַט. עפֿענען דעם שופֿלאָד איז פֿאַר מיר געוואָרן דרינגענדיק.

קיין שום שליסל האָט ניט באַוויזן צו עפֿענען, און יאָסל, וואָס וואָלט מיר אפֿשר געקענט העלפֿן, איז שוין ניט געווען אין ביוראָ. ער איז דער איינציקער וואָס ווייסט ווו איך לייגאַוועק די זאַכן ווען איך געדענק ניט. כ׳האָב זיך דערמאָנט אַז ער האָט מיר עפּעס געזאָגט וועגן אַ נײַ אָרט ווו ער האָט געזאָלט באַהאַלטן די שליסלען. איך בין צוגעגאַנגען און געכאַפּט אַלע וואָס איך האָב געפֿונען צו קענען עפֿענען דעם מיסטעריעזן שופֿלאָד. מיט די ערשטע צען בין איך דורכגעפֿאַלן. דאָס זעלבע מיט אַנדערע פֿינף. אָבער איך וועל זיך ניט אונטערגעבן!

ווען איך האָב פֿון דאָס נײַ געפּרוּווט מיט כּח, איז אַראָפּגעפֿאַלן אַ שליסל מיט אַ קליין ברוין פּושקעלע. דאָס קעפּל פֿון דעם שליסל האָט געהאַט די פֿאָרעם פֿון אַ רויז. כ׳האָב ניט געדענקט דעם שליסל ביז איך האָב דערזען וואָס עס איז געווען אינעווייניק, אין פּושקעלע. אַ שמוציקער בריוו כּמעט רוּיִנירט, האָט מיר דערמאָנט מײַן פֿאַרגאַנגענהייט, האָט מיר דערמאָנט דעם גיהנום אין יענעם אָרט, די פֿאַרשאָלטענע מענער אין מונדירן וואָס האָבן געטראָגן דעם נאַצישן סימבאָל אויסגענייט אויף זייערע מונדירן. ס׳האָבן זיך אומגעקערט די ביטערע און שוידערלעכע זכרונות וואָס כ׳האָב געוואָלט פֿאַרגעסן.

ענדלעך האָב איך באַשלאָסן צו עפֿענען דעם שופֿלאָד, אָבער שוין ניט אַזוי ענטוזיאַסטיש ווי פֿריִער. דער אינהאַלט פֿון שופֿלאָד האָט מיר פֿאַרשאַפֿן נאָסטאַלגיע. כ׳האָב גענומען דעם געשטריקטן בראַסלעט וואָס איז אַ מאָל געווען ווײַס, אָבער די בלאָטע האָט אים פֿאַרוואַנדלט אין העל ברוין. פּלוצעם זענען מײַנע אויגן פֿײַכט געוואָרן און אַ טרער האָט געגלעט מײַן פֿאַררויטלטע הייסע באַק. דעם בראַסלעט האָט באַגלייט אַ בריוו, דעם בריוו וואָס מײַן מוח האָט געוואָלט פֿאַרגעסן. ווען איך האָב אים איבערגעלייענט האָבן זיך נאָך מער טרערן געגאָסן.

ווער עס האָט געשריבן דעם בריוו, און אייגנטימער פֿון בראַסלעט איז געווען שמאַי, אַ מאַן וואָס האָט געהערט צו מײַן פֿאַרגאַנגענהייט.

כ׳האָב זיך מיט אים באַקענט אין איינעם פֿון די געטאָס, ער האָט מיט מיר געטיילט דאָס צווייטשטאָקיקע בעטל. איך געדענק ביז הײַנט ווי ער האָט מיר געהאָלפֿן אויסמײַדן אַ מאָל אַ שטראָף, אַ בײַטש, איבער מײַן שוואַכקייט און מײַן כאַראַקטער. נאָך אַ צײַט אין איינעם איז אויסגעוואַקסן אין מיר אַ ליבע געפֿיל. איך האָב זיך פֿאַרליבט ניט בלויז אין זײַנע העל-ברוינע אויגן, ווי האָניק, זײַנע שוואַרצע האָר ווי פּעך און זײַן גלאַט ווײַס פּנים. ער איז אויך געווען אַ גוטער מענטש. אַ קליינער אונטערשייד אין עלטער: בלויז דרײַ יאָר. איך ווייס ניט צי עס איז געווען מזל אָדער אַ צופֿאַל, אָבער ער האָט געפֿילט דאָס זעלביקע וואָס איך. אַ דאַנק אים האָב איך נאָך אַ פּאָר גוטע זכרונות וועגן דעם שוידערלעכן פּלאַץ. די נעכט וואָס מיר פֿלעגן פֿאַרברענגען צוזאַמען באַהאַלטנדיק זיך פֿון די סאָלדאַטן און אויך פֿון אונדזערע אייגענע מענטשן, זענען געווען פֿאַרכּישופֿטע. כאָטש מיר האָבן געלעבט אין גיהנום זענען מיר מיד געוואָרן אויסצובאַהאַלטן אונדזער אוממאָראַלישן פֿאַרקער, און מיר האָבן באַשלאָסן צו אַנטלויפֿן.

״מיר האָבן געהאַט דערפֿאָלג מיטן ערשטן טייל פֿון פּלאַן. אָבער זיי האָבן שוין געהאַט באַמערקט אַז מיר זענען ניטאָ...״

בריסאַ קאַסטיזשאָ, מילאַגראָס מעדינאַ, אַנטאָנעלאַ פּעררייראַ און גואַדאַלופּע סוריטאַ
6טע יאָר
מיטלשול ראַמאָן פּאַז פּאָססע
סאַן מיגעל דע טוקומאַן, טוקומאַן

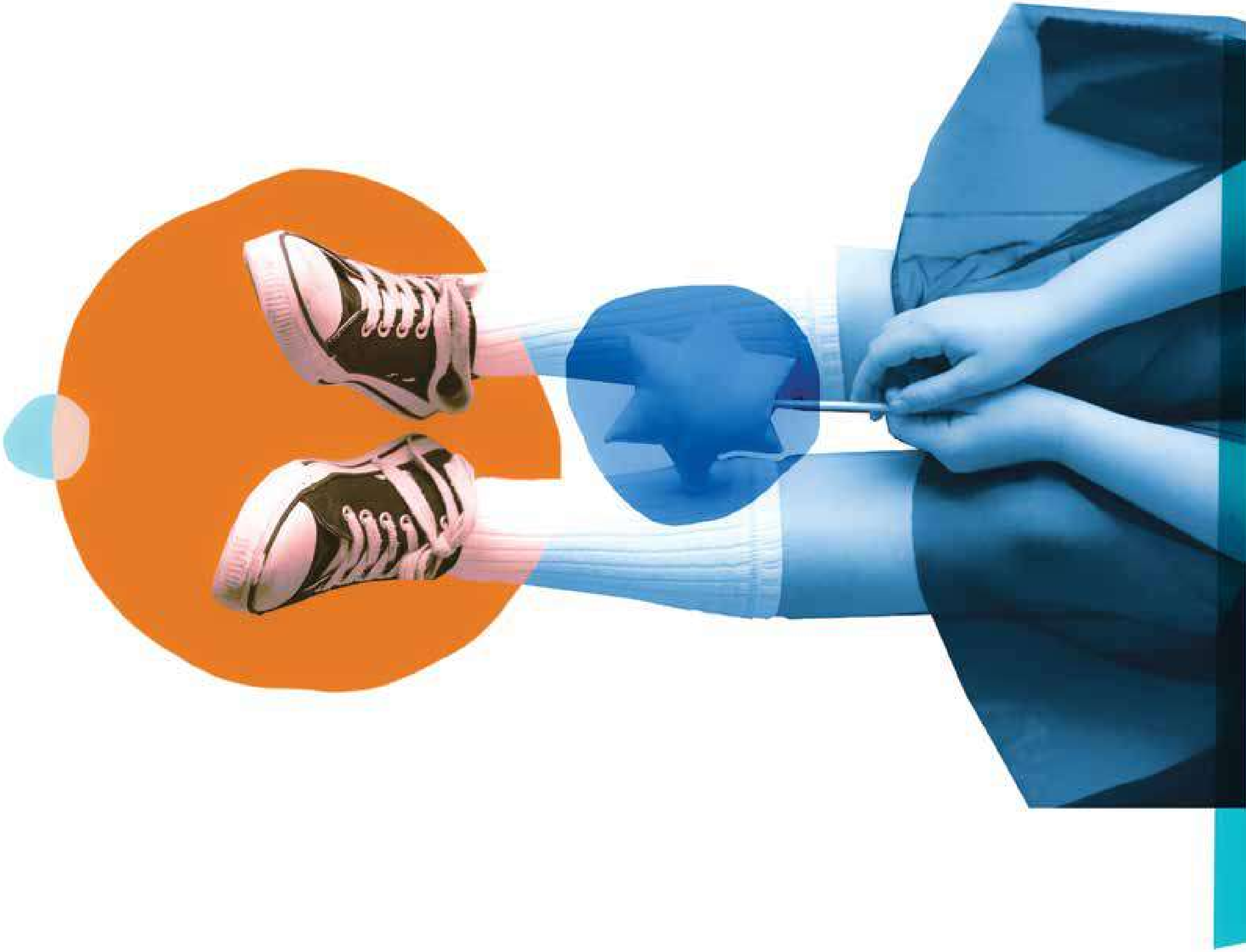

דער מגן-דוד

פֿאַרגאַנגענעם סוף-וואָך בין איך געגאַנגען מיט מײַן מאַמען אין אַ פּאַרק פֿון מײַן ליבער שטאָט טוקומאַן. בשעת איך האָב זיך געשפּילט האָב איך געפֿונען אויף דער ערד עפּעס וואָס האָט גערופֿן מײַן אויפֿמערקזאַמקייט. ניט וויסנדיק וואָס עס איז, האָב איך עס אויפֿגעהויבן און עס געהאַלטן צווישן מײַנע הענט. פּלוצלינג האָט אַן עלטערער מאַן מיט אַ לאַנגער ווײַסער באָרד און אַ מאָדנעם הוט אויף זײַן קאָפּ זיך דערנענטערט צו מיר און מיר געזאָגט אַז דאָס וואָס איך האַלט אין מײַן האַנט איז זײַן מגן-דוד. איך האָב עס אים אָפּגעגעבן. ער האָט מיר געדאַנקט מיט אַ ברייטן שמייכל און איז אַוועק.

איך בין צוגעלאָפֿן צו מײַן מאַמען, איר דערציילט וואָס עס איז געשען און כ'האָב זי געפֿרעגט:

- מאַמע, וואָס איז אַ מגן-דוד?

זי האָט מיר געזאָגט אַז דאָס איז אַ סימבאָל פֿון ייִדישער אידענטיטעט, און עס סימבאָליזירט פֿאַרטיידיקונג שלום און גלײַכגעוויכט...

דער הימל איז געוואָרן פֿאַרכמאַרעט, האָבן מיר זיך אומגעקערט אַהיים. בשעת מיר זענען געגאַנגען האָט מיר מײַן מאַמע דערציילט וועגן דעם חורבן.

זינט דעמאָלט האָב איך צוגעזאָגט אַז איך וועל שטענדיק רעספּעקטירן יעדן מענטשן.

"מאַמע, וואָס איז אַ מָגן-דָוד?"

טאַטיאַנאַ ראַמאָס, אַמבאַר ראָסאַלעס, וואַלענטינאַ סאַנטשעס,
קאַנדעלאַ פּאַז, לעאָנעלאַ פֿיגעראָאַ
6טער גראַד
שול "9טער יולי"
סאַן מיגעל דע טוקומאַן, טוקומאַן

COMPUR-RAPID
DRP
DRGM

יידישער פֿאָלקס-טעאַטער

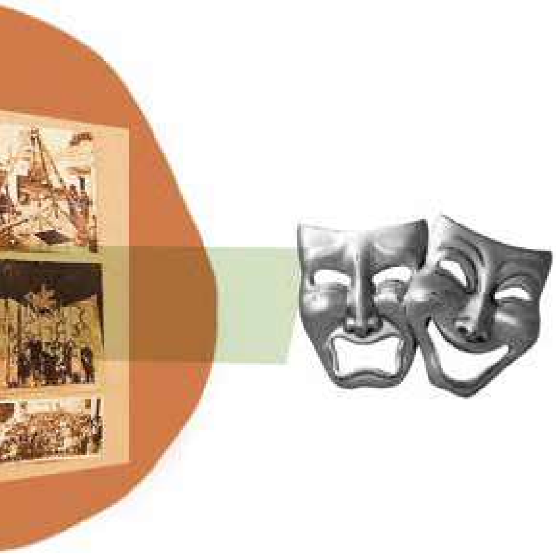

אין יאָר 1932 איז געשאַפֿן געוואָרן די געזעלשאַפֿט "ייִדישער פֿאָלקס-טעאַטער". פֿון איר אָנפֿאַנג אָן איז דאָס געווען אַ קאָאָפּעראַטיוו אין וועלכער עס האָבן ניט באַקומען קיין געהאַלט ניט די אָנגעשטעלטע און אויך ניט די אַקטיאָרן, נאָר די פֿאַרדינסטן זענען געווען פֿאַר דעם טעאַטער. דאָס איז געווען אַ קאָאָפּעראַטיוו וואָס איז געגרינדעט געוואָרן דורך און פֿאַר ייִדישע אימיגראַנטן. זיי האָבן אויך ניט אַקצעפּטירט געוויסע געלט מתּנות אויב זיי האָבן עס באַטראַכט ווי שמוציק געלט, דאָס הייסט געלט וואָס איז פֿאַרדינט געוואָרן דורך ניט קיין כּשרע וועגן. און זיי האָבן געהאַלטן פֿאַר וויכטיק דאָס אָפּהיטן די מאָראַלע ווערטן פֿון דער געזעלשאַפֿט.

פֿאַר דער ייִדישער אימיגראַנטן-מאַסע איז דער טעאַטער איפּ"ט געווען זייער וויכטיק ווײַל עס איז געווען אַן אָרט פֿון צוזאַמענטרעפֿונג, באַגעגעניש און לערע, אַ שול פֿאַר דערוואַקסענע (ווי פּרץ האָט געזאָגט). א חוץ דעם האָבן זיך דאָרט פֿרויען אויך באַטייליקט אין דער שאַפֿונג פֿון טעאַטער-פּיעסעס און ווי שוישפּילערינס.

אין 1952 איז די טרופּע פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין "טעאַטער איפֿט". אין אַמאָליקע צײַטן האָט מען אין טעאַטער איפֿט געשפּילט פּיעסעס אויף ייִדיש אונטער דער לייטונג פֿון ייִדישיסטן, ווײַל ייִדיש איז געווען די פֿאָלקסשפּראַך. מיט דער צײַט האָט מען פֿאַר די נײַע דורות געמוזט אַרײַנפֿירן טעאַטער-שטיק אויף שפּאַניש. איפּ"ט איז אַמאָל געווען איינער פֿון די פֿיר ייִדישיסטישע טעאַטערס אויף דער וועלט. עס האָט פֿאַרמאָגט איינע פֿון די דרײַ באַוועגלעכע בינעס אין אַרגענטינע. עס געפֿינט זיך אויף דער גאַס בולאָן סור מער 549.

"עס געפֿינט זיך אויף דער גאַס..."

עמיליאַ רעגייראַ און יאַראַ סטייזעל
7טער גראַד
אינסטיטוט סאַרמיענטאָ
שטאָט בוענאָס-איירעס

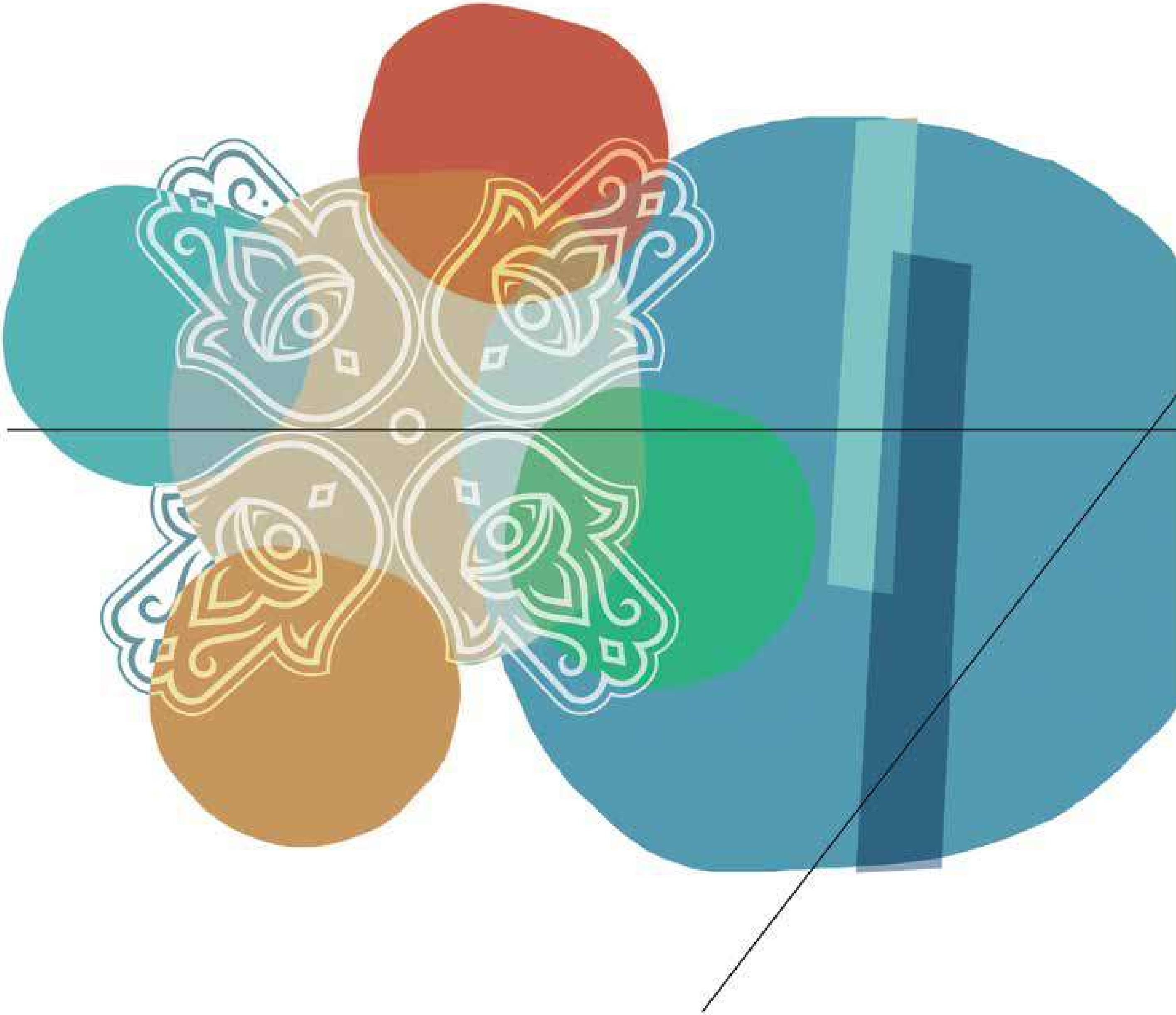

דאָס קייטעלע

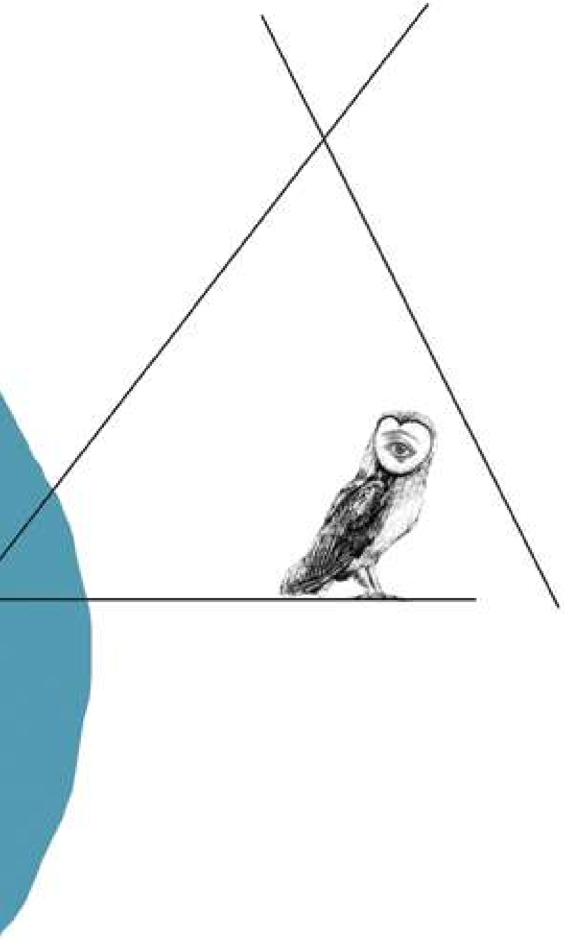

אין אַ זומער-אָוונט ,אין טוקומאַן, האָט זיך צו אַ מאַן וואָס האָט געהאַלטן אין פֿאַרמאַכן זײַן געוועלב דערנענטערט אַ יונגערמאַן.

דאָס ייִנגל האָט אָנגעהויבן זיך אויסצולאַכן פֿון אַ קייטעלע וואָס האָט געהאָנגען אויפֿן האַלדז פֿונעם סוחר.

דער סוחר האָט אים דערקלערט אַז דאָס וואָס הענגט אויפֿן קייטעלע הייסט ״מרימס האַנט״ און אַז ער ניצט עס ווי אַ שוץ.

ווען דער יונג האָט פֿאַרשטאַנען אַז דאָס איז אַ ייִד, האָט ער ערשט אָנגעהויבן זיך אויסצולאַכן פֿון אים. דער סוחר האָט אים אַרײַנגערופֿן צו זיך אין קלייט, אים אויפֿגענומען מיט אַ קאַווע, און אים דערציילט די געשיכטע פֿון ייִדישן פֿאָלק און ווי אַזוי ער איז אָנגעקומען קײַן טוקומאַן.

ענדלעך האָט דאָס ייִנגל פֿאַרשטאַנען אַז ער האָט שלעכט געהאַנדלט. ער האָט זיך אויסגעלערנט ניט אָפּצולאַכן פֿון קיינעם. און זינט דעמאָלט איז שוין גאָר ניט געווען ווי פֿריִער, ווײַל איצט האָט ער געהאַט געפֿונען אַ נײַעם פֿרײַנד.

״אין אַ זומער-אָוונט...״

דעלפֿינאַ אַברהם, עוואַ כימענעז, שיילין מאַרוף, סאָפֿיִאַ מעדינאַ, דאַיאַנאַ פּונטאַנאָ.
6טער גראַד
שול ״9טער יולי״
סאַן מיגעל דע טוקומאַן, טוקומאַן

ייִדעלסאָן (קרעמער), וויליאַם מאַיער (פֿאַרקויפֿט תּבואה), משה קאָסוי (באַזאַר און שפּײַזקראָם), גרעגאָריאָ מירסאָן (בעקערײַ), לוּיִס מירסאָן (שפּײַזקראָם), ריכטער (קראָם), אירביטש (באַראַק), יִצחק גערביצקי,פּאַלמער, אליהו ניכאַנסקי (פּעדלער), פֿראַדקין (בעקער), גראַלניק (בעקער), אַבעקאַסיס (קראָם),פֿראַנציסקאָ גאָלדענבערג (קראָמען), בערנאַרדאָ נודעלמאַן, שמואל ישׂראלסאָן, דאָקטער ראָטמאַן (מעדיצין דאָקטער) אַהרון מענדעלסאָן. (ציטירט אין בוך פֿון טשאָר, 2003.)

אין 1952 איז געגרינדעט געוואָרן די קאָאָפּעראַטיווע ״לאַ גאַנאַדעראַ״ און אין 1956 האָבן זיי געקויפֿט דעם בנין בײַ דער ייִדישער געזעלשאַפֿט, ווו זיי האָבן זייער סאָציאַלן צענטער, אויף בעלגראַנאָ 229. האָבן מיר ווײַטער גענומען פֿאָרשן, און נאָך אַ באַגעגעניש מיטן קולטור-סעקרעטאַר איז אונדז געלונגען אָפּצוזוכן די אייגנטום-דאָקומענטן פֿון דער שיל, הײַנט וועטערינאַריע. אויף דער זעלבער גאַס האָבן געוווינט בערל זילבערמאַן און משה קאָסוי. די דאָקומענטאַציע האָט פּעסטגעשטעלט אַז די שיל און דער באָדן האָבן געהערט צו דער געזעלשאַפֿט ״אַגודת ד״ר הערצל״ נר. 7124 , פּאַראַנאַ, אויגוסט 1957.

דאָס באַשטעטיקט אויך די מינדלעכע דערציילונגען.

שלוסוואָרט:

מיר פֿאַרענדיקן דעם איבערבליק דורך דער געשיכטע פֿון ראַמירעז. נײַע ספֿקות וואָס פֿירן אונדז ווײַטער צו פֿאָרשן. די דערציילונגען פֿון דער מינדלעכער געשיכטע טיילן-מיט זכרונות וואָס קומען פֿון אַ בנין וואָס האָט זיכער איבערגעלעבט פֿריילעכע מאָמענטן און אויך טרויעריקע, באַגעגענישן און צעשיידונגען: די שיל. עס איז זיכער ניט געווען לײַכט פֿאַר די וועלכע האָבן פֿאַרלאָזט די היים. אפֿשר האָבן זיי זיך באַזעצט אין ערטער ווו זיי האָבן געקענט וואַקסן און פּראָגרעסירן. ווו זאָלן זיי זײַן? מיר מוזן אויפֿזוכן די שפּורן פֿון אונדזער פֿאַרגאַנגענהײַט. ווי אַ גרופּע, טראַכטן מיר פֿאָרצוזעצן מיט אונדזער פֿאָרשאַרבעט און איבערגעבן דער געזעלשאַפֿט די געשיכטע, ווײַל זיי זענען געווען אַ טייל פֿון אונדזערע גאַסן, פֿון אונדזערע הײַזער , פֿון אונדזער פֿאַרגאַנגענהייט און פֿון אונדזער קעגנוואַרט.

ביבליאָגראַפֿיע

טשאָר,ק.אַ.(2003) לאַנדשאַפֿטן פֿון אַמאָליקע צײַטן. פֿון מײַן שטאָט און אירע מענטשן. אויסגאַבעס פֿונעם ״קלע״

זשיאַנעלאָ י. (1951) געשיכטע פֿון ענטרע-ריאָס (1910-1952), פּאַראַנאַ, אַרגענטינע, דרוקערײַ פֿון דער פּראָווינץ.

אומבאַקאַנטער מחבר און יאָר פֿון אויסגאַבע: אַ קליינע געשיכטע פֿון אַ פֿאָלק וואָס האָט אַרומגעוואַנדערט איבער דער וועלט זוכנדיק אַ בעסערן גורל. גענעראַל ראַמירעז, אַרגענטינע. דרוקערײַ 24סטער מאַי

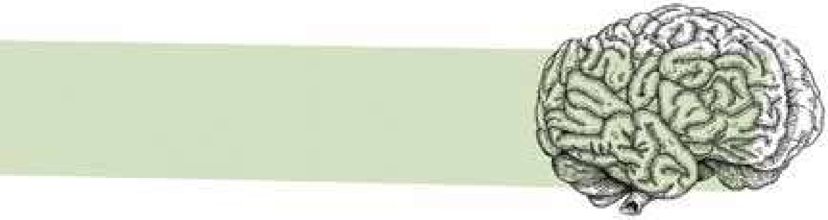

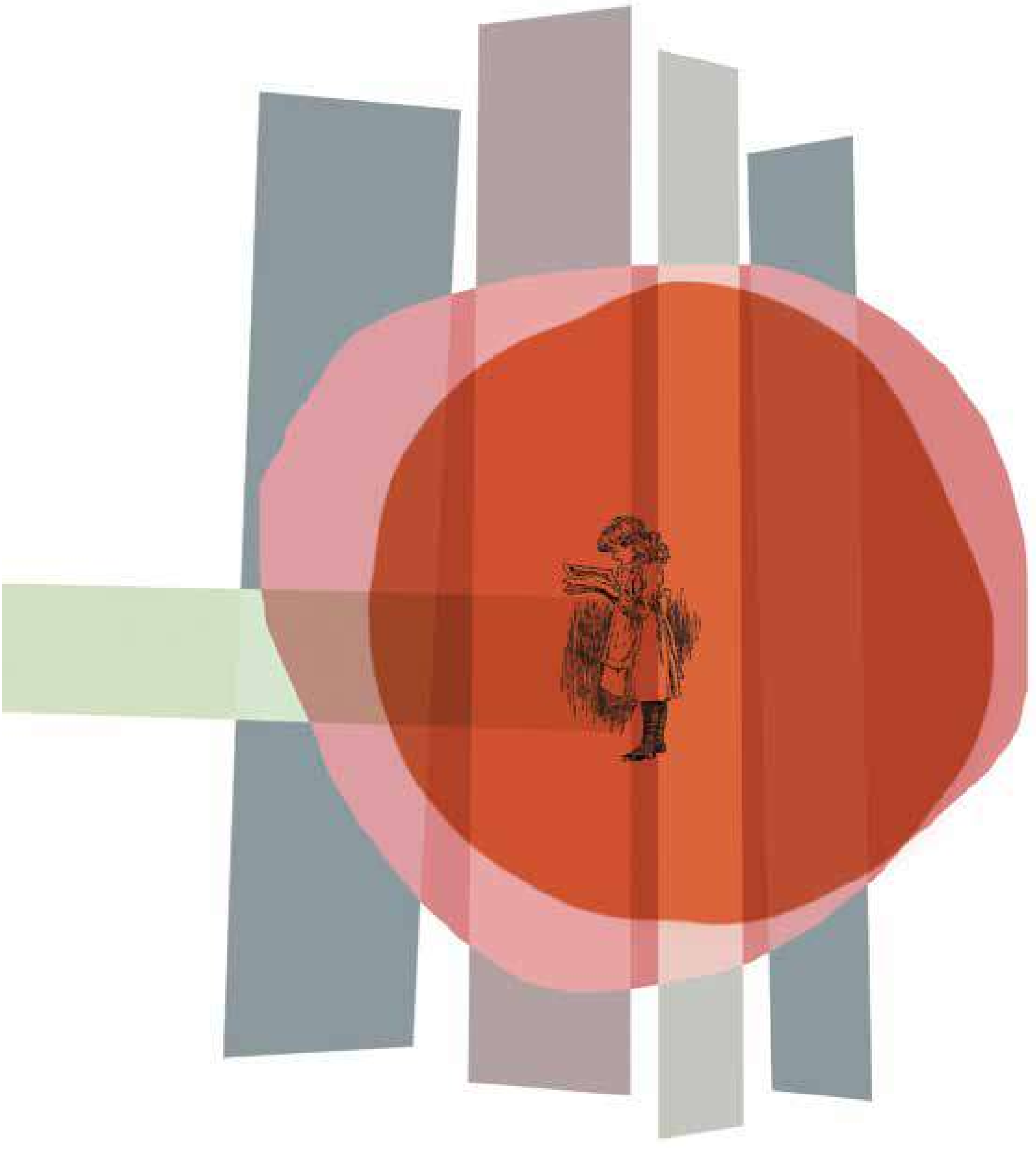

מיר האָבן זיך אָנגעפֿרעגט און דאָס איז ניט געווען אין דער געגנט פֿון ייִדישער קאָלאָניזאַציע נאָר פֿון דײַטשן פֿון וואָלגאַ, וועלכע אָרגאַניזירן אַן עוואַנגעלישע קירכע אין 1894. און עס טרעטן-צו אַנדערע קריסטלעכע גרופּעס.

מיר האָבן אָנגעהויבן באַזוכן בנינים אַרום דער שיל, אויפֿגעשטעלטע אין אָנהייב 20סטן י״ה וואָס זײַנען געווען ווי הײַזער און געשעפֿטן פֿון ייִדן. דעמאָלט האָבן זיך באַוויזן פֿאַרדעקטע שפּורן פֿון מיט אַ 60-70 יאָר צוריק.

מיט דער הילף פֿון פּראָווינץ-אַרכיוו און פֿון דעם אַרכיוו פֿון מוזעום אין דאָמינגעז, האָבן מיר פֿאַרשטאַנען אַז מע מיינט אַז זיי האָבן געשטאַמט פֿון אַן אַנדערער גרופּע אינמיגראַנטן, אָבער זיי האָבן געוואָלט ענדערן די באַדינגונגען. זייער אָנקום איז ניט פֿאַררעגיסטרירט.

זייער באַרײַכערנדיק איז געווען דער בײַטראָג פֿון ה׳ איקס (נישט אָנגעגעבן זײַן נאָמען) אין איינעם פֿון אונדזערע אינטערוויוען. ער האָט דערקלערט אַז ווען די קאָאָפּעראַטיווע האָט געקויפֿט דעם בנין, איז דאָס געווען אַ שיל. און ער דערמאָנט אַז אין דעם קרײַז וואָס מע זעט אין פֿראָנט האָט זיך געפֿונען אַ מגן-דוד. ער האָט אויך דערציילט אַז דער גרויסער לאָמפּ וואָס איז אין שיל געהאָנגען, איז פֿאַרקויפֿט געוואָרן דער עוואַנגעלישער קירכע ״ריִאָ דע לאַ פּלאַטאַ״ וואָס געפֿינט זיך אין שטאָט.

אין איין בוך וואָס דערציילט מעשׂיות און געשיכטעס פֿון גענעראַל ראַמירעז, דערמאָנט דער מחבר פֿאַמיליע-נעמען פֿון אימיגראַנטן אָנגעקומענע פֿון פֿאַרשידענע לענדער פֿון אַזיע און אייראָפּע. צווישן זיי געפֿינען מיר די ווײַטערדיקע, צוזאַמען מיט דער באַשעפֿטיקונג:

אַדאָלפֿאָ רעכמאַן (אײַזנוואַרג), אַברהם ראָטמאַן (אַלגעמיינע פּראָדוקטן), יעקב בלופֿטען, שמואל מאַריניאַנסקי, חיִים כײַמאָוויטש, באַלאָטנער (ווײַס-בלויע שטוב, באַראַק), דוד ראָטמאַן (באַזאַר און קראָם), בער זילבערמאַן (אײַזנוואַרג), ראָזענסווײַ (קראָם), חנן דובנער (זײַנע אָפּשטאַמערס וווינען אין שטאָט אָבער זיי זענען קריסטן ווײַל זײַן צווייטע פֿרוי איז געווען אַ קאַטוילישע), משה כּ״ץ (קרעמער), סאַלוואַדאָר נוסימאָוויטש,

זיי זענען אַוועק?

רעזומען

פֿון דער שיל, אין וועלכער ס'פֿלעגן קומען אַרום 30 ייִדישע משפּחות וואָס האָבן געוווינט אין גענעראַל ראַמירעז ביז דער העלפֿט 20סטן י״ה, בלײַבט הײַנט בלויז די אויסערלעכע סטרוקטור. די צײַט האָט זי פֿאַרוואַנדלט אין אַ וועטערינאַר-אַנשטאַלט. די שפּורן פֿון דער ייִדישער געשיכטע און קולטור זענען פֿאַרשוווּנדן אָדער מע האָט זיי אומזעיִק געמאַכט.

בלויז די געשיכטעס וואָס זענען אַריבער פֿון עלטערן צו זייערע קינדער האָבן אויפֿגעהאַלטן דעם זכּרון פֿון יענעם אָרט. דער צענטער פֿון דער שטאָט, ווו דער בנין געפֿינט זיך, האָט פֿאַרמאָגט הײַזער און געשעפֿטן באַוווינט פֿון ייִדישע משפּחות וואָס האָבן באַזאָרגט מיט פּראָדוקטן די אײַנוווינערס פֿון שטאָט און אומגעגנטן.

אָבער פֿון זיי איז גאָר ניט פֿאַרבליבן, ניט שריפֿטלעך, ניט פֿאַררעגיסטרירט און אויך ניט אין דאָקומענטן. בלויז אַ לײַכטער אָנדענק וואָס האָט אונדז דערמעגלעכט אָנצוהייבן די דאָזיקע פֿאָרשונג. מיר האַלטן פֿאַר וויכטיק אָפּירצוזוכן אַלץ וואָס איז אַ טייל פֿון אונדזער פֿאַרגאַנגענהייט, צו פֿאַרשטאַרקן אונדזער קעגנוואַרט, דאָס הייסט אויפֿבויען אונדזער געשיכטע מיט דעם וואָס מיר האָבן געירשנט פֿון אונדזערע אורעלטערן, און עס דערמעגלעכט אונדז צו אידענטיפֿיצירן זיך ווי ״ראַמירענזער״, אין אַ פּראָווינציעלער געאָגראַפֿיע וואָס איז באַצייכנט דורך דער אָנוועזנהײַט פֿון ייִדישער באַפֿעלקערונג, צו קענען פֿאַרשטיין בעסער די הײַנטיקע אַרגענטינער אידענטיטעט. אָבער ס'איז אָנגעקומען שווער צו געפֿינען אינפֿאָרמאַציע וועגן די משפּחות וואָס האָבן אַמאָל געוווינט אין דער געגנט.

אַרײַנפֿיר

מיר זענען זיך אַדורכגעגאַנגען דורך די גאַסן פֿון צענטער פֿון גענעראַל ראַמירעז (פּראָווינץ ענטרע-ריִאָס) און אָנגעקומען אויפֿן פּלאַץ ווו עלטערן פֿלעגן דערציילן פֿון דור צו דור אַז דאָרט איז געווען אַ שיל. מיר האָבן זיך אַדורכגעשמועסט און באַשלאָסן אָנהייבן די פֿאָרשונג. מיר האָבן זיך אָנגעפֿרעגט, אָבער קיינער האָט ניט געהאַט קיין פֿאָטאָגראַפֿיעס, און מיר האָבן אויך ניט געפֿונען קיין ייִדישע משפּחות אין דער שטאָט.

דער בנין האַלט-אָן זײַן פֿיזישע סטרוקטור, אַ חוץ דער טיר און פֿענצטער בײַם אַרײַנגאַנג, וואָס זענען מאָדערניזירט געוואָרן, און אַ זײַטיקער טויער. אינערלעך איז ער מאָדערניזירט געוואָרן אין די 90קער יאָרן. הײַנט געהערט עס צו דער קאָאָפּעראַטיוו ״לאַ גאַנאַדעראַ״ (פֿי-קאָאָפּעראַטיווע) און עס פֿונקציאָנירט דאָרט אַ וועטערינאַר-אַנשטאַלט.

מיר האָבן אָנגעהויבן פֿרעגן בײַ די שטאָטלעכע אינסטיטוציעס ווי די מוניציפּאַליטעט, ביבליאָטעק, קאָאָפּעראַטיוועס פֿון דער געגנט, זוכנדיק רעגיסטראַציעס פֿון דעם בנין, און אַזוי האָבן מיר זיך געשטעלט אין פֿאַרבינדונג מיט מענטשן וואָס האָבן געדענקט געשיכטע פֿון דער שטאָט.

די פֿאָרשונג קומט-אָן שווער ווײַל די שטאָט האָט בכלל ניט קיין שריפֿטלעכע געשיכטע. אָבער אייניקע אײַנוווינערס האָבן פֿאַררעגיסטרירט זייערע אייגענע זכרונות און געשיכטעס פֿון זייערע משפּחות. זיי העלפֿן אונדז אַרויס אַפֿילו מיט אומפֿולשטענדיקע דערציילונגען.

מיר, יוגנטלעכע, זוכן עפּעס וואָס איז אומזעיִק. פֿאַר וואָס זענען דרײַסיק משפּחות נעלם געוואָרן פֿון אונדזער סביבה?

אַנטוויקלונג

אין אָנהייב האָבן מיר ניט געמיינט אַז עס וועט אונדז אָנקומען אַזוי שווער צו געפֿינען היסטאָרישע מקורות פֿון אַ שטאָט וואָס איז אין גאַנצן אַלט 140 יאָר.

די שטאָט געפֿינט זיך אין דער גובערניע דיאַמאַנטע, 60 קמ. פֿון פּאַראַנאַ, ענטרע-ריִאָס. זי ווערט געגרינדעט אויף דער באַזע פֿון אַן אײַנפֿאָר-הויז פֿון אַמאָליקע צײַטן. אַרום 1867 וווינען שוין דאָרט אַ פּאָר משפּחות.

״די דערציילונגען פֿון מינדלעכער געשיכטע טיילן-מיט זכרונות וואָס קומען פֿון אַ בנין וואָס האָט זיכער איבערגעלעבט פֿריילעכע מאָמענטן און...

טיאַגאָ דאַגנינאָ, מאָראַ פֿוקס, אַגוסטינאַ סאַנטוטשאָ, אַלעכאַנדראַ שינדלער
5טע יאָר
שול ״יעזוס פֿון נצרת״
גענעראַל ראַמירעז, ענטרע-ריִאָס

איר האָט געלעבט דאָס גאַנצע לעבן אין פֿעלד?

ניין, מיר זענען געקומען אין שטאָט, אָבער מײַן טאַטע האָט געאַרבעט ווײַטער אין פֿעלד, און שפּעטער איז אים געלונגען צו קויפֿן אַ צווייטן. אָבער ער האָט געהאַט אַ צווייטע אַרבעט: ער האָט פֿאַרקויפֿט קעז. ער האָט פֿאַרטיילט איבער דער גאַנצער געגנט פֿון אַבראַמאָ און סאַן מאַרטין.

שפּעטער איז געבוירן געוואָרן מײַן ברודער. ער איז שוין געבוירן געוואָרן אין שטאָט, וווּ עס וווינען פּאַליעלאַ און פֿרוי סאַנטשעס. דערנאָך איז ער אַוועק. מיר זענען געבליבן, מײַן מאַמע און איך. זי האָט געלעבט לאַנגע יאָרן. ס'איז באמת די געשיכטע פֿון אַ פֿאַמיליע.

און איצט פֿילט איר זיך אַ טייל פֿון בערנאַסקאָני? איר פֿילט זיך אַ טייל פֿון דער געזעלשאַפֿט?
יאָ! אַבסאָלוט! נאָך עפּעס וועל איך דיר זאָגן: איך בין אַלט 74 יאָר, ס'איז 74 יאָר בערנאַסקאָני. פֿאַר מיר איז דאָס זעלבע וועלכער פֿאַמיליע-נאָמען עס זאָל ניט זײַן: פֿאַר מיר זענען אַלע גלײַך. איך רעספּעקטיר אַלעמען ווײַל איך בין שטאַרק רעספּעקטפֿול געוואָרן. דאָס מוז איך שטענדיק אָנערקענען. איך האָב נאָך חברטעס פֿון דער שול וואָס זענען אַפֿילו נישט קיין ייִדישע און מיר זענען באַפֿרײַנדעט ביז הײַנט.
איך האָב זיך אויך געלערנט אין מיטלשול. די ערשטע דרײַ יאָר אין מוניציפּאַליטעט ווײַל עס איז נאָך ניט געווען קיין בנין. ווען מען האָט אויפֿגעבויט דעם בנין בין איך שוין געווען אין סאַן מאַרטין, ביזן 4טן קלאַס, 17 יאָר אַלט. און דאָס איז געווען זייער אַ סך, אין יענע צײַטן, פֿאַר אַ מיידל. צו 18 יאָר בין איך געוואָרן אַ כּלה, געקריגן אַרבעט, אויפֿגעהערט זיך צו לערנען און געגאַנגען אַרבעטן אין ה' שערס אַ געשעפֿט, וווּ עס וווינט איצט ה' וויזשאַר. דאָס איז אַ קראָם, און שטענדיק האָב איך זיך אָפּגעגעבן מיט מסחר.

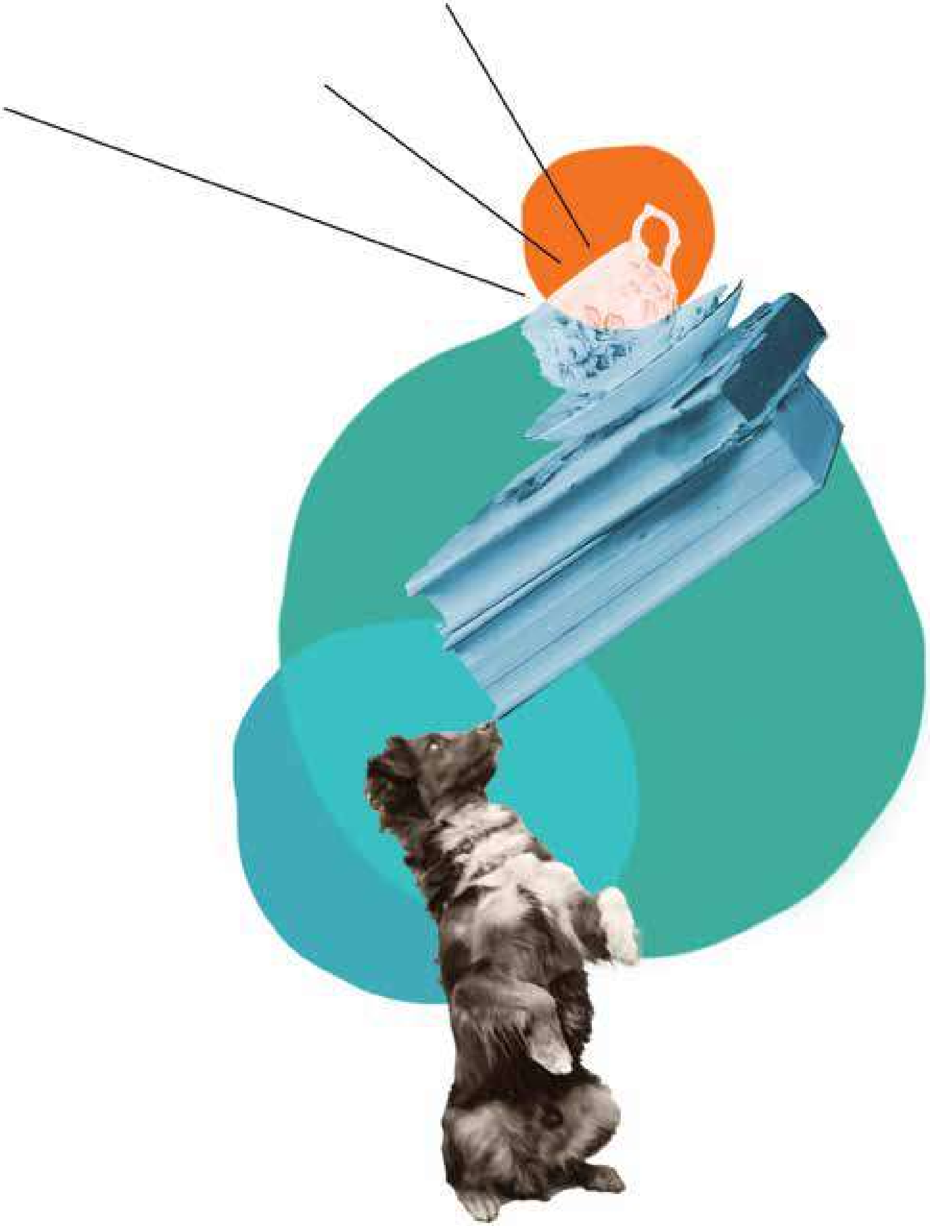

עס זענען דאָ געשיכטעס. קאָלאָניע נאַרסיס לעווען

מע וואָלט געקענט זאָגן אַז אַלץ האָט זיך אָנגעהויבן אין 1908 ווען די יק״א (ייִדישע קאָלאָניזאַציע אַסאָסיאַציע) האָט געקויפֿט 46.466 העקטאַר באָדן, די סעקציעס 19, 20 און 22, און אַ טייל פֿון נומער 11 און 12, און אָפּטיילונג ב׳ חלק 4 דרום-בערנאַסקאָני, מיטן ציל צו באַפֿעלקערן די געגנט. אַזוי אַרום איז אויפֿגעשטעלט געוואָרן מיט אַ יאָר שפּעטער די קאָלאָניע נאַרסיס לעווען. די אימיגראַנטן וואָס זענען אַהער אָנגעקומען זיך צו באַזעצן אין דער קאָלאָניע האָבן געשטאַמט פֿון פֿאַרשידענע ערטער, ווי גראָדנע (פּוילן), מינסק (אין דער אַמאָליקער ליטע), וואָלין (אין אוקראַיִנע), אָדער בערדיטשעוו (רוסלאַנד). כאָטש ניט קיין סך פֿון זיי זענען געווען ערד-אַרבעטערס איז דאָס אַן אַגריקולטור-קאָלאָניע.

לויט מײַן מיינונג זענען דאָ געשיכטעס, פֿראַגמענטן און טיילן פֿון זיי וואָס מיר אַלע קענען. זיי זענען צו דער האַנט: יעדער איינער קען זיי זען, הערן און לערנען. אָבער עס איז דאָ אַן אַנדער מין געשיכטע, אַ טייל פֿון וועלכער עס איז בלויז פֿאַר וועמען ער זוכט עס אויס, און דאָס איז פֿאַר מיר די שענסטע. ס׳איז לײַכט צו פֿאַרגעסן דעם נאָמען פֿון שטעט און זייער געשיכטע. אָבער ס׳איז עפּעס דאָ אין שטעטל וואָס מע קען ניט דערקלערן אָבער עס דערוועקט דײַן אינטערעס. מעגלעך אַז דאָס איז ניט סתם אַ געשיכטע פֿון עמעצן נאָר עס האַנדלט זיך וועגן אַ פּערזאָן וואָס איז אַ פֿעטער, אַ זיידע אָדער אַ טאַטע פֿון אַ באַקאַנטן. פֿאַרענדיק איך דעם אַרײַנפֿיר און איך דערצייל אײַך אַ לעבנס געשיכטע פֿון אַן אײַנוווינערין פֿון דער שטאָט, אַנאַ גורבאַנאָוו. כ׳האָב זי געלאָזט רעדן. בלויז אַ מאָל געשטעלט אַ פּאָר פֿראַגעס וואָס כ׳האָב געהאַלטן פֿאַר נייטיק.

״ווען מײַן זיידע איז אָנגעקומען איז ער געקומען אַליין, פֿון רוסלאַנד אין דער אָפּטיילונג 11, נאָענט צו אַבראַמאָ. ער האָט זיך דאָ באַקענט מיט מײַן באָבען, וואָס איז געווען פֿון וויזשאַ אַלבאַ, ווי ס׳האָט אַ מאָל געהייסן. הײַנט איז דאָס גענעראַל סאַן מאַרטין.איר פֿאַמיליע-נאָמען איז געווען מאַרגין. זיי האָבן חתונה געהאַט און געבוירן 5 קינדער. צום באַדויערן איז איין זון געשטאָרבן און ער איז באַערדיקט אין בית־עולם אין בערנאַסקאָני.

די אַנדערע פֿיר זענען געווען צוויי ייִנגלעך און צוויי מיידלעך. אַלע האָבן חתונה געהאַט און געמיינט אַז זיי וועלן קענען אַרבעטן ווײַטער אין מײַן זיידנס פֿעלד פֿון דער יק״א. אָבער עס איז ניט געווען אַזוי: די טריקעניש איז געווען געפֿערלעך און עס איז ניט געווען גענוג צו פֿאַרזאָרגן אַלעמען. צוויי קינדער זענען אַוועק קײַן בוענאָס-אײַרעס מיט זייערע משפּחות, און די אַנדערע טאָכטער, אויך אַ פֿאַרהייראַטע, קײַן ריווערא. דאָ זענען געבליבן מײַן זיידע און מײַן טאַטע.

עס זענען אַריבער אַ פּאָר יאָר, מײַן טאַטע האָט חתונה געהאַט און איך בין געבוירן געוואָרן. איך בין אַלט געווען 3 מאָנאַטן ווען מיר זענען אַריבער וווינען אין דער קאָלאָניע ״לאַ פּרימאַוועראַ״(דער פֿרילינג) אין אונדזער אייגן פֿעלד. דאָרט האָבן מיר געוווינט ביז איך בין אַלט געוואָרן 7 יאָר, מיט מײַנע עלטערן און מײַן זיידן, ווײַל ווען ער איז פֿאַרבליבן אַן אַלמן האָט ער געלעבט בײַ די קינדער. אַ פּאָר יאָר שפּעטער האָט מײַן מאַמע פֿאַרשוואַנגערט מיט מײַן שוועסטער גלאַדיס, און מיר זענען געקומען וווינען אין שטאָט, אויפֿן ראָג ווו עס געפֿינט זיך איצט דאָס ווײַנגעשעפֿט.

איך האָב שוין אָנגעהויבן די שול דאָ. אַ יאָר האָב איך זיך געהאַט געלערנט אין דער קאָלאָניע. הײַנט עקזיסטירט שוין ניט די שול און די געבײַדע אויך ניט. עס איז אַ פֿעלד.

איך האָב געוואָלט וויסן וואָס פֿאַר אַן אונטערשייד איז געווען צווישן ביידע שולן, אָבער זי האָט קיין סך ניט געדענקט.

וועגן דעם געדענקט איר עפּעס?

ניט קיין סך. איך קען נאָר זאָגן אַז עס איז דאָרט געווען פֿרוי פֿאַליעלאַ, וויקטאָריאַ. זיי, די עלטערן, האָבן געוווינט אין שול און איך בין געגאַנגען אין שול, כ׳האָב געהאַט אַ לערערין פֿרוי טובער און צוויי פֿון אירע טעכטער האָבן זיך אויך דאָרט געלערנט. דערנאָך זענען זיי אַוועק וווינען אין סאַנטאַ-ראָסאַ, ווען זי איז אַרויס אויף פּענסיע.

״איך בין אַלט 74 יאָר. עס זענען 74 יאָר בערנאַסקאָני. פֿאַר מיר איז דאָס זעלבע וועלכער פֿאַמיליע-נאָמען עס זאָל ניט זײַן: פֿאַר מיר זענען אַלע גלײַך״

ראָסיִאָ מערטיאַן
6טע יאָר
אינסטיטוט מאַריאַנאָ מאָרענאָ
בערנאַסקאָני, לאַ פּאַמפּאַ

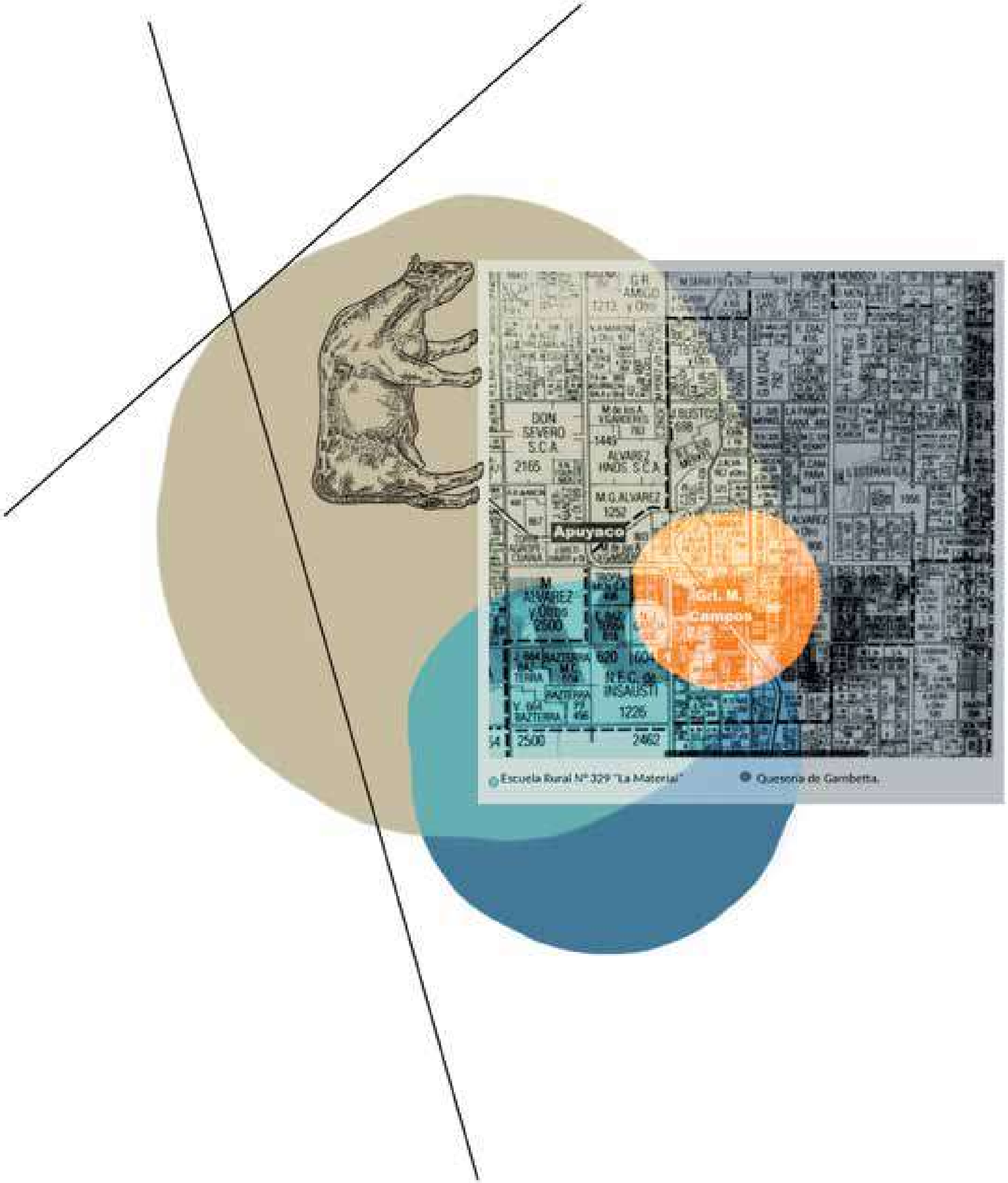

געאַרבעט ה׳ כאָסע בערגאַראַ און פּעדראָ ר. גאַמבעטטאַ, זײַן פֿאָטער: אײנער אין ״לאַ סענטראַל״ און דער צווייטער אין ״הוערגאָ״.

ווען ה׳ גיטעלמאַן האָט פֿאַרלאָזט די אַדמיניסטראַציע האָט די קאָאָפּעראַטיווע אָנגעהויבן צו זינקען. בערגאַראַ האָט פֿאַרלאָזט דאָס אָרט און געעפֿנט זײַן אייגענע פֿאַבריק אין ראַלאָן. זי הייסט ״דאָן פּעליפּע״ און זי איז דערנאָך אַריבער קײַן מאַקאַטשין. זי איז די עלטסטע אין לאַ-פּאַמפּאַ.

אַ פּאָר יאָר שפּעטער (אַרום 1958) האָט גאַמבעטטאַ געטון דאָס זעלביקע: ער האָט געקויפֿט אַ פֿאַבריק וואָס מען האָט געשלאָסן, צען קילאָמעטער פֿון גענעראַל קאַמפּאָס, וואָס ווערט פֿאַרוואַנדלט אין די הײַנטיקע פֿאַבריקן ״על קאַלדען״ און ״לאַקטעאָס גאַמבעטטאַ״. נתן מערלינסקי איז געווען איינער פֿון די ערשטע מילך-סוחרים, זײַן ליוועראַנט. כאָטש די פֿירמע האָט געביטן איר נאָמען, איז דער בנין נאָך אַקטיוו און זי איז די עלטסטע אַקטיווע קעז-פֿאַבריק פֿון דער פּראָווינץ לאַ-פּאַמפּאַ. די אָרגאַניזאַציעס פֿון קליינעם פֿאַרנעם זענען נאָכגעמאַכט נאָכן מאָדעל פֿון ריוועראַ.

אַ דאַנק דער אינפֿאָרמאַציע פֿון אונדזער עדות קענען מיר פֿעסטשטעלן אַז דער ייִדישער קאָאָפּעראַטיוויזם האָט געהאַט אַ שטאַרקע ווירקונג אויף דער אָרגאַניזאַציע פֿון אונדזערע הײַנטיקע מילך-אַנשטאַלטן און דער מילך-אינדוסטריע אין אונדזער טעריטאָריע, ווײַל די סיסטעם האַלט זיך נאָך אויף ביז הײַנט צו טאָג.

דאָס איז איינער פֿון די גרויסע בײַטראָגן פֿון דער אינמיגראַציע אין אונדזער לאַנד.

דער ייִדישער קאָאָפּעראַטיוויזם אין גענעראַל קאַמפּאָס

"כאָטש די פֿירמע האָט געביטן איר נאָמען, איז דער בנין נאָך אַקטיוו און זי איז די עלטסטע אַקטיווע קעזפֿאַבריק פֿון דער פּראָווינץ"

וואַלענטינאַ קאָנסיגליאָ און אָריאַנאַ מערקעל
5טע יאָר
מילשול "די שיף גענעראַל בעלגראַנאָ"
גענעראַל קאַמפּאָס, לאַ פּאַמפּאַ

מיר וווינען אין גענעראַל קאַמפּאָס, אַ געמיינדע פֿון אַרום 1700 אײַנוווינערס, וואָס געפֿינט זיך צפֿון-מזרח פֿון דער געגנט גוואַטראַטשע, פּראָווינץ לאַ-פּאַמפּאַ. מיר, די "קאַמפּענסער", אָפּשטאַמיקע פֿון קאַמפּאָס, פֿילן זיך שטאָלץ מיט אונדזער אַרבעטס-קולטור, ווײַל מיר האָבן כּמעט שטענדיק פֿולע באַשעפֿטיקונג אין שטאָט.

די מערהייט איז באַשעפֿטיקט אין דעם פּריוואַטן סעקטאָר, ווײַל עס עקזיסטירן אַ סך "פּימעס" (קליינע אונטערנעמונגען) אין פֿאַרבינדונג מיט דער מילך-אינדוסטריע (פֿאַבריקן פֿון קעז און קאַראַמעל/דולסע דע לעטשע, פֿון שפּײַז פֿאַר בהמות, וווּרשט-פֿאַבריקן, און צעשיקערס וואָס פֿירן אונדזערע פּראָדוקטן איבער דער גאַנצער פּאַטאַגאָניאַ, (דער דרום-טייל פֿון אַרגענטינע). די אונטערנעמונגען באַקומען זייער רוישטאָף (מילך און פֿלייש) אין דער דאָרפֿישער שכנות, ווו עס געפֿינען זיך אָן אַ צאָל קלענערע און גרעסערע מילך-מעלקערײַען וואָס זייערע אייגנטימערס זענען אָפּשטאַמיק פֿון די קאָלאָניסטן וואָס זענען אָנגעקומען, די מערהײַט, אין דער ערטער העלפֿט פֿון 20סטן י"ה פֿון פֿאַרשיידענע אייראָפּעיִשע לענדער.

די אילוסטראַציע וואָס מיר האָבן אויסגעקליבן איז אַ מאַפּע פֿון דער געגנט גוואַטראַטשע, וואָס האָט אונדז געליִען ד"ר אַדאָלפֿאָ הערזעל, וועטערינאַר פֿון דער געגנט. די מאַפּע האָט אַ ראַם און מיר קענען ניט פֿעסטשטעלן פֿון וועלכן יאָר די מאַפּע איז, אָבער עס מוז זײַן פֿון די 90קער יאָרן ווײַל עס געפֿינט זיך שוין די מענאָניטישע קאָלאָניע וואָס שטאַמט פֿון אָט דער צײַט. דער פֿראַגמענט פֿון דער מאַפּע ווײַזט-אָן דעם צפֿון-מזרח פֿון גענעראַל קאַמפּאָס. און איינער פֿון די אײַנוווינערס האָט עס פֿאַר אונדז באַשריבן. ער הייסט קאַרלאָס א. גאַמבעטטאַ, דער אייגנטימער פֿון דעם קעז-געשעפֿט וואָס טראָגט זײַן נאָמען.

עדות פֿון הער קאַרלאָס גאַמבעטטאַ

לויט ה' גאַמבעטטאַ דערציילט אונדז, איז די טעריטאָריע באַזעצט געוואָרן פֿון פֿיר פֿאַרשידענע קאָלאָניזאַציעס, אָפּגעטיילט צווישן זיך דורך צווי וועגן וואָס קרײַצן זיך פּונקט בײַ זײַן געשעפֿט! די פֿיר קאָלאָניזאַציעס זענען גענעראַל קאַמפּאָס (דרום-מערב), לאַ-פֿלאָרידאַ (דרום-מזרח), מאַרי-מאַמועל (צפֿון- מזרח), און קאָלאָניע באַראָן הירש, שפּעטער גערופֿן קאָלאָניע סאַן-כואַן (צפֿון-מזרח). אין די צוויי לעצטע האָבן געוווינט אַ סך ייִדן.

אין מאַרי מאַמועל דערמאָנט ער די משפּחות סאַנשאָנויסקי, מערלינסקי, ראַטושני א"א. ער זאָגט אַז די 908 העקטאַר פֿון כ. אַלוואַרעז האָבן אַ מאָל געהערט צו אַ ייִדישער משפּחה, זײַנע עלטערנס פֿרײַנד, וועלכער פֿאַמיליע נאָמען איז געווען גאָרער, און זענען אַריבער קײַן בוענאָס-אײַרעס.

די קאָלאָניע סאַן-כואַן איז קאָלאָניזירט געוואָרן דורך דער קאָאָפּעראַטיווע באַראָן הירש, שפּעטער גערופֿן ריווערא. אָבער הײַנט עקזיסטירט זי שוין ניט. אין דער קאָלאָניע האָבן אַ מאָל געלעבט, צווישן אַנדערע, די משפּחות מערלינסקי, וואָדאָוואָסאָף, רעזניק, ראַטושני, מילנער און זעלצער.

ה' גאַמבעטטאַ דערציילט אַז די קאָאָפּעראַטיווע באַראָן הירש פֿלעגט הייסן די קאָלאָניסטן אויפֿבויען די הײַזער בײַם ראָג ווו עס קרײַצן זיך די גאַסן כּדי יעדע צוויי משפּחות זאָלן זיך קענען טיילן מיט איין אַקער-אײַזן, און יעדע פֿיר משפּחות מיט איין זיימאַשין. און אויך אַ בשותּפֿותדיקער באָדן צו פּאַשען פֿי. די קינדער פֿון די משפּחות האָבן זיך געלערנט אין שולן פֿון "לאַ קלאַראַ" און "לאַ מאַטעריאַל". און רעליגיעז לעבן און קבורה איז געווען אין ריווערא.

ער דערציילט אַז דער וויכטיקסטער ישובֿ איז געווען אין ריווערא, ווו ס'האָט עקזיסטירט אַ קעז-געשעפֿט גערופֿן מילך-קאָאָפּעראַטיווע באַראָן הירש (אייגנטום פֿון ייִדישע פֿאַמיליעס) וואָס האָט געהאַט פֿינף אָפּצווײַגן, אַלע פֿון ייִדישע קאָלאָניסטן. זיי זענען געווען: "לאַ סענטראַל"(אין ריווערא), "הוערגאָ", "טרעס לאַגונאַס" און "קאָלאָניע לאַפּין" אין דער פּראָווינץ בוענאָס-אײַרעס, און די פֿינפֿטע, "לאַ מאַטעריאַל" האָט זיך געפֿונען אין פּראָווינץ "לאַ-פּאַמפּאַ", צווישן ראָלאָן און גענעראַל קאַמפּאָס.

אין די 50קער יאָרן איז די קאָאָפּעראַטיווע באַראָן הירש געווען אַדמיניסטרירט דורך נחום גיטעלמאַן. דאָרט האָבן

דער צײַט פֿון חורבן! פֿאַר וואָס פֿרעגסטו? –זאָגט סאָניע.

- ער איז מײַן טאַטע!!!! – שרײַט אויס שמאי און צעוויינט זיך.

- וואָס הייסט אַז ער איז דײַן טאַטע?? דער מענטש איז געשטאָרבן מיט יאָרן צוריק! אוממעגלעך אַז דאָס זאָל ער זײַן!! מעגלעך אַז ער זאָל זײַן ענלעך צו אים.

דאָס קינד האָט אָבער ווײַטער געטענהט אַז דאָס איז זײַן טאַטע. זײַן אַנגסט און זײַן געוויין זענען געוואַקסן. קאַרמען באַרויִקט אים.

ווען זיי גייען אַהיים, לויפֿט ער צו זײַן רוקנזאַק און נעמט אַרויס דאָס זייגערל וואָס זײַן פֿאָטער האָט אים געהאַט געשאָנקען. ער האַלט עס בײַ זײַן ברוסט . זי האַלדזט אים ביז ער ווערט אַנשלאָפֿן. זי באַטראַכט דאָס זייגערל און זי באַמערקט אַז הינטער דעם זייגער זענען אויסגעקריצט אַ פּאָר ווערטער אויף העברעיִש. דאַן באַשילסט קאַרמען זיך אָנצופֿרעגן בײַ איר חברטע, וואָס אַרבעט אין מוזעום און קען העברעיִש.

סאָניע פֿאַרטײַטשט איר וואָס עס שטייט געשריבן: ״אין אַן אויגנבליק קען דער זייגער פֿון אייביקייט דיך אַוועקפֿירן איבערצולעבן דאָס אומגעריכטע״.

צומאָרגנס פֿרעגט קאַרמען, אַ ביסל פֿאַרוווּנדערט, ווו האָט ער עס גענומען, און ער זאָגט אַז ער האָט עס פֿון לאַנג, אַז זײַן פֿאָטער האָט עס אים געגעבן. שעהן-לאַנג חזרט ער איבער אַז דאָס וואָס ער זאָגט וועגן זייגער און פֿאָטאָגראַפֿיע איז ריכטיק. כאָטש דעם, צווייפֿלט זײַן נײַע מאַמע ווײַטער, און זי נעמט עס בײַ אים, נאָכצופֿרעגן ווען קען דאָס זײַן. ווען זי פּרוּווט עס אַרויסרײַסן פֿון זײַנע הענטעלעך גיט זי אַ קוועטש דאָס קנעפּל און ביידע ווערן אַריבערגעפֿירט אין דער פֿאַרגאַנגענהייט, צום יאָר 1943 אין וועלכן שמאי האָט געהאַט געלעבט.

קאַרמען איז שאָקירט. זי ווייסט ניט ווו זי געפֿינט זיך אָדער וואָס צו זאָגן. אַ מאַן רירט-אָן איר אָרעם און פֿרעגט:

- איר פֿילט זיך גוט?

אַזוי ווי ער רעדט אויף דײַטש, ענטפֿערט זי אויף דער זעלביקער שפּראַך:

- יאָ, אַ דאַנק! אַנטשולדיקט: אין וועלכן יאָר געפֿינען מיר זיך?

דער מאַן טראַכט אַז ס׳איז אַ מאָדנע פֿראַגע, אָבער ער ענטפֿערט: 1943, איר פֿילט זיך גוט?

- יאָ, גאַנץ גוט! אַ גוטן אָוונט!

דערווײַל דערזעט שמאי זײַן פֿאָטער. ער לויפֿט צו אים צו און כאַפּט אים אַרום.

שמאי וואָס טוסטו דאָ? וואָס פֿאַר אַ מין קליידער ניצסטו?

- איך האָב שטאַרק געבענקט נאָך דיר, טאַטע!

- איך אויך מײַן קינד! אָבער דו האָסט מיר נאָך ניט געענטפֿערט אויף מײַן פֿראַגע!

קאַרמען רײַסט זיי איבער און פֿרעגט וואָס טוט ער מיט דעם מענטש און פֿאַר וואָס האַלדזט ער אים. פּלוצלינג כאַפּט זי זיך אַז דאָס איז דער מאַן פֿון דער פֿאָטאָגראַפֿיע אין מוזעום, וואָס שמאי האָט געזאָגט אַז ס׳איז זײַן פֿאָטער. דער מענטש שטוינט און זאָגט אַז ס׳איז זײַן זון.

די סיטואַציע איז זייער געשפּאַנט. אַלע זענען געפּלעפֿט און פֿאַרשטייען ניט וואָס עס געשעט. בלויז דאָס קינד דערמאָנט זיך אין זײַנע איבערלעבונגען זינט ער האָט געעפֿנט די מתּנה, און ער פֿאַרשטייט אַז דאָס זייגערל איז ניט קיין פּשוטע צירונג. ער דערציילט וואָס ס׳האָט מיט אים פּאַסירט, און קאַרמען חזרט-איבער אַז אויב אַזוי וואָלטן אַלע געמוזט אַנטלויפֿן אין יאָר 2021.

שמואל, דער טאַטע, דערציילט איר פּרטימדיק וואָס דאָס ייִדישע פֿאָלק לעבט-איבער אין דעם מאָמענט און אַז ער וועט ניט אַנטלויפֿן ווײַל ער מוז פֿאַר זיי עפּעס טון. ״דיסקרימינאַציע מוז זיך פֿאַרענדיקן אויף דער וועלט. ס׳איז ניט יושרדיק אַז מעטשן זאָלן אַזוי לײַדן ווײַל אַנדערע פֿילן זיך אַ העכערע ראַסע!״- זאָגט ער מיט כּעס און ווייטיק.

קאַרמען און שמאי וואַרטן באַהאַלטן אויסער דער געטאָ. עס ווערט נאַכט. שמואל האָט שוין גערעדט מיט אַלע באַקאַנטע. די מערהייט גלייבט עס ניט און ניטאָ קיין צײַט ווײַל די נאַציס זענען שוין אַרום און אַרום. פֿאַרזאַמלט אין איין אָרט האַלטן זיך אַלע בײַ די הענט און שמאי גיט אַ קוועטש דאָס קנעפּל פֿון זייגער. באַלד ווערן זיי אַלע אַריבערגעפֿירט קײַן 2021 און פֿילן ווי די נאַציס שיסן אויף זיי.

יאָר 2050

די טעכנאָלאָגיע און די וויסנשאַפֿט האָבן זיך ווײַט אַנטוויקלט, אָבער די מענטשהײַט האָט נאָך אַלץ ניט אַקצעפּטירט אַז מיר זײַנען אַלע גלײַך.

שמאי ווייסט אַז זײַן זייגער האָט געהאַט די מאַכט צו בײַטן די צײַט, אָבער ניט צו ענדערן דאָס האַרץ פֿון די מענטשן. הײַנט געפֿינט זיך עס אויסגעשטעלט אין דעם מוזעום ווו סאָניע האָט געאַרבעט, לעבן זײַן טאַטנס פֿאָטאָגראַפֿיע, מיטן ווײַטערדיקן ציטאַט: ״אויב דו וועסט מאָרגן ניט זײַן קיין בעסערער מענטש ווי דו ביסט הײַנט – צו וואָס זשע דאַרפֿסטו דעם מאָרגן ?״ רב׳ נחמן בראַצלאַווער.

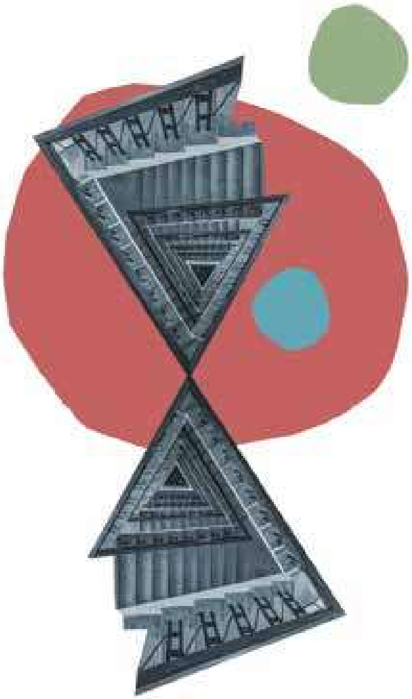

דאָס פֿאַרבלאָנדזשעטע קינד

מע טאָר ניט דערלאָזן אַז דאָס זאָל זיך איבערחזרן.
מיר מוזן טאָן ווי ווײַט מעגלעך דאָס אויסצומײַדן.
עס איז שוין דאָס יאָר 2050. די טעכנאָלאָגיע און די
וויסנשאַפֿט האָבן זיך ווײַט אַנטוויקלט, אָבער...

אַגוסטינאַ כערעז, כאָסעפֿינאַ ברעסיגאַר,
מאַיאַ מאָלינאַ, מיליע יאַניגראָ
7טער קלאַס
אַרגענטינער קריסטלעכע וואַנגעלישע שול
שטאָט בוענאָס אײַרעס

יאָר 1943, דײַטשלאַנד

געוועזן שווערע צײַטן פֿאַר די ייִדן. היטלער איז געוועזן דער הויפּט-אָנפֿירער און ער האָט זיי געוואָלט פֿאַרניכטן.

שמאַי איז געווען אַ ייִדיש קינד. ער האָט געהאַט אַ שווער לעבן, געגעסן גאָר אַ מאָל, אָבער ווען ער עסט שוין יאָ, בלײַבט ער שטענדיק הונגעריק. ער פֿאַרמאָגט כּמעט ניט קיין קליידער, און דאָס וואָס ער האָט, איז אַלט אָדער צעריסן. שטענדיק קוקט ער אויף די ״שטרענגע מענטשן״, ווי אייניקע פֿלעגן זיי רופֿן. ער ווױנט מיט זײַן פֿאָטער. ער זעט אים כּמעט קיין מאָל ניט. כאָטש אַזוי, האָט ער אים שטאַרק ליב. זײַן מוטער איז אַרעסטירט געוואָרן אַ פּאָר טעג נאָך זײַן געבורט און ער האָט זי מער קיין מאָל ניט געזען.

הײַנט איז זײַן זיבעטער געבורטטאָג. זײַן טאַטע הייבט זיך אויף ווי שטענדיק צו גיין צו זײַן אַרבעט, אָבער דאָס מאָל, גיט ער דעם קינד, איידער ער גייט אַוועק, אַ מתּנה: אַ קליין ווײַס רונדיק שטיינדל מיט דער אויפֿשריפֿט פֿון זיין נאָמען. דער קליינער שמאַי ווערט איבערגעראַשט און דאָס שטיינדל פֿאַלט-אַראָפּ פֿון זײַנע קליינע הענט. ווען ער בייגט זיך אָן עס אויפֿצוהייבן געפֿינט ער אַ פּושקע אײַנגעוויקלט אין לײַוונט. האָט אים זײַן טאַטע אפֿשר געלאָזט נאָך אַ געשאַנק? פֿרעגט ער זיך...

זײַן פֿאָטער איז שוין נישטאָ. ער האָט זיך געאײַלט צו דער אַרבעט נאָכן ווינטשן אים אַ לאַנג לעבן און אַ קוש אויף שמאַיס שטערן. שמאַי עפֿנט נײַגעריק דאָס עניגמאַטישע פּושקעלע און ער געפֿינט אַ גרוי, אַלט זייגערל, מיט אַ ביסל שטויב. ער הייבט זיך אָן שפּילן ווײַל ער ווייסט ניט ווי עס אַרבעט. דעמאָלט רירט ער אָן, ניט ווילנדיק, אַ קליין קנעפּל וואָס האָט די מאַכט אַלץ איבערצומאַכן: די צײַט און דאָס אָרט.

יאָר 2021, אַרגענטינע

פֿלוצלינג געפֿינט זיך שמאַי אין אַן אָרט וואָס איז אין גאַנצן אַנדערש ווי דער אומעטיקער און פֿינצטערער געטאָ. אַ סך קאָלירן, קינדער וואָס שרײַען, שפּילן זיך און פֿאַרברענגען. די מענטשן אָנגעטאָן אין מאָדנע קליידער. קיינער ניצט ניט די געשטרײַכטע ״פּידזשאַמעס״ אָדער די מונדירן.

ער זעצט זיך אַוועק אויף אַ באַנק און קוקט זיך אַרום. אַ מאָדנע פֿרוי דערנענטערט זיך צו אים :

- היי! מײַן נאָמען איז קאַרמען! וואָס טוסטו דאָ? ווו זענען דײַנע עלטערן?

דאָס קינד קוקט זי אָן פֿאַרוווּנדערט. ער ווייסט ניט וואָס צו ענטפֿערן. פּלוצלינג געפֿינט ער זיך אין אַ פֿרעמד אָרט און ער ווייסט ניט ווי אַזוי עס איז געשען.

די פֿרוי גייט אַוועק אין קאָמיסאַריאַט און מסרט :

- אַ קינד טאָר ניט זײַן אַליין , פֿאַרבלאָנדזשעט אויף דער גאַס און קיינער זאָל אים ניט אַרויסהעלפֿן! – זאָגט זי צו אַ צווייטער פֿרוי אין פּאַרק.

עס איז שפּעט, און דער פּאָליציאַנט זאָגט איר אַז זי זאָל צוריקקומען צומאָרגנס. כאָטש די פֿרוי איז אײַנגעשפּאַרט הערט זי קיינער ניט אויס.

קאַרמען באַשליסט צו אַדאָפּטירן דאָס קינד.

זײַן אַדאָפּטיווע מוטער לערנט זיך אויס אַ דאַנק אים אַ סך מנהגים און ייִדישע רעצעפּטן. ער דערציילט איר די געשיכטע פֿון זײַן משפּחה און זײַנע אור-עלטערן. זי קלערט אַז איר זון האָט אַ ברייטע פֿאַנטאַזיע, אָבער מעגלעך אַז זײַנע עלטערן זײַנען ייִדן און האָבן אים דערציילט אַ סך מעשׂיות.

סאָניאַ, קאַרמענס בעסטע חברטע, איז פֿאַרבעטן געוואָרן צו עסן ״חומוס״, אַ מאַכל געמאַכט פֿון נאַהיט, פּעטרעשקע, לימענע סאָק און באַזיל. פֿאַרוווּנדערט צוליב דעם קליינעם ייִנגלס קענטענישן וועגן דער געשיכטע פֿון זײַן פֿאָלק, האָט סאָניע אים אײַנגעלאַדן אין מוזעום ״דר. סאַלוואַדאָר קיבריק״, ווו זי האָט געאַרבעט.

ווען זיי גייען אַרײַן פֿילט זיך שמאַי גליקלעך און ענטוזיאַסטיש. זיי קוקן-איבער אַלע פֿאָטאָגראַפֿיעס, אָבער איינע רופֿט-אַרויס זײַן אויפֿמערקזאַמקייט, אַ בילד וואָס איז אים זייער קענטיק.

- ווער איז דער מענטש?
- ער הייסט הבל גראָסס.
- וואָס טוט ער דאָ??
- ווײַזט-אויס אַז ער האָט געקעמפֿט קעגן די נאַציס אין

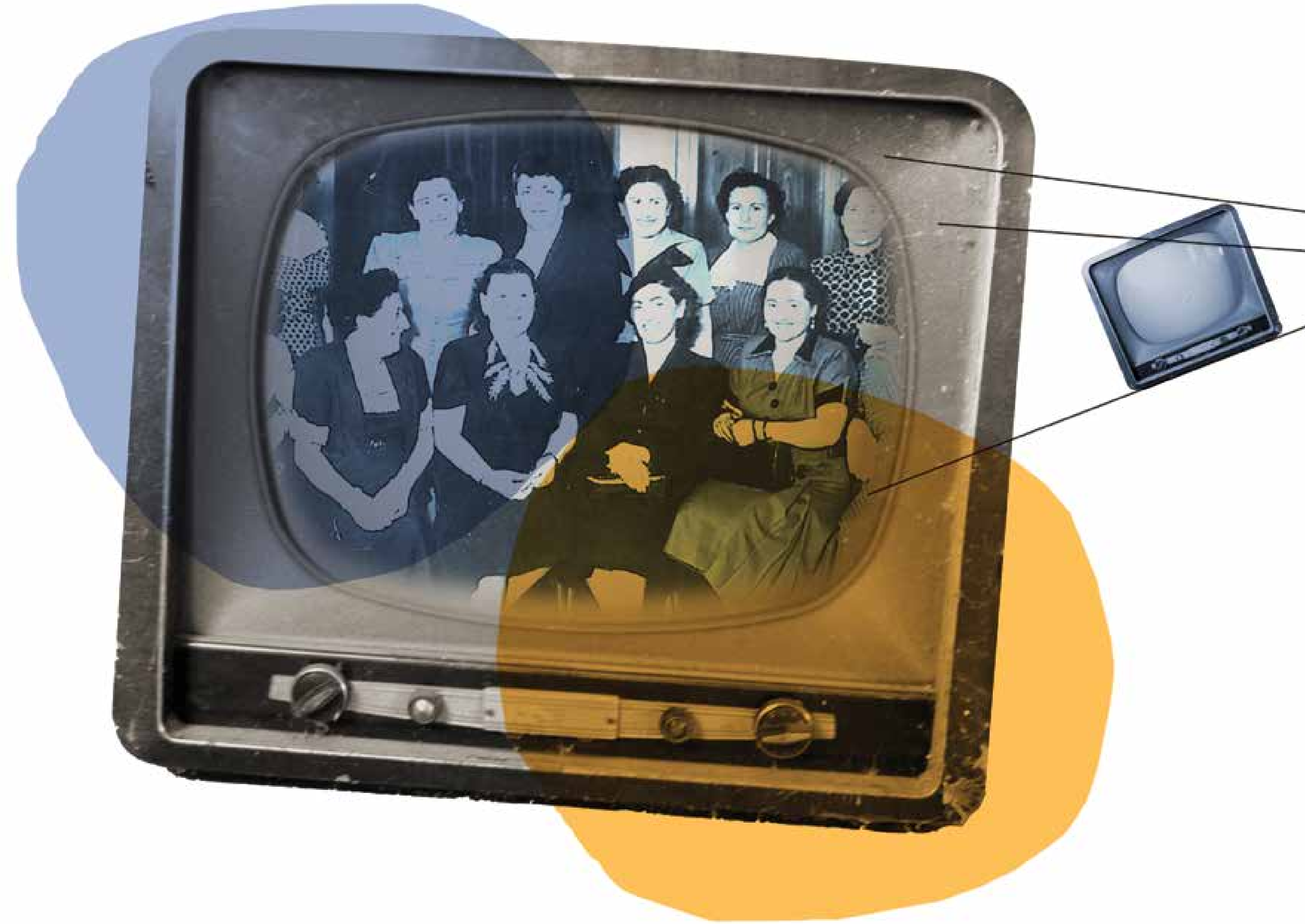

די ייִדישע פֿרוי

אַן אָרט ווו די פֿרויען האָבן געקענט פֿילן זייער אייגענעם כּוח, פֿאַראייניקן זייערע קולטורן און גלײַכצײַטיק זיך פֿולשטענדיק אײַנגלידערן אין אַרגענטינע: די לייענקרײַזן, געשאַפֿן דורך און פֿאַר די פֿרויען פֿונעם איקוף.

אין די גרופּעס, אין וועלכע ניט אַלע האָבן געקענט לייענען און שרײַבן, האָבן די וועלכע האָבן יאָ געקענט, פֿאָרגעלייענט ביכער פֿאַר די אַנדערע, און אַזוי אַרום האָבן זיי געשאַפֿן אַ קאָלעקטיווע לעקטור און אַ קאָלעקטיווע לערע.

אין די פֿערציקער יאָרן האָט מען אָנגעהויבן באַקאַנט צו מאַכן די ייִדיש-פּראָגרעסיסטישע אידיי ווו מע האָט געגלייבט אַז דער איינציקער און בעסטער אופֿן זיך אויסצומישן און קענען אויפֿבויען אַ געמיינזאַם לעבן אין אַרגענטינע איז אויפֿהאַלטנדיק און לערנענדיק זײַן מקורדיקע קולטור (און גרינטלעך די ייִדישע שפּראַך).

צו דערגרייכן זייער ציל האָבן זיי געגרינדעט די שולן, אין וועלכע מע האָט דערצויגן די זין און טעכטער פֿון די אימיגראַנטן. מע האָט אַרויסגעגעבן זייערע אייגענע מאַטעריאַלן אויף ייִדיש, אין וועלכע מע פֿלעגט פֿאָרשטעלן אַלטערנאַטיווע דערציִונגס-פֿאָרשלאַגן.

זיי האָבן אויך געשאַפֿן זייערע אייגענע צײַטשריפֿטן , ״די ייִדישע פֿרוי״ (גערופֿן אויף שפּאַניש ״לאַ מוכער כודיִאַ״) אין וועלכער זיי האָבן פֿאַרעפֿנטלעכט די אידיי פֿון ווײַבלעכער מאַכט, און דעם קאַמף פֿון דער פֿרוי צו פֿאַרנעמען נײַע אַמטן אין סאָציאַלן לעבן, צוגלײַך מיט די מענער.

מיר האָבן צו באַדאַנקען די לייענקרײַזן און אַנדערע פֿרויען-באַוועגונגען ווי דער אָפּי (די פֿעדעראַציע פֿון בלויז פֿרויען פֿון דעם איקוף). אייניקע פֿון זיי האָבן טאַקע פֿאַרנומען וויכטיקע אַמטן און איבערגעלאָזט זייערע שפּורן אויך אין דער פּאָליטיק. אַזוי אַרום האָבן ייִדישע אימיגראַנטן-פֿרויען וועלכע האָבן אין יענע צײַטן ניט געהאַט קיין שטימע (אין דער געזעלשאַפֿט) פֿאַרנומען ערטער און פֿאַרשטאַרקט די פֿעמיניסטישע באַוועגונג.

אין די גרופּעס, אין וועלכע ניט אַלע האָבן געקענט לייענען און שרײַבן,
האָבן די וועלכע האָבן יאָ געקענט,
פֿאָרגעלייענט ביכער פֿאַר די אַנדערע.

קאַראָלינאַ גויסין און וויקטאָריאַ באָראָווסקי
7טער גראַד
אינסטיטוט סאַרמיענטאָ
שטאָט בוענאָס אײַרעס

אויף אַ פּערפֿעקטן שפּאַניש: ״דו מוזסט זען דעם קופֿערט וואָס וועט דאָ בלײַבן באַגראָבן אויף אייביק. קום נענטער און זע וואָס עס געפֿינט זיך אין אים״. אין דעם קופֿערט זענען געווען אויסגעקריצט אויף הילצערנע טאָוועלעך אַ סך נעמען מיטביידע סאָרטן אותיות: אויף שפּאַניש און ייִדיש. זי האָט מיר געזאָגט אַז דאָרט זענען פֿאַרשריבן די דרײַ טויזנט נעמען פֿון די אײַנוווינערס פֿון בודאַפּעשט וואָס האָבן געלעבט אין דער געטאָ. זי האָט מיר אויך געזאָגט אַז זיי האָבן ניט געקלערט אַז זיי וועלן באַווײַזן איבערצולעבן די תּפֿיסה , אַזוי אַז זיי וועלן באַגראָבן דעם קופֿערט מיט די נעמען ערגעץ אין הויף כּדי מע זאָל אין דער צוקונפֿט געדענקען די נעמען פֿון די קרבנות פֿון דעם נאַצישן רעזשים. און מיט טרערן אין די אויגן האָט זי זיך מיט מיר געזעגנט און זיך פּלוצלינג דערוויַיטערט. דערנאָך האָב איך זיך אויפֿגעכאַפּט. כ׳האָב געמיינט אַז מײַן בלוטדרוק איז געפֿאַלן און איך האָב געחלשט, און אַז מײַן איבערלעבונג איז נאָר געווען אַ חלום. אויפֿן אייבערשטן שטאָק פֿון דעם בנין, וואָס איז געווען אַמאָל אַ שיל אין בודאַפּעשט, איז געווען אַ מוזעום, און דאָרט האָב איך מיך דערוווסט אַז פּונקט אין דעם אָרט איז די ייִדישע באַפֿעלקערונג פֿאַרזאַמלט געוואָרן און ניט געקענט אַרויס פֿון דאָרט. אין דעם מוזעום קען מען אויך זען די קליידונג וואָס זיי האָבן דעמאָלט גענוצט, און ווי מען האָט זיי אויסגעקריצט די נומערן אויף זייער פֿאָדעראָרעם.

איך בין צוריקגעקומען אין פּאַראַנאַ. במשך די דרײַ יאָר וואָס זענען אַריבער נאָך מײַן רײַזע קיין בודאַפּעשט האָב איך געטראַכט וועגן מײַן חלום. איז אַפֿשר געווען אַ שייכות צווישן די נומערן אויף מײַן באָבעס פֿאָדעראָרעם און די נומערן פֿון חלום? כ׳האָב אויסגעזוכט פֿאַמיליע-בילדער און כ׳האָב געפֿונען דעם ענטפֿער. איז אפֿשר געווען מעגלעך אַז מײַן באָבע זאָל האָבן געווען אויפֿן זעלבן אָרט און אַז איך בין געפֿאָרן אין דער פֿאַרגאַנגענהייט? אָדער ס׳איז בלויז מײַן פֿאַנטאַזיע?

שטענדיק האָט מען מיר דערציילט אַז מײַן באָבע איז אָנגעקומען פֿון אייראָפּע מיט אַ שיף, און אַז זי שטאַמט פֿון פּוילן. ווען איך פֿלעג זי פֿרעגן וועגן די נומערן פֿלעגט זי זיי פֿאַרדעקן און ניט רעדן וועגן דעם.

אונטער אַ ווערבע האָב איך געהאַט דאָס פֿאָרגעפֿיל אַז איך דאַרף זיך אומקערן אַהין צו זוכן אַן ענפֿער אויף מײַנע פֿראַגעס.

איך האָב זיך אומגעקערט קײַן בודאַפּעשט אין דער אַלטער שיל, וואָס איז אַ מאָל געווען די עלטסטע און די גרעסטע אין אייראָפּע. איך האָב ווידעראַמאָל אַרומגעשפּאַצירט איבער דעם גאָרטן, און פּלוצלינג האָב איך זיך דערמאָנט אין דעם אָרט ווו די פֿרוי האָט באַגראָבן דעם קופֿערט אין מײַן חלום. איך האָב אָנגעהויבן גראָבן און אים ענדלעך געפֿונען! כ׳האָב אים געעפֿנט און אין אים געפֿונען די הילצערנע טאָוועלעך. ווי איז דאָס מעגלעך? ווי קען דאָס זײַן? איצט איז מיר אײַנגעפֿאַלן, צען יאָר נאָך די געשעענישן, אַז איך בין געפֿאָרן אין דער פֿאַרגאַנגענהייט און עס איז מיר פֿאַרטרויט געוואָרן אַ מיסיע: פֿאַראייביקן יענע מענטשן וועלכע האָבן איבערגעלעבט און געליטן במשך דער צווייטער וועלט-מלחמה דעם האַס פֿון די שׂונאים. דעריבער האָב איך נאָכן גראַדויִרן זיך אין דער קונסט-אַקאַדעמיע אויפֿגעשטעלט די זילבערנע ווערבע אין דעם בית-עולם פֿון די העלדן, ווו יעדעס בלעטל טראָגט דעם נאָמען פֿון אַן אײַנוווינער וואָס האָט געהאַט זײַן הילצערן טאָוועלע. דאָרט הענגט אויך, אויף אייביק, מײַן באָבעס נאָמען.

די זילבערנע ווערבע

אַגוסטינאַ מאַנאַראַ
7טער גראַד
שול סט. ברענדאַנ׳ס
שטאָט בוענאָס אײַרעס

ס׳איז געשען אין אַ פֿרימאָרגן פֿון 1972, אין פּאַראַנאַ, מײַן געבורטשטאָט, ווען איך האָב באַשלאָסן צו מאַכן אַ רײַזע איבער דער וועלט. כ׳בין אַוועק אין דער שטאָט-ביבליאָטעק און געבעטן בײַם ביבליאָטעקאַר אַז ער זאָל מיר העלפֿן זוכן אַ וועלט-אַטלאַס זיך צו באַקענען מיט ערטער איך זאָל קענען אויסקלײַבן. אונטער דעם קעפּל ״צענטראַל אייראָפּע״ האָב איך דערזען וווּנדערלעכע בילדער פֿונעם טײַך דונײַ. האָב איך בײַ מיר געטראַכט: דאָס איז דער טײַך פֿון דעם וואַלץ? דער באַרימטער בלויער דונײַ? די מעלאָדיע פֿון דעם וואַלץ האָט נאָך געקלונגען אין מײַנע אויערן ווײַל מײַן בעסטע חברטע האָט חתונה-געהאַט מיט אַ פּאָר וואָכן פֿריִער. כ׳האָב זיך דערמאָנט אַז פּונקט אַנטקעגן די דעלטע פֿון טײַך פּאַראַנאַ האָבן מײַן חברטע און איר מאַן געטאַנצט. איך בין באַלד אַרויס קויפֿן אַ בילעט צום אויטאָבוס קײַן בוענאָס־אײַרעס. ווען איך בין אָנגעקומען אין דער סטאַנציע האָב איך גענומען אַן אויטאָ און גלײַך געפֿאָרן אין צענטער פֿון דער שטאָט צו זוכן אַ טוריזם-אַגענטור וואָס זאָל מיר קענען העלפֿן פֿאָרן קײַן אונגאַרן. צוויי טעג שפּעטער בין איך שוין געווען אין בודאַפּעשט — די הויפּטשטאָט. בודאַפּעשט איז אַ שטאָט וואָס איז צוזאַמענגעשטעלט פֿון צוויי באַזונדערע טיילן אָבער מיט אַ פֿאַראייניקטער געשיכטע: בודאַ, די אַלטע שטאָט, און פּעשט, די נײַע. בודאַ און פּעשט זענען אָפּגעשיידט דורך דעם טײַך פֿון דעם וואַלץ: דער דונײַ. איך האָב אָנגעהויבן אַרומגיין איבער די גרויע געסלעך פֿון פּעשט אָן אַ באַשטימטן ציל, ס׳האָט מיר אויסגעוויזן ווי אַ פֿאַרכּישופֿט אָרט וואָס פֿירט מיך צו דער פֿאַרגאַנגענהייט, ווי עס וואָלט זיך געהאַנדלט פֿון אַ צײַטמאַשין. ווען איך האָב זיך פֿאַרקערעוועט אין אַ ראָג האָב איך מיך אָנגעטראָפֿן מיט אַ בנין וואָס איך האָב געמיינט אַז עס איז אַ קלויסטער. דורך אַ טויער בין איך אַרײַן אין דעם בנין. ס׳איז געווען אַ מערקווירדיק אָרט, טרויעריק און מעלאַנכאָליש. באַלד האָט מיך אַרומגענומען אַ מעלאַנכאָליש געפֿיל. אַ היימיש גערוך האָב איך געפֿילט פֿון דעם צענטראַלן הויף. ווען כ׳בין אַדורך אַ טיר פֿון אַ דרײַ מעטער די הייך האָב איך באַגעגנט אַן עלטערע פֿרוי וואָס האָט פֿאַרקויפֿט אַניסבייגל. דער ריח האָט מיר דערמאָנט מײַן קינדהייט, בײַ מײַן באָבען אין שטוב, וואָס פֿלעגט אונדז יעדן זונטיק אויפֿנעמען מיט אַניס-זעמעלעך. כ׳האָב זיך דערנענטערט צו דער פֿרוי און זיך געוואָלט מיט איר אַדורכשמועסן. איך האָב צו איר גערעדט ענגליש אָבער זי האָט ניט פֿאַרשטאַנען און זי האָט צו מיר גערעדט אויף אַ שפּראַך וואָס איז מיר געווען פֿרעמד. זי האָט אָנגעוויזן מיט אַ פֿינגער אין אַ געוויסער ריכטונג און כ׳האָב פֿאַרשטאַנען אַז זי וויל מיר אָנווײַזן אויף אַן אָרט, אַהין צו גיין. גייענדיק אין דער ריכטונג בין איך אָנגעקומען צו שטויביקע מויערן, גרויע און מיט גאָר אַלטע אויפֿשריפֿטן. די מויערן האָבן געפֿירט צו אַנדערע מויערן אין פֿאָרעם פֿון אַ צירקל, ווי עס וואָלט געווען אַ קײַלעכדיקע תּפֿיסה. כ׳האָב זיך אַליין געפֿרעגט: ״וווּ בין איך?״. ס׳האָט מיך עפּעס געשטיקט, כ׳האָב כּמעט ניט געקענט אָטעמען, כ׳האָב געפֿילט אַז איך ווער אוממעכטיק. און דערנאָך געדענק איך ניט גוט וואָס איז געשען, צי כ׳בין געווען אומבאַוווסטזיניק אַ פּאָר מינוט, אַ פּאָר שעה אָדער אַ פּאָר טעג. כ׳האָב געמיינט אַז איך חלום, אַז איך בין אין אַן אַנדערער תּקופֿה. ס׳האָבן מיך אַרומגערינגלט קולות אויף פֿרעמדע שפּראַכן. אַ סך פֿון זיי האָבן געטראָגן אַנצוגן מיט פּאַסן און געלע שטערן אויף זייערע העמדער. אייניקע זענען געווען זייער אויסגעדאַרט און אָפּגעגאָלט. די קינדער האָבן געוויינט פֿאַר הונגער און אַנדערע האָבן אַפֿילו ניט געהאַט קיין כּוח צו וויינען. כ׳האָב אָנגעהויבן אַרומצוגיין איבער די הויפֿן געפּאַקטע מיט מענטשן און כ׳האָב באַגעגנט אַ געזיכט וואָס איז מיר געווען קענטלעך. ווען כ׳האָב דערזען די פֿרוי, אַרום צוואַנציק יאָר אַלט, האָב איך גענומען איר נאָכגיין. זי האָט אויף מיר אויך געקוקט ליבלעך- אַזוי האָב איך געפֿילט. אויף איר פֿאָדעראָרעם האָב איך דערזען אַ נומער וואָס איך האָב דעמאָלט געמיינט אַז עס איז די דאַטע פֿון איר געבורטסטאָג. דאָס האָב איך געטראַכט ווען איך פֿלעג באַזוכן מײַן באָבען. פֿון איין הויף אין אַנדערן, פֿון איין טיר צו דער אַנדערער בין איך איר נאָכגעגאַנגען. ענדלעך ווען איך האָב זי דערגרייכט האָט זי זיך אויסגעדרייט צו מיר און געזאָגט

״ווען איך פֿלעג זי פֿרעגן וועגן די נומערן פֿלעגט זי זיי פֿאַרדעקן און ניט רעדן וועגן דעם.

אונטער אַ ווערבע האָב איך געהאַט דאָס פֿאָרגעפֿיל אַז איך וואָלט זיך געמוזט אומקערן...״

חודש האָט ער זיך דורכגעשריבן מיט זײַן פֿאַמיליע און זיי דערציילט נײַסן און זײַנע אַנעקדאָטן מיט די נײַע פֿרײַנד.

דאָס לעבן אין בוענאָס-אײַרעס איז געווען זייער אַנדערש ווי אין דער קאָלאָניע פֿון וועלכער ער איז געקומען. ער האָט פֿאַרבראַכט זײַנע טעג צווישן דער שול און זײַן אַרבעט. ענדע וואָך האָט ער פֿאַרבראַכט מיט די בורמאַנס. אַ לאַנגע צײַט איז אַדורך ביז ער האָט באַזוכט זײַן משפּחה אויף יום-טוב, די ערשטע צײַטן איין מאָל אין יאָר, אויף פּסח, און שפּעטער אויך אויף ראש השנה. און ווען ער פֿלעגט זיך אומקערן פֿלעגט ער קומען באַלאָדן מיט עסן און זיך געטיילט מיט די בורמאַנס.

אַזוי ווי זיי האָבן ליב געהאַט טעאַטער, פֿלעגן זיי אָפֿט גיין אין ייִדישן טעאַטער און זיי האָבן מיטגענומען דימיטרין. אַ ביסל פֿון דער שפּראַך האָט ער געהאַט געלערנט אין ענטרע-ריִאָס, און אין זײַן פֿרײַער צײַט אין בוענאָס-אײַרעס האָט ער עס פֿאַרפֿולקאָמט. ער איז געווען אַ מומחה פֿאַר שפּראַכן, אין אָנפֿאַנג זענען זיי געגאַנגען אין פּשוטע טעאַטערס. אָבער דאָס טעאַטער האָט אים געפֿאַנגען. דעמאָלט האָט ער זיך אָנגעהויבן לערנען קונסט, אין דעם אָרט אויף דער גאַס בולאָן סור מער 549 ווּ עס איז שפּעטער אויפֿגעקומען דער טעאַטער איפֿ״ט.

די יאָרן פֿון 1930 ביז 1950, זענען געווען די גאָלדענע יאָרן פֿון דעם ייִדישן טעאַטער. איין מאָל איז דימיטרי געגאַנגען אין טעאַטער ״על פּאָרטעניאָ״ זען אַ רוסיש שטיק, ״מײַן אָפֿיציעלע ווײַב״ און דאָרט זיך באַקענט מיטן אַקטיִאָר ענריקע טשײַקאָ. טשײַקאָ איז געבוירן געוואָרן אין רוסלאַנד און אָנגעקומען אין אַ קאָלאָניע אין ענטרע-ריִאָס ווען ער איז אַלט געווען דרײַ יאָר. אין 1900 האָט ער זיך באַזעצט מיט זײַן משפּחה אין בוענאָס-אײַרעס.

דימיטרי, וואָס איז אום 1940 שוין געווען אַ באַרימטער טרומייט-שפּילער, האָט געהאַט אַן ענגע פֿרײַנדשאַפֿט פֿאַרבינדונג מיט ענריקען. בײַ אים אין שטוב האָט דימיטרי זיך באַקענט מיט אַן אָפּערע-זינגערין, בערטאַ, מיט וועלכער ער האָט חתונה געהאַט אַ יאָר שפּעטער. דעמאָלט האָבן זײַנע עלטערן און צוויי פֿון זײַנע ברידער געקענט קומען צו זײַן מיט דימיטרין. די פֿעלדאַרבעט האָט ניט דערלויבט צו זײַן ווײַט פֿאַר אַ לאַנגער צײַט. דאָס איז געווען דאָס ערשטע און דאָס איינציקע מאָל וואָס זיי זענען געפֿאָרן קײַן בוענאָס-אײַרעס. די שטאָט האָט זיי פֿאַרבלענדט. זיי זענען געבליבן בלויז אַ פּאָר טעג, גענוג צו פֿאַרשטיין אַז דימיטרי וועט קיין מאָל זיך ניט באַזעצן אין באַסאַווילבאַסאָ.

דערווײַל איז אַ נײַע שווערע צרה באַפֿאַלן די משפּחה: די צווייטע וועלט-מלחמה האָט געבראַכט צעשטערונג. קרובים און פֿרײַנד וואָס האָבן ניט באַוויזן צו אַנטלויפֿן זענען איצט אומגעקומען. פֿיל פֿון זיי זענען געשטאָרבן, און די לעבנס-געבליבענע האָבן זיך אָנגעטראָפֿן מיטן חורבן. די פֿאַרבינדונג איז געווען שווער און מע האָט ניט געוווסט וועגן דעם גורל פֿון זייערע ליבע. עגמת נפֿש און צער. און ניט קענען העלפֿן זיי אַרויסצוראַטעווען פֿונעם גיהנום.

דימיטריס משפּחה

דימיטריס משפּחה האָט געהאַט אָנגעהויבן אַן אַגריקולטור-אונטערנעמונג אין רוסלאַנד. אָבער זיי האָבן ניט געהאַט קיין דערפֿאָלג און מע האָט זיי אַרויסגעטריבן. לויט קאָמענטאַרן, און פֿון דעם וואָס זיי האָבן געהערט פֿון גוטע פֿרײַנד, האָבן זיי באַטראַכט די מעגלעכקײַט צו עמיגרירן קײַן אַרגענטינע. זיי זענען אָנגעקומען מיט דער שיף ״וועסער״, אום 1914 . זיי האָבן אויסגענוצט די געלעגנהײַט פֿון דער מאַסן-עמיגראַציע, ווײַל אַרגענטינע האָט זיך געפֿונען אין אַן עפּאָכע פֿון פֿולער אַנטוויקלונג אין אַגריקולטור און פֿיצוכט. זיי האָבן געקענט אַ סך רוסן וואָס האָבן עמיגרירט קײַן בוענאָס-אײַרעס און ענטרע-ריִאָס זינט 1889.

דאָרט האָט זיי אָפּגעוואַרט אַ וויכטיקער פּראָיִעקט וואָס האָט זיי צוגעזאָגט אַ זיכער אָרט פֿאַר יענע ייִדן וועלכע האָבן געמוזט אַנטלויפֿן פֿון אָרעמקײַט, הונגער און טויט. דער פּראָיעקט האָט געהייסן ייִק״א (ייִדישע קאָלאָניזאַציע אַסאָציאַציע) . די געזעלשאַפֿט איז געווען פֿאַרשפּרייט איבער עטלעכע אַרגענטינער פּראָווינצן . און זיי זענען געפֿאָרן קײַן ענטרע-ריִאָס, בעסער געזאָגט: קײַן באַסאַווילבאַסאָ.

ווען זיי זענען אָנגעקומען אין באַסאַווילבאַסאָ האָט מען זיי באַזעצט אין איינער פֿון די קאָלאָניעס און מע האָט זיי געגעבן אַ שטח ערד צו באַאַרבעטן. דאָרט דאַרפֿן זיי פֿאַרזייען ווייץ, פֿלאַקס, האָבער און אויך קוקורוזע. די מענער האָבן באַאַרבעט דאָס פֿעלד און די פֿרויען האָבן געאַרבעט אין דער היים. די קינדער האָבן אויך געמוזט אַרבעטן און העלפֿן דער משפּחה. אַזוי ווי דימיטרי איז אַלט געווען אַכט יאָר האָט ער געקענט גיין אין שול, אָבער זײַנע עלטערע ברידער, אַריבער 14 יאָר אַלט, האָבן געמוזט אַרבעטן אין פֿעלד און האָבן ניט געהאַט דאָס מזל צו לערנען ווײַטער.

דימיטרי האָט זיך באַפֿרײַנדט מיט אַ פּאָר קינדער פֿון דער זעלבער קאָלאָניע וואָס האָבן אויך געלערנט אין דער זעלביקער שול, אַזוי אַז זיי האָבן זיך אָרגאַניזירט צו פֿאָרן מיט אַ סולקי(ברידזשקע). אָנצוקומען אין שול האָבן זיי געדאַרפֿט פֿאָרן 30 קילאָמעטער. אין שול האָט מען גערעדט שפּאַניש, אַזוי אַז דאָס לערנען איז פֿאַר אים ניט געווען לײַכט. אָבער ער איז געווען זייער קלוג און עס איז אים געלונגען, און אין אַ קורצער צײַט האָט ער זיך אויסגעגלײַכט מיט זײַנע חברים פֿון קלאַס.

ווען דימיטרי און זײַן משפּחה זענען אָנגעקומען קײַן באַסאַווילבאַסאָ איז דאָרט שוין געווען אַ שיל. און דאָס איז געווען דאָס אָרט ווו די משפּחות פֿלעגן זיך טרעפֿן. אָבער עס האָט אויך עקזיסטירט דער סאָציאַלער פֿאַראיין פֿון דער קאָאָפּעראַטיוו פֿון ערד-אַרבעטערס פֿון לוסיענוויל, וואָס איז געווען בלויז אַ פּאָר קילאָמעטער פֿון דער קאָלאָניע. און האָט געשפּילט זייער אַ וויכטיקע ראָלע פֿאַר דער גאַנצער ייִדישער געזעלשאַפֿט וואָס האָט זיך באַזעצט אין דער אַרומיקער געגנט. נאָכן פֿאַרענדיקן די אָנפֿאַנגשול האָט דימיטרי געהאַט די געלעגנהייט צו פֿאָרן קײַן בוענאָס-אײַרעס פֿאָרצוזעצן זיך לערנען אין דער שטאָט. אין קאָאָפּעראַטיוו האָט זײַן טאַטע זיך באַקענט מיט אַריאל אַבראַמאָוון, אַ וויכטיקע פּערזענלעכקײַט פֿון דער קאָלאָניע, און באַמערקנדיק דימיטריס פֿעיִקײַטן, האָט ער פֿאַר אים געפֿונען אַ וווינונג פֿאָרצוזעצן לערנען אין מיטלשול אין בוענאָס- אײַרעס.

צו באַצאָלן פֿאַר די הוצאות האָט ער אָנגעהויבן אַרבעטן אין דער געגנט וואָס הייסט ״אָנסע״. ער איז געווען אַ שיקייִנגל אין אַ געוועב-פֿאַבריק. מען האָט אים ניט געצאָלט קיין סך, אָבער עס איז געווען גענוג פֿאַר זײַנע טעגלעכע הוצאות. ער האָט ניט נאָר פֿאַרדינט אַ ביסל געלט נאָר ער איז אויך געוואָרן באַקאַנט מיט די גאַסן פֿון דער שטאָט און דאָס איז פֿאַר אים געווען וויכטיק. די ערשטע צײַטן זענען געווען שווערע ווײַל ער איז געווען דערווײַטערט פֿון זײַן משפּחה. ער האָט געבענקט נאָך זײַן מאַמעס מאכלים אין ענטרע-ריִאָס, די וואַרעניקעס און קנישעס, אָבער זײַן עקאָנאָמישע לאַגע האָט אים ניט דערמעגלעכט צו פֿאָרן באַזוכן זײַן משפּחה. אָבער די משפּחה בורמאַן, בײַ וועלכער ער האָט געוווינט, האָט אים זייער גוט אויפֿגענומען און ער האָט זיך בײַ זיי געפֿילט באַשיצט און דאָס האָט אים געהאָלפֿן איבערצוקומען די איינזאַמקײַט. צו 15 יאָר איז דאָס געווען שווער. יעדן

״אָנצוקומען אין שול האָבן זיי געדאַרפֿט פֿאָרן 30 קילאָמעטער.

אין שול האָט מען גערעדט שפּאַניש, אַזוי אַז דאָס לערנען איז פֿאַר אים ניט געווען לײַכט״.

מאַרטין ליסענקי
2טע יאָר
טעכנישע שול פֿיליפּס אַרגענטינע
שטאָט בוענאָס-אײַרעס

ער איז אַרויף אויף דער שיף האָט ער געזען אַז מע האָט אַרויפֿגעבראַכט עטלעכע אייזלען. מע דאַרף זיי זיכער געבן צו עסן און טרינקען! ווען זיי די קומענדיקע נאַכט זיי אָפּזוכן און טרינקען אַ ביסל פֿון זייער וואַסער. דעם רעשט פֿון טאָג האָבן זיי גערעדט צווישן זיך שטילערהייט אַז קיינער זאָל זיי ניט הערן. דעמאָלט האָט ער זיך דערוווּסט אַז אָדם האָט אַכט ברידער. צוויי פֿון זיי, דערוואַקסענע, 20 און 23 יאָר אַלט, האָבן געמוזט דינען אין מיליטער צו פֿאַרטיידיקן דאָס פֿאָטערלאַנד, די איבעריקע זעקס האָבן געפּרוּווט פֿאַרשידענע אופֿנים צו אַנטלויפֿן און ער איז דער איינציקער אַרויף אויף דער שיף אין דעם נאָענטן האַפֿן.

ס'איז שוין געווען טיף בײַ נאַכט ווען זיי זענען אַרויס זוכן די אייזלען. אָבער זיי זענען ניט געווען אויף דעם זעלבן "שטאָק", האָבן זיי באַשלאָסן צום ערשטן מאָל אַרויפֿגיין דורך די טרעפּ. דאָס איז געווען גאַנץ געפֿערלעך אין זייער צושטאַנד, ווײַל טאָמער מע וואָלט זיי געזען וואָלט מען זיי באַשטראָפֿט אָדער אַפֿילו געטויט. סײַ ווי סײַ זענען זיי אַרויף און זיך געהיט ניט צו מאַכן קיין רעש און, צו זייער מזל, האָבן זיי דערזען די אייזלען און אויך דאָס וואַסער וואָס מע האָט פֿאַר זיי געלאָזט. און כאָטש דאָס וואַסער איז געווען שמוציק האָט עס געשטילט זייער דורשט, און זייער האַלדז איז שוין ניט געווען אַזוי פֿאַרטרוקנט.

אָבער די אייזלען האָבן אָנגעפֿאַנגען צו טומלען. זיי האָבן געמוזט אַנטלויפֿן און די הילצערנע ברעטער פֿונעם דיל האָבן געסקריפּעט, אָבער ס'איז זיי געלונגען צו אַנטלויפֿן צוריק אין זייער באַהעלטעניש.

צומאָרגנס האָט מאַציעי זיך אויפֿגעכאַפּט צו גיין זיך אויספּישן. אָבער... ווּ? האָט אים אָדם אײַנגערעדט – צווישן די פֿעסלעך! ער וועט ניט קוקן! מאַציעיען איז דאָס ניט געפֿעלן ווײַל עס איז ניט היגיעניש. אָבער ער האָט ניט געהאַט קיין ברירה און געפּישט אין אַ זײַט.

אויפֿגעגעסן די לעצטע מאַראַנצן וואָס זענען נאָך געבליבן, האָבן זיי ווידער באַשלאָסן יענע נאַכט זוכן עסן און אויך טרינקען. ביי נאַכט האָבן זיי זיך געגרייט אַרויסצוגיין ווען זיי האָבן דערהערט עמעצן באַטראַכטנדיק די פֿעסער, און אַ פּאָר מינוט שפּעטער איז ער אַראָפּ מיט נאָך דרײַ בחורים. זיי האָבן אַרויפֿגעטראָגן אַ פּאָר פֿעסלעך און אויך די מאַראַנצן. אָדם און מאַציעי זענען פֿאַרבליבן שטיל, מורא געהאַט מע זאָל זיי זען און כאַפּן אַ פּאָר קלעפּ, ווײַל זיי האָבן אויסגעזען צו זײַן זייער שטאַרקע.

אַ לאַנגע ווײַלע האָבן זיי געטאַסקעט פֿעסלעך און גערעדט אויף אַ שפּראַך וואָס מאַציעי האָט ניט פֿאַרשטאַנען. נאָך דעם זענען זיי אַרויף און אָדם האָט געזאָגט אַז ס'איז בעסער צו שלאָפֿן ווײַל הײַנט קען מען שוין גאָר ניט טאָן.

אָדם האָט דערקלערט מאַציעיען אַז דאָס האָבן זיי גערעדט פֿראַנצייזיש, וואָס ער האָט זיך אויסגעלערנט בײַ זײַן משפּחה ווען ער איז נאָך געווען אַ קליין קינד, און ער האָט פֿון זייער שמועס פֿאַרשטאַנען אַז צומאָרגנס וועלן זיי זיך אָפּשטעלן אין דער פֿרי און פֿאָרזעצן אין אָוונט, און אַז זיי דאַרפֿן מאַכן פּלאַץ פֿאַר מעבל און עסנוואַרג וואָס זיי וועלן פֿירן קײַן אַמעריקע. אָדמען איז אײַנגעפֿאַלן אַז זיי וואָלטן געקענט בלײַבן אין אַמעריקע און דאָרט וואָלט יעדער איינער פֿון זיי באַזונדער געקענט אָנהייבן אַ נײַ לעבן. מאַציעיען איז דער געדאַנק געפֿעלן געוואָרן, אָבער ער האָט זיך ניט געוואָלט שיידן נאָר בלײַבן מיט אָדמען ווײַל ער האָט אים שוין געפֿילט ווי אַ גוטן פֿרײַנד נאָכן זײַן צוזאַמען אַ גאַנצע וואָך.

אַ גאַנצן טאָג האָט זיך די שיף ניט באַוועגט, און זיי האָבן געזען און געהערט אַ סך מענטשן אָנלאָדן פֿעסער און מעבל, ביז עס איז געוואָרן נאַכט און די שיף האָט זיך אָנגעהויבן רירן. זיי זענען אַרויס זען צי עס איז געבליבן עפּעס צו עסן און זיי האָבן געפֿונען אַן אוצר: אַ פֿאַס מיט ברויטן און וורשטן. זיי האָבן אַרויסגענומען עטלעכע, און פֿאַרשטאַנען אַז זיי מוזן דאָס אײַנטיילן אין פּאָרציעס. מאַציעי האָט געהאַט געלערנט געאָגראַפֿיע און ער האָט געוווּסט אַז די רײַזע קײַן אַרגענטינע דויערט אַרום 14 טעג, און בפֿרט מיט אַ לאַסטשיף, ניט קיין פּאַסאַזשירן-שיף וואָס שטעלט זיך אָפּ צוליב טוריזם.

דער רעשט פֿון דער רײַזע איז שוין געווען לײַכטער, אָן קאָמפּליקאַציעס ווײַל ברויט און וואַסער האָבן זיי געהאַט

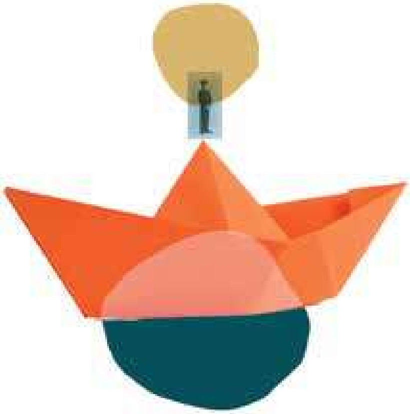

צו דער האַנט. נאָר איין מאָל האָבן זיי איבערגעלעבט אַן אומאײַנגענעמענע סיטואַציע: אַרויסגייענדיק האָט מאַציעי געזען אַז עמעצער קומט זיי אַנטקעגן, און בײַם אַנטלויפֿן האָבן זיי אויפֿגעוועקט אַ צווייטן. אָבער לויט זיי האָבן שפּעטער געהערט, איז דער ערשטער געווען אַ נאַכטוואַנדלער, און דער צווייטער וואָס האָט זיך אויפֿגעכאַפּט האָט געמיינט אַז דעם רעש האָט געמאַכט טאַקע דער לונאַטיקער.

אויפֿן וועג האָט אָדם געלערנט מאַציעיען אַ פּאָר ווערטער אויף שפּאַניש (די שפּראַך וואָס ווערט גערעדט אין אַרגענטינע) און ווען זיי זענען אָנגעקומען האָבן זיי זיך אויסבאַהאַלטן צווישן קופֿערטן כּדי צו קענען אַנטלויפֿן בײַם אַראָפּלאָדן. דער מענטש וואָס האָט אַראָפּגעלאָדן די קופֿערטן האָט זיי דערזען און האָט זיי געוואָלט איבערגעבן דער פּאָליציי. אָבער זיי האָבן געהאַט מזל ווײַל ער האָט געקענט די לאַגע אין דער באַלאַגערטער פּוילן דורך די נאַציס, און האָט זיי אַדורכגעלאָזט.

אין אַרגענטינע האָט זיך זייער לעבנסוועג צעשיידט און מאַציעי האָט קיינמאָל מער ניט געהערט וועגן אָדמען. אָבער ער איז אַרײַן אין אַ בית-יתומים און שפּעטער געלערנט אין שול. ער האָט חתונה-געהאַט מיט אַ ייִדישער פֿרוי, חנה איז איר נאָמען, מיט וועלכער ער האָט געהאַט דרײַ קינדער: כּואַן, פּעדראָ און יחזקאל. די געשיכטע איז געשריבן געוואָרן דורך יחזקאלס זון (לוּיִס) נאָך אַן אינטערוויוּ מיט זײַן זיידן (מאַציעי).

מאַציעי שימאַנסיאַ

מאַציעי שימאַנסיע איז געווען אַ פֿופֿצניעריקער בחור, אַ געבוירענער אין פּוילן בײַ אַ ייִדישער משפּחה אין דער שטאָט גדיניע, בײַם ברעג ים. זיי זענען געווען זייער פֿרום און האָבן אָפּגעהיט אַלע מצוות, זיי זענען שטענדיק געגאַנגען אין שיל און גערוט אום שבת. ס׳איז געווען אַ משפּחה פֿון מיטלקלאַס אָן קיין סך לוקסוס.

דעם ערשטן סעפּטעמבער 1939 האָבן די דײַטשן אינוואַדירט פּוילן און אָנגעהויבן פֿאַרשליסן ייִדן. עס איז געווען אוממעגלעך צו אַנטלויפֿן דורך ערד ווײַל פֿון איין זײַט האָבן אַטאַקירט די נאַציס און פֿון דער צווייטער די רוסן. דאָס הייסט אַז דער איינציקער אויסוועג איז געווען די שיף, אַזוי ווי זיי האָבן געוווינט בײַם ברעג ים האָבן זיי געפּרוּווט זיך אַרײַנצושמוגלען אין אַ שיף, ווי ״בלינדע פּאַסאַזשירן״. אָבער בלויז מאַציעין איז עס געלונגען. זײַנע עלטערן זענען פֿאַרבליבן אין דער שטאָט וואַרטנדיק אויף אַן אַנדערער שיף...

אויף דער שיף האָט מאַציעי זיך באַמיט צו לעבן אָבער אומבאַמערקט, טראַכטנדיק אַז ער וועט מוזן גנבֿנען עסן (פֿון קליינווײַז אָן האָט מען אים געלערנט אַז מע טאָר ניט גנבֿנען! דאָס איז פֿאַרבאָטן אין דער תּורה!) אפֿשר ווען מע וואָלט דערציילט די מאַטראָזן וואָלטן זיי זיך מרחם געווען... בשעת ער האָט געזוכט אַן אָרט אין שיפֿסרוים זיך אויסצובאַהאַלטן האָט ער דערזען אַן אַנדער ייִנגל פֿון אַ יאָר זעכצן, אויסבאַהאַלטן הינטער עטלעכע קופֿערטן.

זיי האָבן אָנגעהויבן שמועסן און ער האָט זיך דערוווּסט אַז דאָס אַנדערע ייִנגל האָט געהייסן אָדם און ער האָט אויך געהערט צו אַ ייִדישער משפּחה. אָבער ניט ווי מאַציעי. זײַנע איז געווען אַן אָרעמע משפּחה און זײַנע קליידער זענען געווען פֿאַרשמירט, פֿול מיט בלאָטע, און זײַנע הויזן צעריסן בײַ די קני. האָבן זיי באַשלאָסן צו שלאָפֿן צוזאַמען, אַרומגערינגלט פֿון פֿעסער פֿול מיט ווייץ, ווײַל זיי האָבן געמיינט אַז אַזוי וועט מען זיי ניט געפֿינען ווײַל קיינער וועט ניט קומען איבערקוקן.

ווי נאָר עס איז אַריבער די ערשטע נאַכט האָבן זיי זיך אויפֿגעכאַפּט אַ ביסל צעחושט, מיט ים-קראַנקייט. פֿאַרביידע איז דאָס געווען דאָס ערשטע מאָל אויפֿן ים און זיי האָבן זיך ניט געפֿילט גוט. זיי זענען געווען הונגעריק נאָך צוויי טעג פֿאַסטן, און אַזוי ווי זיי האָבן ניט געהאַט קיין אַנונג ווו זיי געפֿינען זיך אָדער ווי לאַנג די שיף וועט פֿאָרן, האָבן זיי באַשלאָסן צו גנבֿענען דאָס עסן. פֿאַר מאַציעין איז דאָס געווען זייער אַ שווערער באַשלוס ווײַל ער פֿלעגט שטענדיק האָבן זײַנע עלטערנס שטיצע און הילף אין אַלץ, און ער איז קיינמאָל ניט באַגאַנגען קיין פֿאַרברעכן. דאָס האָט פֿאַר אים געמיינט ״אַריבערטרעטן די שוועל״ אָן אַן אומקער. אָדם האָט אים אָבער איבערגעצײַגט זאָגנדיק אַז עס האַנדלט זיך מסתּמא אין עסן וואָס די סוחרים דאַרפֿן ניט, און אַז זיי זענען רײַכע מענטשן פֿאַר וועמען עס וועט גאָר ניט שאַטן אויב עס וועט אַ ביסעלע פֿעלן.

זיי האָבן באַשלאָסן אַרויסצוגיין פֿון זייער באַהעלטעניש צווישן די פֿעסלעך צו זוכן אין אַנדערע נאָענטע פֿעסלעך עפּעס ווי עפּל אָדער פּלעצלעך, אָבער זיי האָבן בלויז געפֿונען רײַז, ווייץ, קוקורוזע און אַ פּאָר גרינסן וואָס מע קען נישט עסן. דאַן האָבן זיי באַשלאָסן אַז בײַ נאַכט זענען פֿאַראַן ווינציקער אַרומגייערס, וועלן זיי ווידער אַ מאָל פּרוּוון צו זוכן.

נאָך האַלבער נאַכט זענען זיי נאָך אַ מאָל אַרויס פֿון באַהעלטעניש. דאָס מאָל האָט שוין מאַציעין דער ליידיקער מאָגן גענוג ווי געטאָן, און זיי האָבן אָנגעהויבן זיך אַרומדרייען איבערקוקנדיק די פֿעסלעך, פֿאָרזיכטיק ניט צו מאַכן קיין גערויש. ער האָט זיך שוין געפֿילט צעחושט און מיד, און אָדם האָט עס באַמערקט. אָבער ער האָט געזאָגט אַז מע מוז פֿאָרזעצן, אַז זיי טאָרן ניט רעזיגנירן ווײַל אויב ניט וועלן זיי ניט האָבן וואָס צו עסן. זיי האָבן געזוכט און געזוכט איבער אַ שעה. פֿאַר מאַציעין האָט דאָס אויסגעזען אַן אייביקייט. ביז זיי האָבן געפֿונען אַ פֿאַס מיט מאַראַנצן. זיי האָבן געכאַפּט אַרום צען (מער האָבן זיי ניט געקענט טראָגן!) און צוריק אין באַהעלטעניש.

צומאָרגנס האָבן זיי געגעסן אַ פּאָר מאַראַנצן און אָדם האָט פֿאָרגעלייגט אַרויסצוגיין זוכן וואַסער ווײַל ער איז שוין געווען דורשטיק. מאַציעי האָט זיך דערמאָנט אַז ווען

> *ס׳איז שוין געווען טיף בײַ נאַכט ווען זיי זענען אַרויס זוכן איבעראַל די אייזלען.*
>
> *אָבער זיי זענען ניט געווען אויף דעם זעלבן ״שטאָק״, האָבן זיי...*

איגנאַסיאָ פּראַגאַ
2טע יאָר
טעכנישע שול פֿיליפּס אַרגענטינע
שטאָט בוענאָס איירעס

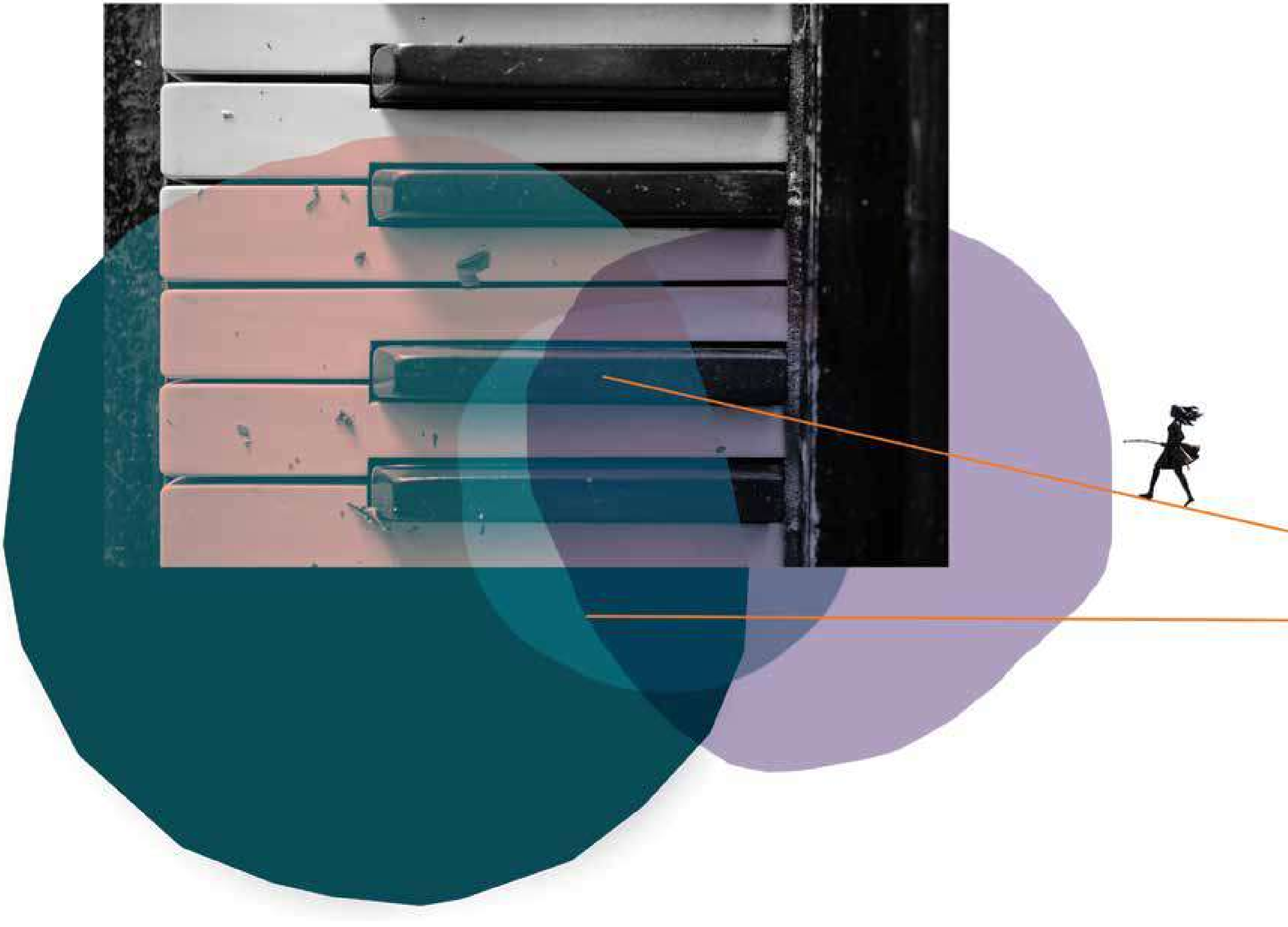

ווער איז געווען עלענאַ זיפּמאַן?

״זייער אַ באַליבטע פֿרוי...״

אַרי אַדאַמאָ, מאַטעאָ קאַמפּאָלאָ,
אַמפּאַראָ פֿערעיראַ, אורסולאַ שיפּעלהוט, איוואַן
ווענטוראַ
4טע יאָר
שול נומער1 ״עסטעבאַן עטשעוועריאַ״
הורלינגהאַם, בוענאָס-אײַרעס

עלענאַ זיפּמאַן (1927-2021)

אַ פּיאַניסטקע, באַגלייטערן פֿון טענצערס אין דעם אָרקעסטער פֿון טעאַטער קאָלאָן.

אין 1952 הייבט זי אָן געבן פּריוואַטע לעקציעס און אויך אין קינדער־גערטנער פֿון דער געגנט ״על פּאַלאָמאַר״.

זי איז געווען זייער אַ באַליבטע פֿרוי אין דער סביבה צוליב אירע סאָציאַלע איניציאַטיוון.

זי איז געשטאָרבן אין 2021 , אין עלטער פֿון 94 יאָר.

דאָס נאָרמאַלע איז אויך אומבאַקאַנט

″איך האָב זיך באַקענט מיט דעם טרענירער און זיך אָנגעהויבן איבערצוטאָן. און עס האָבן אָנגעהויבן אַרײַנקומען די אַנדערע קינדער. אַ פּשוטע באַגריסונג: ″איך בין יונה (כאָנאַס) און דו?″

יאָנאַס גלאַובאַרט
4טע יאָר
שול מאַרטין בובער
שטאָט בוענאָס אײַרעס

געבוירן בין איך געוואָרן אַ ייִד. אַ ייִד אין איינער פֿון די פֿאַרשידענע פֿאָרעמס וואָס עקזיסטירן. ניט קיין פֿרומער ייִד, ניט אין ישׂראל, און אויך ניט ווי אַנדערע ייִדן וואָס עקזיסטירן. יעדער איינער לעבט עס און אינטערפּרעטירט עס אַנדערש. אַ ייִד לויט דעם פֿאַמיליע-נאָמען, אַ ייִדישע מײַן שול, אַ ייִד לויט די טראַדיציעס וואָס מיר באַשליסן אָפּצוהיטן מיט מײַן משפּחה – אָבער ניט ווי אַ נויטיקע זאַך אין אונדזער לעבן – ייִדיש איז מײַן קלוב און ייִדיש איז מײַן סביבה. אַ ייִד אין אַ ייִדישער שול, אַ ייִד מיט ייִדישע חברים. אַ ייִד בין איך ביז איצט, צו זעכצן מיט אַ האַלב יאָר. אַ ייִד לויט מײַן פֿאַרשטאַנד.

″פֿאַרשאָלטענער ייִד!″ שמוציקער ייִד! וויפֿל מאָל האָב איך געהערט דאָס וואָרט, וויפֿל מאָל האָט מען מיר דאָס געזאָגט אין די פֿאַרשידענע פֿאַרמעסטן. איך בין אַ טויער-היטער פֿון פֿוטזאַל אין מײַן קלוב, העבראַיִקאַ, דער איינציקער ייִדישער קלוב וואָס באַטייליקט זיך אין די פֿאַרמעסטן פֿון דער אַרגענטינער פֿוטזאַל אַסאָסיאַציע. אָבער איך וויל ניט רעדן וועגן אַנטיסעמיטיזם; וועגן דעם רעדט מען שוין גענוג.

מיט אַ פּאָר יאָר צוריק, ניט קיין סך, בין איך צום ערשטן מאָל אַרויס פֿון מײַן וועלט, פֿון דער ייִדישער וועלט. צום ערשטן מאָל האָב איך אָנגעהויבן זיך אַדורכצוגיין איבער דער ″גויִשער וועלט″ און זיך באַקענען מיט יענע קינדער וואָס זענען נישט געווען ″ווי איך″.

וואָס איז געשען ווען איך בין אַרויס אויף דער וועלט? וואָס איז מיר געשען מיט די מענטשן, קינדער, נײַע חברים, וועלכע האָבן אָנגעהויבן זיך צו באַקענען, דורך מיר, מיט עפּעס וואָס איז פֿאַר זיי געווען נײַ? ווי אַזוי האָבן זיי רעאַגירט ווען זיי האָבן געזען ″אַ ייִד″?

כ'האָב אָנגעהויבן גיין אין אַ שול פֿון פֿוטזאַל. דאָס ערשטע מאָל בין איך אָנגעקומען פֿריִער צו רעדן מיטן פּראָפֿעסאָר. איך האָב זיך באַקענט מיט דעם טרענירער און זיך אָנגעהויבן איבערצוטאָן. און עס האָבן אָנגעהויבן אַרײַנצוקומען די אַנדערע קינדער. אַ פּשוטע באַגריסונג: ″איך בין יונה (כאָנאַס) און דו? ביז דעמאָלט בין איך גאָר נישט געווען אַנדערש ווי די אַנדערע. און דעמאָלט שטעלט זיך די פֿראַגע : אין וועלכן קלוב שפּילסטו? אין העבראַיִקא! האָב איך געענטפֿערט. דער נײַער בחור איז אַ ייִד!

און עס הייבן זיך אָן די פֿראַגעס: האָסט אַמאָל געגעסן חזיר? פֿאַר וואָס ניצסטו ניט קיין יאַרמלקע? דו שפּילסט ניט אום שבת? אין וועלכער שול לערנסטו זיך? ביסט געבוירן געוואָרן דאָ? דײַן משפּחה איז אויך פֿון אַרגענטינע?

כ'האָב זיי געענטפֿערט אָן קיין שום פּראָבלעם. פֿאַרשטייט זיך אַז דאָס באַליידיקט מיך ניט! פֿאַרקערט - איך פֿיל זיך וויכטיק דערקלערנדיק זאַכן פֿאַר מענטשן וואָס ווייסן ניט אַז דאָס זענען טאָג-טעגלעכע נישט וויכטיקע זאַכן. איך לאַך זיך אויך אויס: אַז ניט אַלע היטן-אָפּ אויף אַזוי פֿיל, אַז איך ניץ ניט ″דאָס היטל″ יעדן טאָג, אַז איך קען עסן חזיר (כאָטש באמת געפֿעלט עס מיר ניט), אַז איך מאַך מײַן שבת ווי יעדער איינער, און באמת איז ניט מײַן גאַנצע משפּחה אַ היגע: מײַן עלטערזיידע און מײַן עלטערבאָבע זענען געבוירן געוואָרן אין אייראָפּע. אַזוי האָב איך זיי געענטפֿערט אַ ביסל סאַרקאַסטיש.

אָבער איך האָב זיך פֿאַרטראַכט. און אַ פּאָר טעג שפּעטער האָב איך פֿאַרשטאַנען אַז מײַן נאָרמאַליטעט איז ניט נאָרמאַל. ווי קען זײַן אַז זיי זאָלן ניט וויסן אַז ניט אַלע זענען מיר אַזוי ווי די וואָס זיי זעען אין קינאָ אָדער אין טעלעוויזיע, און אַז מײַן לעבן איז ניט גלײַך צו זייערס? וויפֿל זאַכן טראַכטן מענטשן וועגן מיר בלויז ווײַל זיי דערוויסן זיך אַז איך בין אַ ייִד? וויפֿל זאַכן טראַכט איך וועגן אַנדערע איבער זאַכן וואָס איך ווייס וועגן זיי? אָבער וויפֿל ווייס איך וועגן זיי? גאָרנישט! וואָסערע בילדער פֿאַנטאַזיר איך אין מײַן מוח וועגן מײַן שכן, און וועלכע איז זייער פֿאַנטאַזיע וועגן אונדז? יעדער איינער פֿון אונדז האָט אַ מענטש אַנטקעגן זיך און מיר כאַפּן זיך ניט אַז מיר זענען אויך מענטשן?..

לעבן מײַן ברודער אין אַזאַ וויכטיקן מאָמענט פֿאַר מיר? פֿאַר וואָס איז דאָס נאָרמאַליזירט? וואָס איז דאָס "נאָרמאַלע"?

איך גיי-אַרײַן אין גוגל. אפֿשר קען מיר גוגל געבן אַן ענטפֿער. איך פּרוּוו אויסצוגעפֿינען אַ פֿאַרוואָס. איך געפֿין אַז די אײַנטיילונג, וואָס ווערט גערופֿן מחיצה, וואָס געוויסע שילן מאַכן צווישן מענער און פֿרויען, ווערט באַרעכטיקט ווײַל "עס טאָר גאָרניט זײַן וואָס זאָל אָפּווענדן דאָס האַרץ און דעם מוח פֿון דער העכסטער פֿאַרבינדונג מיטן רבונו של עולם. ס'איז נישט בלויז אַן אָפּטיילונג: עס מוז אין גאַנצן פֿאַרשטעלן די אויגן, אויב ניט — פֿירט זי ניט דורך איר ציל ווי געהעריק". איך לייען נאָך אַ מאָל און ווידער אַ מאָל און באמת פֿאַרשטיי איך ניט גוט צו וואָס עס טויג.

יאָ: איך האָב אַ ביסל זיך פֿאַרפּלאָנטערט מיט די פֿראַגעס. אָבער ניט אַלע קען איך באמת ענטפֿערן. עס געפֿעלט מיר ניט דער אונטערשייד. איך פֿיל אין דעם דיסקרימינאַציע און עס דערוועקט אין מיר ספֿקות. מײַן מאַמע האָט מיר דערקלערט אַז דאָס איז אויסצומײַדן צעשטרײַען די אויפֿמערקזאַמקייט ווײַל דאָס איז די טבע צווישן אַ מאַן און אַ פֿרוי. איך האָב געמיינט אַז עס האַנדלט זיך אין די ראָלן פֿון מענער און פֿרויען, ווײַל דאָס דעפֿינירט זיי. ס'געפֿעלט מיר ניט דאָס וואָס כ'האָב ערשט געזאָגט: אַ מאַן קען דען ניט קאָכן?

דער פֿאָרהאַנג פֿירט מיך צו טראַכטן וועגן אָפּגעשיידנקייט.

וועלכע זענען די אָפּגעשיידנקייטן וואָס מיר באַטראַכטן ווי וויכטיקע אין אונדזער רעליגיע און קולטור? ווי שטרענג זענען די אָפּגעשיידנקייטן? און אויב אַ ייִנגל טוט זיך אָן ווי אַ מיידל — פֿון וועלכער זײַט פֿאָרהאַנג דאַרף ער זיצן? און אויב דו געפֿינסט זיך מעבר די אָפּגעשיידנקייטן? ווער שאַפֿט די אָפּגעשיידנקייטן? פֿון וועלכער זײַט בלײַבן איינע און די אַנדערע? ווער איז נענטער צו דער תּורה? ווי נאָענט בין איך? וואָס וואָלט געשען ווען איך וואָלט אַמאָל געוואָלט זײַן פֿון יענער זײַט פֿאָרהאַנג?

אויב איך פֿאַרמאַך הײַנט מײַנע אויגן בין איך יענץ מיידל, 12 יאָר אַלט וואָס וואָלט זיך קיין מאָל ניט פֿאָרגעשטעלט אַז זי וועט זיך שטעלן אָט די פֿראַגעס. כ'האָב קיין מאָל ניט געקלערט צו דיסקוטירן מינהגים פֿון דער רעליגיע.

און אַפֿילו אויב איך טו עס הײַנט איז דאָס ניט מיט קיין נעגאַטיווער כּוונה, נאָר סתּם צוליב מײַנע ספֿקות. אין יענע צײַטן האָט מיך געפֿירט מײַן האַרץ, צוליב דער עמאָציע פֿון מײַן בת מצווה. דעריבער קריטיקיר איך זיך ניט. ס'איז געווען אַ ספּעציעלער מאָמענט.

הײַנט באַשליס איך מיר צו דערלויבן די ספֿקות וואָס זענען געווען פֿאַרבאָרגן ערגעץ אין מיר. ווײַל וועגן דעם האַנדלט זיך דאָס לעבן: זיך דערלויבן צו צווייפֿלען און באַפֿרײַען די געדאַנקען. מיר זענען דען ניט, ווי עס זאָגט אליהו טאָקער, "די אייגנטימער פֿון אונדזערע ספֿקות"? דאָס מיינט מוטיקייט. איך מיין אַז אויב מיר האָבן ניט דעם כּוח און מיר ריזיקירן ניט איז שווער צו ענדערן די ווירקלעכקייט. סײַ ווי סײַ, ווי עס זאָגט אויך טאָקער "עקזיסטירט ניט איין איינציקע ווירקלעכקייט און איין איינציקער אמת". וואָס וועל איך אָנווערן פֿרעגנדיק? גאָר ניט. עס קלינגט קיטש אָבער די ספֿקות ווײַזן מיר אַז אפֿשר איז אויף מײַנע פֿראַגעס קיין ענטפֿער ניטאָ. ווען איך רעד וועגן ענדערן די ווירקלעכקייט, מיין איך קריטיק און צווייפֿל און ניט מורא האָבן. פֿון אָט דער מורא שפּראָצט אַרויס כּוח, און פֿון די ספֿקות — די איבערצײַגונג. דאָס מיינט לעבן. ווען מיר וואָלטן געלעבט אָן אַ קריטיק אויף דער אַרומיקער וועלט אָדער אויף זיך אַליין וואָלט, דאָס לעבן געווען אַ ביסל לאַנגווײַליק.

ענדערונג מיינט אַדרענאַלין, פֿאָרשונג, שעפֿערישקייט!

ווי כ'האָב געזאָגט אין אָנפֿאַנג: איך האַס דעם פֿאָרהאַנג, אָבער ערשט האָב איך זיך געכאַפּט אַז אַ ביסעלע צערטלעכקייט פֿיל איך צו דעם, ווײַל אַ דאַנק דעם האָב איך מיר געשטעלט פֿראַגעס וואָס כ'האָב קיין מאָל וועגן זיי ניט געטראַכט, און ווען איך וועל זײַן אין שיל דאָס קומענדיקע מאָל וועל איך טאַקע קרײַצן דעם פֿאָרהאַנג אויף דער אַנדערער זײַט.

קרייַצן דעם פֿאָרהאַנג

פֿון דעמאָלט אָן האַס איך יענעם פֿאָרהאַנג. ס׳איז מײַן בת מצווה, אַ 25סטער מאַי, איך האַלט אין אויפֿנעמען מײַן משפּחה און מײַנע חברים וועלכע זענען געקומען מיך באַגלייטן. איך טרעף זיך מיט מײַנע מומעס וואָס איך האָב פֿון לאַנג ניט געזען. איך בין שטאַרק עמאָציאָנירט אין דעם מאָמענט, אַלע זענען דאָ פֿאַרזאַמלט צוליב מיר. דער פֿאָטאָגראַף נעמט אונדז אַ בילד מיט אַ פּאָר חברטעס און דער רבי הייבט אָן רעדן אויפֿנעמענדיק אונדז אַלע. איצט רופֿט מען מיך,(אוי וויי, די נערוון!) כּדי איך זאָל זיך דערנענטערן צו דער בימה ווײַל מע דאַרף שוין אָנהייבן. איך האָב אַ לאַנגע צײַט געהאַט צוגעגרייט אַ טעקסט. איך פֿלעג גיין אין שיל איין מאָל אַ וואָך אויף לעקציעס וואָס דעם רבינס טאָכטער האָט געלערנט מיט מיר און נאָך אַנדערע מיידלעך, צוצוגרייטן דעם טעקסט וואָס איך לייען איצט פֿאָר. דאָ לייען איך וועגן דער וויכטיקייט פֿון ווערן בת מצווה, און איך באַצי זיך צו די טעקסטן ״וואָס איז די נשמה?״ פֿון יאַנקי טאַובער, און ״די פֿרוי און דאָס הייליקטום״ פֿון טַלי לעוועטאַל. דאָ, פֿאַר אַלע, פֿיל איך זיך אַנדערש. וועט איר פֿרעגן פֿאַר וואָס? וואָס איז אַנדערש? מײַן ענטפֿער איז אָפֿן, איך פֿיל זיך אַ ביסל דערשראָקן ווײַל אַלע קוקן אויף מיר, אָבער איך פֿיל זיך אויך גליקלעך! גליקלעך וואָס איך פֿאַרמאָג אַרום מיר אַזוי פֿיל מענטשן וואָס האָבן מיך ליב און באַגלייטן מיך אין אַזאַ וויכטיקן מאָמענט פֿאַר מיר. אַלץ איז זייער שיין אָבער מײַן רעדע פֿאַרלענגערט זיך אַ ביסל.

איך פֿאַרענדיק לייענען. דאָס איז טאַקע געווען שפּאַנענדיק. ס׳האָבן מיר געשוויצט די הענט. איצט רעדט דער רבי. דער אמת איז אַ איך הער אים גאָר נישט. מײַנע חברטעס שמועסן. איך האָב זיי אַזוי ליב! מײַן טאַטע האָט געהאַט באַשטעלט אַ זינגער, און איצט שפּילט ער. סאַראַ וווּנדערלעכע שטימע האָט ער! מײַן מאַמע הייסט מיר זיך צוהערן ווײַל עס איז מײַן צערעמאָניע, אָבער איך קען ניט אויסמײַדן מיך צו צעשטרײַען. צוויי שעה זענען אַריבער און די צערעמאָניע פֿאַרענדיקט זיך מיט זייער אַ שיין ליד, אָבער איך קען זיך ניט דערמאָנען דעם נאָמען. מײַן מאַמע אָרעמט מיך אַרום שטאָלץ און גליקלעך, נאָך דעם מײַן מומע, מײַנע קוזינעס, מײַן באָבע, מײַן אַנדערע מומע, מײַנע חברטעס און אַלע, אַלע. איך געזעגן מײַנע חברטעס, איך דאַנק זיי וואָס זיי זענען געקומען.

מײַן מאַמע, מײַנע קוזינעס, מײַנע מומעס, מײַן באָבע און איך, מיר זענען געבליבן פֿון דער זײַט פֿאָרהאַנג. אין שיל זענען מיר די גאַנצע צײַט געווען אָפּגעזונדערט ווײַבער פֿון מענער דורך אַ פֿאָרהאַנג. מײַן טאַטע, מײַנע ברידער, מײַנע קוזינען, מײַנע פֿעטערס און מײַן זיידע זענען אויף דער אַנדערער זײַט פֿאָרהאַנג. מיר ווילן זיי גיין זען און טיילן זיך מיט זיי די גרויסע פֿרייד. איך וויל זיי אויך האַלדזן! איך בין מיט דער משפּחה, מיר שטייען פּונקט אַף יענער זײַט פֿאָרהאַנג. איך גיי פֿאָרויס, הינטער מיר מײַן מאַמע, לעבן איר - איר מאַמע, און הינטער זיי מײַנע שוועסטערקינדער און מומעס. אַזוי פֿיל שפּאַנונג איבער אַזאַ אײנפֿאַכע זאַך ווי קרייַצן אַ פֿאָרהאַנג? איך באַווײַז זיך און דערזע די וואָס זײַנען פֿון דער אַנדערער זײַט פֿאָרהאַנג. אַלע שמייכלען צו מיר. ענדלעך גייען מיר אַריבער. איצט האַלדזן מיך זייער שטאַרק מײַנע ברידער; מײַן טאַטע זאָגט מיר אַ פּאָר זייער שיינע ווערטער, מײַן זיידע גיט מיר צערטלעך אַ קוש און מײַנע

פֿעטערס באַגריסן מיך. איצט זענען מיר טאַקע אַלע דאָ, איבערלעבנדיק איינעם פֿון די וויכטיקסטע מאָמענטן פֿון מײַן לעבן.

אין דער רגע איז אַדורכגיין דעם פֿאָראַנג געוואָרן פֿאַר מיר אַ ״נאָרמאַלע״ זאַך. אזוי ״נאָרמאַל״ אַז איך האָב מיך כּמעט ווי ניט געכאַפּט. יענעם טאָג חאָב איך מיך געפֿילט צופֿרידענער וואָס איך בין געווען אין שיל אַרומגערינגלט פֿון מײַנע פֿרײַנד און מײַן משפּחה. הײַנט, ווען איך דערמאָן ווידעראַמאָל מײַן בת מצווה קען איך ניט אַרויסנעמען פֿון מײַן מוח יענעם דורכגאַנג..

״דורכקרײַצן דעם פֿאָרהאַנג״? וואָס באַטײַט דער פֿאָרהאַנג? וואָס וויל עס אונטערשטרײַכן (אַ חוץ דעם מין)? איבער וואָס דאַרף מען אונטערשיידן? פֿאַר וואָס איז עס אַזוי וויכטיק? פֿאַר וואָס עקזיסטירט ״די זײַט פֿאָרהאַנג״ און ״יענע זײַט פֿאָרהאַנג״? פֿאַר וואָס קען איך ניט זײַן, צ״ב,

ווער געפֿינט זיך נענטער צו דער תּורה?

ווי נאָענט בין איך?

וואָס וואָלט געשען ווען איך וויל אין אַ געוויסן טאָג זײַן פֿון יענער זײַט פֿאָרהאַנג?

רענאַטאַ פֿאַור
4טע יאָר
שול מאַרטין בובער
שטאָט בוענאָס-אײַרעס

דער ערשטער באַזוך, צו די שלושים (די צערעמאָניע צו די דרײַסיק טעג) אָפּצודעקן די מצבה . אויף דער מצבה זענען דאָ אויפֿשריפֿטן אויף העברעיִש אָדער ייִדיש, מיט סימבאָלן ווי צום בײַשפּיל דער מגן-דוד, די מנורה, קריגלעך וואָס סימבאָליזירן גמילת-חסד, אָדער צייכענונגען וועגן די צוועלף שבטים פֿון ייִדישן פֿאָלק.

דער ייִדישער בית-עלמין באַקומט אַ ספּעציעלע דימענסיע, אין דער דערמאָנונג פֿון דער ייִדישער קהילה פֿון אַרגענטינע און פֿון די ערשטע קאָלאָניסטן וואָס זענען אָנגעקומען אין אונדזער לאַנד. עס פֿאַרמאָגט זייער אַ ווערטפֿולן צייכן וואָס האַלט-אויף זייער אָנדענק און גיט-אָפּ כּבוד די פּיאָנערן, און די אַלע וועלכע האַבן מיט זייער מי און אָנשטרענגונג געשאַפֿן אַ ייִשוב פֿאַר אונדזער פֿאָלק וואָס גייט ווײַט אַריבער די גרענעצן פֿון דער קהילה און געהערט צו אונדזער פֿאָלק.

די געשיכטע פֿון דעם ערשטן יִידישן בית-עולם

״עס עקזיסטירט דאָקומענטאַציע אין וועלכער מע באַשרײַבט דעם שווערן אָנהייב פֿון די קאָלאָניסטן ווען זיי זענען אָנגעקומען אַהער אין לאַנד״

דער ערשטער בית-הקברות אין לאַנד, דאָס הייסט דער ערשטער יִידישער בית-עלמין פֿון אַרגענטינע, געפֿינט זיך אין מאָזעסוויל און איז געגרינדעט געוואָרן דעם 8ן יאַנואַר 1891, צוויי יאָר נאָך דעם ווי ס'האָבן זיך באַזעצט די ערשטע קאָלאָניסטן אין דער געגנט. אַזוי ווי דאָס איז געווען דער ערשטער יִידישער בית-עולם, זענען אין אים באַערדיקט געוואָרן מענטשן פֿון יִידישן אָפּשטאַם פֿון דער געגנט, און אויך פֿון פֿאַרשידענע פּראָווינצן ווי ענטרע-ריִאָס, סאַנטיאַגאָ דעל עסטעראָ, טוקומאַן און קאָרדאָבאַ.

איבער דעם אַרײַנגאַנג-טויער פֿונעם בית-עולם געפֿינט זיך אויסגעקריצט דאָס יאָר פֿון דער גרינדונג און אויך די אויפֿשריפֿט ״בית-הַחַיִּים״ דאָס מיינט ״הויז פֿון לעבן״. עס געפֿינט זיך אויך אַ וואַסער-פּאָמפּע, וואָס ווערט געניצט ווען די באַזוכערס פֿאַרלאָזן דאָס אָרט, ווי אַן אָנווײַז פֿון רעספּעקט פֿאַר די יִדישע טראַדיציעס, וואָס פֿאַרלאַנגט זיך צו וואַשן די הענט איידער מע פֿאַרלאָזט דאָס הייליקע אָרט.

ווי מען גיט-איבער מינדלעך איז דער באָדן וווּ עס געפֿינט זיך הײַנט דער בית-הקברות אַ טייל פֿון דעם שטח וואָס האָט געהערט צו דער פֿאַמיליע האָראָוויטש, וועלכע האָט עס געשאָנקען נאָך דער פּטירה פֿון זייערן אַ משפּחה-מיטגליד. לויט דעם באַזיץ-דאָקומענט פֿון יאָר 1940 איז די אייגנטימערין די ייִק״א פֿונעם באַראָן הירש, וואָס פֿאַרקויפֿט דעם שטח ערד דער חברה קדישה. די חברה קדישה איז געווען אַן אינסטיטוציע וואָס האָט אָנגעפֿירט מיט די דינים און מנהגים פֿון דער יִדישער קהילה אין איר אָנהייב, און מיט יאָרן שפּעטער, אין 1969 ווערט זי פֿאַרוואַנדלט אין דער יִדישער-קהילה פֿון מאָזעסוויל״. מיט אַ יאָר שפּעטער ווערט זי אָפֿיציעל פֿאַרשריבן ווי ״יִדישע קהילה פֿון מאָזעסוויל״, וועלכע איז פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַרן בית-עולם, די דרײַ שילן, דעם טעאַטער ״קדימה״ און די העברעיִשע שול פֿון דער שטאָט.

דער בית-עולם באַשטייט פֿון דרײַ אָפּטיילונגען. אַלע קברים זענען געווענדט קיין מזרח, קיין יְרושלַיִם. יעדע מצבה האָט דרײַ נומערן, וואָס ווײַזן-אָן אויפֿן סעקטאָר, שורה און קבר. דאָס דערמעגלעכט אַז די משפּחה, פֿרײַנד און באַקאַנטע פֿונעם טויטן זאָלן לײַכט קענען אָפּגעפֿינען אין דער רשימה דאָס אָרט פֿון זײַן קבורה. די באַשריבענע מעטאָדאָלאָגיע העלפֿט אויך די באַזוכערס און טוריסטן אין זייער גאַנג.

אינעם סעקטאָר נומער 6, דער עלטסטער, געפֿינט זיך אַ דענקמאָל פֿאַר די פֿאַרשטאָרבענע קינדער פֿון פּאַלאַסיאָס וועלכע זענען אומגעקומען איבער דער פֿאַרנאָכלעסיקײַט, הונגער און דעם מאַנגל אין וואַסער וואָס די ערשט-אָנגעקומענע אימיגראַנטן האָבן געליטן. אין מיטן בית-עולם געפֿינט זיך אויך אַ דערמאָנונג-מצבה פֿאַר די זעקס מיליאָן קרבנות פֿון חורבן.

עס געפֿינט זיך אויך אַ מאָנומענט לזכר דער פֿאַמיליע ווײַסמאַן, באַשטעלט אין דער שטאָט ראָסאַריאָ אין 1937. דאָס ווײַזסט אונדז די שוידערלעכע שוועריקײַטן וואָס האָבן אַדורכגעמאַכט די ערשט-אָנגעקומענע קאָלאָניסטן, איבער זייערע שפּראַך-פּראָבלעמען, און איבער די אָנגריפֿן, ווי צום בײַשפּיל די משפּחה ווײַסמאַן וואָס איז דערמאָרדעט געוואָרן דורך די ״גאַוטשאָס״.

לויט דער יִדישער הלכה, פֿלעגט מען אין אַמאָליקע צײַטן באַערדיקן דעם מת אײַנגעוויקלט אין די תכריכים און אָן אַן אָרון. אָבער מיט דער צײַט באַגראָבט מען אין אַ גרוב, און אַמאָל לאָזט מען בײַ דער זײַט אַ פֿרײַ פּלאַץ פֿאַר דעם מאַן אָדער ווײַב. די וועלכע זענען געשטאָרבן איבער ניט קיין נאַטירלעכן טויט (זיך גענומען דאָס לעבן, רציחה, דערטרונקענע) ווערן באַערדיקט אָפּגעזונדערט.

ווען אַ ייִד שטאַרבט קומט-פֿאָר זײַן לוויה בײַם פֿאַרמאַכטן אָרון און מיט אַ צודעק, און איידער מע ברענגט אים אין בית-עולם פֿירט מען אים דורך דער שיל, און מע דאַוונט די געהעריקע תּפֿילות צו געזעגענען דעם נפֿטר. נאָך דער קבורה וואַרפֿן די אָנוועזנדיקע דרײַ הויפֿנס ערד, מע פֿאַרדעקט דעם אָרון מיט דער איבעריקער ערד אַזוי אַז עס זאָל בלײַבן אַ בערגל. שפּעטער וועט די משפּחה זאָרגן אויסצואַרבעטן איבער דעם אַ ״גערטנדל״ ווו מע לייגט שטיינדלעך ווי אַן אָנווײַז אַז דער פֿאַרשטאָרבענער פֿאַרבלײַבט אין אַלעמענס זכּרון.

אַ חודש נאָך דער פּטירה פֿון אונדזערע ליבע, קומט-פֿאָר

קאַרטשעווסקי
5טע יאָר
ע.ע.ס.אָ. שול נומער 426 ״דאָמינגאָ פֿ. סאַרמיענטאָ״ מאָזעסוויל
סאַנטאַ-פֿע, אַרגענטינע

די ייִדישע אינמיגראַציע אין אַרגענטינע

כּדי צו פֿאַרשטיין ווער עס זײַנען אָנגעקומען און קומען נאָך ווײַטער אָן ווי אימיגראַנטן אין אַרגענטינע, איז נויטיק צו פֿאַרשטיין די סיבות איבער וועלכע מענטשן פֿילן זיך געצווונגען אָדער גענייגט צו פֿאַרלאָזן זייער אייגן היימלאַנד אָדער ווױנאָרט. דעריבער מוזן אַלע מיגראַטאָרישע פּראָצעסן וועלכע זענען פֿאָרגעקומען ביז הײַנט און קומען נאָך אַלץ פֿאָר אין אונדזער לאַנד באַטראַכט ווערן אין דעם קאָנטעקסט פֿון דעם קאָמפּליצירטן געוועב פֿון די גלאָבאַלע אויסשפּרייטונגען. אין דעם זין, באַציִען זיך די מיפּגראַטאָרישע פּראָצעסן ניט בלויז צו די באַדינגונגען פֿונעם אָנקום פֿון די מענטשן-מאַסן נאָר אויך צו די סיטואַציעס וואָס פֿירן צו זייער אויסוואַנדערונג.

אינעם פֿאַל פֿון אַרגענטינע האָבן מיר געלייגט דעם טראָפּ, איבערהויפּט, אין די אויפֿנעם-פּראָצעסן פֿון גרויסע גרופּעס אײַנוווינערס וואָס זענען אָנגעקומען אין לאַנד צווישן סוף 19טן יאָרהונדערט און אָנהייב 20סטן י.ה. כאָטש מיר שטעלן זיך ספּעציעל אָפּ אויפֿן אָנקום פֿון אָפּשטאַמיקע פֿון אייראָפּעיִשע לענדער, איז אָבער אויך ריכטיק צו פֿאַרשטיין אַז די געשיכטע פֿון דער אינמיגראַציע באַנעמט אויך אַ ברייטערע צײַט און אַ פּלוראַליזם פֿון אָפּשטאַמען, סײַ פֿון אַזיע, פֿון אַפֿריקע, ווי אויך לאַטײַן-אַמעריקאַנער, וועלכע שטעלן צוזאַמען אַ וויכטיקן טייל פֿון די אינמיגראַנטן וואָס זענען אָנגעקומען אין לאַנד פֿון 19טן י.ה ביז הײַנט צו טאָג.

די ייִדישע אינמיגראַציע טיילט טאַקע מיט מיט אַנדערע פֿעלקער געוויסע געמיינזאַמע שטריכן, אָבער גלײַכצײַטיק האָט זי אייניקע אינדיווידועלע כאַראַקטעריסטישע שטריכן. ייִדן האָבן אַקאָמפּאַנירט די פּאָליטיק פֿון צורעדן פֿאַר אינמיגראַציע זינט 1880 אָן, כאָטש זייער אָפּשטאַם איז זייער פֿאַרשידן; זיי קומען-אָן פֿון רוסלאַנד, פֿון אייראָפּע, פֿון אַראַבישע לענדער, אא״וו. אין דעם זין איז אויך פֿאַראַן אַ גרויסע פֿאַרשיידנאַרטיקײַט אין זייערע שפּראַכן, קולטור, סאָציאַל לעבן און אַפֿילו אין זייער גאַסטראָנאָמיע.

די סיבות פֿון דער ייִדישער אינמיגראַציע זענען געווען פֿאַרשידענע: מיט דעם ערשטן שטראָם (1854-1880) זענען אָנגעקומען פֿאָרשטייערס פֿון מסחר-פֿירמעס פֿון מערב אייראָפּע; די צווייטע אָבער איז געווען צוזאַמענגעשטעלט אין זייער גרעסטער מערהײַט פֿון פּליטים אַנטלאָפֿענע פֿון די פּאָגראָמען און אַנטיסעמיטישע פֿאַרפֿאָלגונגען אין רוסלאַנד און גאַנץ אייראָפּע, אָדער זוכנדיק אַ נײַ לעבן זיך צו ראַטעווען פֿון הונגער און יקרות. די ערשטע וועלט מלחמה (1914-1918) האָט איבערגעריסן, אין אַלגעמיין, דעם פֿלוס פֿון מיגראַציע. אָבער ער האָט זיך באַנײַט אין די 20ער יאָרן מיט ווינציקער אינטענסיוויטעט. אַ נײַעם שטויס האָט ער געקריגן איבער דעם אויפֿקום פֿון פֿאַשיזם אין אייראָפּע און די פּאָליטישע פֿאַרפֿאָלגונגען קעגן ייִדן. און בפֿרט באַנײַט די דיסקרימינאַציע פֿון נאַציזם קעגן ייִדן דעם אימפּולס פֿון ייִדישער אינמיגראַציע אין לאַנד מיטן אָנקום פֿון די פּליטים וואָס זוכן שוץ אין אַמעריקאַנער לענדער.

פּונקט ווי במשך דער ערשטער וועלט מלחמה, האָט זיך במשך דער צווייטער וועלט מלחמה איבערגעריסן די באַוועגונג פֿון וואַנדערנדיקע מאַסן-באַפֿעלקערונגען. און ערשט נאָכן סוף פֿון דער מלחמה און פֿון דעם חורבן פּרוּוון פֿון דאָס נײַ די לעבנס געבליבענע, די שארית הפליטה, צו זוכן אַ נײַ לעבן אין אַנדערע לענדער. אַרגענטינע איז איינער פֿון די לענדער וואָס נעמט-אויף די גרעסטע צאָל לעבנס-געבליבענע.[1] ייִדן האָבן געליטן מער ווי אַנדערע אינמיגראַנטן-פֿעלקער פֿון אָנקלאָגן און באַשולדיקונגען, פֿאַרפֿאָלגונגען און אַטענטאַטן. אַנטיסעמיטיזם איז געשטיגן אין די רעדעס סײַ פֿון נאַציאָנאַליסטן ווי בײַ קאָנסערוואַטיווע קרײַזן, וועלכע פֿלעגן באַשולדיקן ייִדן אין ״סעקטאַריזם״, ״ספּעקולאַציע״, ״פּאָליטישע אָנרעגונג״, ״צווייזײַטיקע טרײַהײַט״ אא״וו. אַנטקעגנצושטעלן זיך די באַשולדיקונגען זענען אויפֿגעקומען געוויסע אָרגאַניזאַציעס מיטן ציל זיי צו רעפּרעזענטירן און פֿאַרמיטלען, כּדי די רעגירונג זאָל זיך באַמיִען אָנצונעמען אַקציעס קעגן דיסקרימינאַציע.

נאָך אַריבער אַ יאָרהונדערט פֿון אָנוועזנהײַט אין לאַנד, האָט די ייִדישע אינמיגראַציע איבערגעלאָזט אַ ברייטע ירושה אין סאָציאַלן, קולטורעלן, פּאָליטישן, עקאָנאָמישן און אינטעלעקטואַלן לעבן פֿון אונדזער געזעלשאַפֿט, ווי עס ווײַזט זיך אַרויס אין די אַרבעטן פֿון אונדזער פֿאַרמעסט, זענען ייִדן אײַנגעבילדעט אין אַלע שיכטן פֿון דעם טאָג-טעגלעכן רײַכן פֿילפֿאַכיקן קולטורעלן לעבן פֿון אַרגענטינע.

---

[1] כאָטש דער צירקולאַר 11 פֿון דעם אויסערן מיניסטעריום האָט אין 1938 פֿאַרבאָטן דעם דיפּלאָמאַטישן אַנסאַמבל אַרויסגעבן וויזעס אַדורצופֿאָרן אָדער זיך צו באַזעצן סײַ פֿאַר אומגעוווּנטשענע מענטשן אָדער אָן אַ לאַנד, זענען אַ סך ייִדן געהיימערהייט אַרײַן און שפּעטער רעגולאַריזירט זייער בירגער- צושטאַנד בשעת דער רעגירונג פֿון גענעראַל כואַן דאָמינגאָ פּעראָן

זשורי:

דיעגאָ שולמאַן
שוועדישע אַמבאַסאַדע

סאָל סטיינמאַן, עמנואל קאַהאַן
און וואַנדאַ וועשלער.
דערציִונגס מיניסטעריום

אַנאַ דיאַמאַנט
ייִדישער קולטור פֿאַרבאַנד
איקוף אַרגענטינע

אַברהם ליכטענבוים
ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער
אינסטיטוט - ייִוו״א פֿונדאַציע

דער דערציִונגס מיניסטעריום פֿון ארגענטינע באַגרײַפֿט דערציִונג אין און פֿאַר מענטשרעכט ווי אַ שטאַטלעכע פּאָליטיק וואָס דרינגט אַדורך די אַנטוויקלונג פֿון אַלע דערציִערישע נאַציאָנאַלע אַקטיוויטעטן. אַזוי אַרום איז איר צוגאַנג איז פּאַראַלעל און אָנווענזנד לענג-אויס דעם גאַנצן דערציִונגס סיסטעם, און אַנטהאַלט די פֿאַרשידענע שטחים וואָס פֿאַרבינדן זיך אין אַן אינטעגראַלער פּערספּעקטיוו אין פֿאַרבינדונג מיט דער פֿאַרטיידיקונג און פֿולער גילטיקייט פֿון מענטשנרעכט.

די לייטונג פֿון דערציִונג פֿאַר מענטשנרעכט, מין און אינטעגראַלע סעקסועלע דערציִונג און סאָציאַלע און קולטורעלע דערציִונג, אַנטוויקלט דורך איר פּראָגראַם דערציִונג און זכּרון די איבערגעבונג און לערע פֿון דער נאָענטער פֿאַרגאַנגענהײַט דורך דער אויסאַרבעטונג פֿון מאַטעריאַלן, און גרייטן-צו די לערערס איבערן גאַנצן לאַנד. איר אַרבעט ווערט אָרגאַניזירט אַרום דרײַ טעמעס: זכּרון פֿון דער דיקטאַטור, שטאַטלעכער טעראָריזם אין אַרגענטינע; מאַלווינען אינדזלען: זכּרון, סוּווערעניטעט און דעמאָקראַטיע; חורבן און אַנדערע גענאָזידיומס.

די פֿעדעראַלע און נאַציאָנאַלע פּאָליטיק ווערט אײַנגערעכנט אין נאָרמאַטיווע ראַמען, איבערהויפּט דער געזעץ פֿון נאַציאָנאַלער דערציִונג נר. 202.62, באַשטעטיקט אין 2006 , אין וואָסערן דריטן אַרטיקל ווערט אָנגעוויזן אַז ״די נאַציאָנאַלע דערציִונג איז אַ נאַצציאָנאַלע פּריאָריטעט, וואָס ווערט באַטראַכט ווי אַ שטאַטפּאָליטיק אויפֿצובויען אַ גערעכטיקע געזעלשאַפֿט, צו באַשטעטיקן די זעלבסטשטענדיקייט און דרום אַמעריקאַנער אידענטיטעט, פֿאַרטיפֿן די פּראַקטיק פֿון דער דעמאָקראַטישער געזעלשאַפֿט, רעספּעקט פֿאַר רעכטנמענטש און די פֿונדאַמענטאַלע פֿרײַהײַטן, און פֿאַרפֿעסטיקן די עקאָנאָמישע און סאָציאַלע אַנטוויקלונג פֿונעם לאַנד.

אַרגענטינע האָט אין יאָר 2000 אונטערגעשריבן די דעקלאַראַציע פֿון שטאָקהאָלם, לויט וועלכער די מיטגלידער-לענדער פֿאַרפֿליכטן זיך אָנצווווענדן פּאָליטיקן און פּראָגראַמען אַף צו שטיצן די דערציִונג, , זכּרון און פֿאָרשונג פֿון חורבן. הײַנט צו טאָג איז אַרגענטינע דאָס איינציקע לאַנד פֿון לאַטײַן אַמעריקע וואָס אינטעגרירט פֿולשטענדיק די אינטערנאַציאָנאַלע אַליאַנס פֿאַר דער דערמאָנונג פֿונעם חורבן (ירהא אויף ענגליש), מיט דער ברייטער אַנערקענונג פֿון די אַנדערע שטאַטן צוליב איר אַקטיווער אַרבעט בנוגע דער דערמאָנונג און לערן פּראָגראַמען וועגן חורבן און מענטשנרעכט. עס באַטייליקן זיך אויך אין אויסאַרבעטן אַ לאָקאַלן קאַפּיטל פֿון דער אַליאַנס, דער מיניסטעריום פֿאַר יוסטיץ און מענטשרעכט און דער מיניסטעריום פֿאַר אויסערלעכע ענינים און רעליגיע, חוץ אַנדערע אָרגאַניזאַציעס פֿון דער ציווילער געזעלשאַפֿט.

דער אויפֿרוף צו שרײַבן די אַרבעטן ווערט געבוירן אַ דאַנק אַן אײַנלאַדונג פֿון דער אַמבאַסאַדע פֿון שוועדן אין אונדזער לאַנד זיך צו באַטייליקן אין די אַקטיוויטעטן וואָס האָבן דורכגעפֿירט עטלעכע שטאַטן אין די ראַמען פֿון דער מאַלמאָ-קאָנפֿערענץ, רימעמבער-ריאַקט פֿון 2021, צענטראַליזירט אינעם קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם. דער דערציִונגס-מיניסטעריום, דורך דער פּראָגראַם דערציִונג און זכּרון, האַלט פֿאַר וויכטיק דעם ווערטפֿולן בײַטראָג וואָס מיינט געבן אַ וואָרט און באַטייליקן די סטודענטן פֿונעם גאַנצן לאַנד, און פֿאַרפֿליכטעט זיך אָנצוהאַלטן די געמיינזאַמע אַקטיוויטעט. גלײַכצײַטיק זענען פֿאַרבעטן געוואָרן אָרגאַניזאַציעס פֿון דער ציווילער געזעלשאַפֿט וועלכע האָבן אַ פֿאַרבינדונג מיט דער טעמאַטיק, זיך צו באַטייליקן אין דער איניציאַטיוו. עס האָבן אָנטייל גענומען צוויי אינסטיטוציעס וואָס שטיצן אין אונדזער לאַנד די ייִדישיסטישע קולטור: דער ייִדישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט (ייִוו״א), און די פֿעדעראַציע פֿון ייִדישע קולטורעלע פֿאַראיינען אין אַרגענטינע (איקו״ף). וועלכע האָט זיך פֿאַרפֿליכטעט אינעם פֿאַררוף און אַנטוויקלונג פֿון די אַקטיוויטעטן.

דער ציל פֿונעם פֿאַררוף באַשטייט אין פֿאַרבעטן די שולן צו אַנטדעקן דורך דער פֿאָרשאַרבעט און דערציילערישער שאַפֿונג פֿון די תּלמידים, די ירושה און מאַטעריעלע שפּורן פֿון דער ייִדישער אָנוועזנהייט אין אַרגענטינע.

די טעקסטן וואָס שטעלן צוזאַמען ״מעשׂיות און שפּורן, דערציילן די איבערלעבונגען און השפּעות פֿון דער ייִדישער קולטור אין אַרגענטינע״ שטעלן מיט זיך פֿאָר אַ בײַטראָג פֿון די אָנפֿאַנג שולן און מיטל שולן פֿון לאַנד איבערצודענקען דעם קאָלעקטיוון זכּרון און אויפֿבויען אַ דעמאָקראַטישע געזעלשאַפֿט אין איר פֿאַרשיידנקייט.

מיר רעדן דאָ וועגן פּערזענלעכע און משפּחה געשיכטעס, אַ פּאָר פֿון זיי אויטאָביאָגראַפֿישע און אַנדערע דערציילטע ווי פֿיקציעס אויף דער באַזע פֿון פֿאָרשונגען וועגן מוזעומס, פֿאָרשטעלנדיק מעשׂיות וועגן זאַכן, ערטער און עדותן.

אייניקע פֿון די אַרבעטן פֿאַרבינדן מיגראַציע מיטן חורבן וואָס פּרובירן אויפֿצוהאַלטן דעם ווייטיקלעכן צייכן פֿון די ייִדישע קרבנות אין אייראָפּע, און רירט-אָן גלײַכצײַטיק די הײַנטיקע סטודענטן.

אין יעדן פֿאַל מוז מען געדענקען אַז עס האַנדלט זיך אין שול-אַרבעטן פֿון פֿאַרשיידענע ערטער פֿון לאַנד, באַגלייט פֿון זייערע לערערס אין די פֿאַרשיידענע ראַמען, צו באַאַרבעטן די טעמאַטיק. אַזוי אַרום באַמערקט מען די פֿילפֿאַרביקייט בײַם באַהאַנדלען די טעמעס.

די אַרבעטן ווערן פּובליקירט אויף שפּאַניש און ייִדיש, איינע פֿון די שפּראַכן וואָס ייִדישע אינמיגראַנטן האָבן מיט זיך געבראַכט אין אונדזער לאַנד, און אויך איינע פֿון די נאַציאָנאַלע שפּראַכן אין שוועדן, צוריק צו באַקומען אַ טייל פֿון דער קולטור און אידענטיטעט פֿון דער ייִדישער באַפֿעלקערונג וואָס דער חורבן האָט געפּרוּווט אויסצומעקן, און הײַנט לעבן מיר עס אויף פֿון דאָס נײַ דורכן קול און דעם בליק פֿון אַרגענטינער סטודענטן.

פּראָגראַם פֿאַר דערציִונג און זכּרון

דערציִונג און זכּרון

מעשׂיות און שפּורן איז דער פּועל-יוצא פֿון אַ צוזאַמענרוף צו וועלכן עס זענען פֿאַרבעטן/אײַנגעלאַדן געוואָרן אונדזערע שילערס און שילערינס נאָכצופֿאָרשן די מאַטעריעלע, קולטורעלע און סימבאָלישע צייכנס פֿון דער ייִדישער אימיגראַציע אין אַרגענטינע. די פֿאָרשונג-אַרבעטן וואָס זענען אַנטוויקלט געוואָרן דורך די שולן וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דעם פֿאָרשלאַג ווײַזן אונדז די פֿאַרשידענע אויפֿנס אין וועלכע די צאָלרײַצע גרופּעס אימיגראַנטן וואָס זענען אָנגעקומען אין אונדזער לאַנד האָבן געלאָזט זייערע צייכנס – זייערע דערציילונגען און שפּורן – אין דער קולטור און אין דער געזעלשאַפֿט.

פֿאַרצײַטנס איז די באַנעמונג/באַגריף געווען אַז אונדזער לאַנד איז געווען אַ שמעלצטאָפּ אין וועלכן אַלע געזעלשאַפֿטן פֿון אימיגראַנטן שמעלצן זיך צוזאַמען אין אַ נײַער האָמאָגענישער נאַציאָנאַלער אידענטיטעט. הײַנטיקע דערפֿאַרונגען וועגן דער אימיגראַציע שאַצן בעסער אָפּ די שאַפֿונג פֿון אַ פּילזײַטיקער / פּילפּנימדיקער געזעלשאַפֿט מיט אייגנאַרטיקע באַפֿעלקערונגען וואָס לאָזן זייער בײַטראָג, ניט אָפּזאָגנדיק זיך פֿון זייערע טראַדיציעס, זייערע גלויבנס און זייער מקורדיקער אידענטיטעט. די אַנערקענונג גיט אונדז די מעגלעכקייט אָפּצושאַצן די פּילפֿאַכיקע קולטורן וואָס שטעלן צוזאַמען און לעבן אויף אונדזער טעריטאָריע.

מעשׂיות און שפּורן קלײַבט צונויף די אַרבעטן וואָס סטודענטן פֿון שולעס פֿון אונדזער לאַנד האָבן צוגעגרייט מיטן צוועק צו פֿאָרשן אין די דערפֿאַרונגען פֿון דער ייִדישער אימיגראַציע. לייענענדיק קענען מיר באַמערקן אַז צוויי צײַט- מאָמענטן קומען זיך צוזאַמען: די פֿאַרגאַנגענהײַט און די קעגנוואַרט. די שפּורן פֿון יענעם מיגראַטאָרישן פּראָצעס ווערן צוריק אַנטדעקט דורך דער דערפֿאַרונג פֿון אונדזער יוגוואַרג וועלכע, אין אַ נײַעם היסטאָרישן מאָמענט, פֿרעגן זיי זיך נאָך וועגן די באַדינגונגען פֿון אַ געמיינזאַם לעבן וואָס זאָל מיט פֿרייד אָננעמען די פֿאַרשידנקײַט און דעם רעספּעקט פֿאַר די וועלכע האָבן אַנדערע לעבנס געשיכטעס, ביאָגראַפֿיעס און אַן אַנדערע וועלט אָנשויונג.

די פֿאָרעמס זיך צו דערנענטערן צו אונדזערע געשיכטעס זענען ניט בלויז אַ מיטל זיך צו באַקענען מיט אונדזער פֿאַרגאַנגענהײַט, נאָר זיי דינען אויך צו גרינדען אַ דעמאָקראַטישע געזעלשאַפֿט וואָס נויטיקט זיך אין פּראַקטיצירן און אויסאיבן . דעם זכּרון. אונדזער פֿליכט שטייט-אײַן אין פֿאַרוואַנדלען די געשיכטעס וואָס דאָס ביכל האָט אָפּגעראַטעוועט אין אַ ירושה פֿאַר די קומענדיקע דורות.

חיִים פּערטשיק

דערציִונגס-מיניסטער

סוף פֿאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט האָט מען אָנגעהויבן צו באַמערקן אין שוועדן און איבער דער גאָרער וועלט אַ צופֿלוס פֿון אַנטיסעמיטיזם וואָס ווערט באַגלייט פֿון אַ פֿעלן פֿון פֿאַרשטאַנד און ס'האָט זיך אָנגעהויבן פֿאַרגרעסערן די לייקענונג פֿון חורבן. אין דעם קאָנטעקסט אין דעם קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם און פֿאַר דער אַרבעט צו געדענקען דעם חורבן האָבן די פּאָליטיקן פֿון שוועדן באַקומען אַ וויכטיק פּלאַץ און דער הויכפּונקט איז געווען אין יאָר 2000 אין דעם אינטערנאַציאָנאַלן פֿאָרום קעגן אַנטיסעמיטיזם אין שטאָקהאָלם. ווי אַ פּועל יוצא פֿון דעם פֿאָרום און די שוועדן דעקלאַראַציע, זײַנען די באַזע פֿאַר דער אינטערנאַציאָנאַלער אַליאַנס פֿאַרן זכּרון פֿון חורבן, (יהרא אויף ענגליש) געשאַפֿן אין 1998 דורכן דעמאָלטדיקן שוועדישן פּרעמיער מיניסטער גאָראַן פּערססאָן.

אין אָקטאָבער 2021, 21 יאָר נאָכן שטאָקהאָלמער פֿאָרום, האָט דער שוועדישער פּרעמיער מיניסטער סטעפֿאַן לאָפֿווען אָרגאַניזירט אַן אינטערנאַציאָנאַלן פֿאָרום אין מאַלמאָ צו געדענקען דעם חורבן און דעם קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם, רימעמבער – ריאַקט, מיטן ציל צו נאָכגיין דעם אָריגינאַלן פֿאָרום דורך אַ באַדײַטנדיקן בײַטראָג אין די אָנשטרענגונגען אָנצוהאַלטן מיט אַ לעבעדיקן זכּרון און אינספּירירנדיק נײַע אַקציעס און מאָסמיטלען קעגן אַנטיסעמיטיזם.

דער פֿאָרום אין מאַלמאָ האָט אונטערגעשטראָכן דעם קאָנטעקסט פֿאַר אַ פּראָיעקט ״זכרונות און שפּורן, צו דערציילן די איבערלעבונגען און צייכנס פֿון דער אינמיגראַציע און ייִדישער קולטור אין אַרגענטינע״ אָרגאַניזירט דורך דער שוועדישער אַמבאַסאַדע אין בוענאָס אײַרעס און דעם נאַציאָנאַלן דערציִונגס מיניסטעריום דורך דער פּראָגראַם דערציִונג און זכּרון. דאָס איז געווען געווענדעט צו די תּלמידים פֿון די פֿאָלקשולן און מיטלשולן פֿון דעם גאַנצן לאַנד, און דער ציל איז געווען אַ בײַטראָג אינעם קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם מיט זײַטיקע סטראַטעגיעס. פֿון איין זײַט האָט מען סטימולירט דאָס שרײַבן וועגן הומאַניסטישע אויפֿפֿירונגען לגבי דעם אַנדערן ווי אַ פֿאָרעם צו באַקעמפֿן פּיראורטיילן וואָס געפֿינען זיך אין דער אַלגעמיינער געזעלשאַפֿט און אין די סאָציאַלע נעצן בפֿרט. גלײַכצײַטיק האָט מען געוואָלט אונטערשטרײַכן די בײַטראָגן פֿון דער ייִדישער אינמיגראַציע אין אַרגענטינע, די היים פֿון דער גרעסטער ייִדישער קהילה אין לאַטײַן אַמעריקע, פֿון בערך אַ 200000 פּערזאָן.

דאָס בוך נעמט אַרײַן אַ סעלעקציע פֿון 17 טעקסטן, געשריבן דורך תּלמידים פֿון פֿאַרשיידענע טיילן פֿון אַרגענטינע. יעדע איינע פֿון די דערציילונגען איז באַגלייט מיט אַן איבערזעצונג אויף ייִדיש, איינע פֿון די פֿינף מינאָריטאַרע נאַציאָנאַלע שפּראַכן אין שוועדן. די ווערסיעס אויף ייִדיש זענען אַ סימבאָלישער אַקט וואָס קאָנקרעטיזירט די קאָנסעקווענצן פֿון דעם חורבן, און דאָס ווערט צוגעשטעלט ווי אַ פּײַערונג צו דער שפּראַך, צו דער ייִדישער קולטור, און פֿאַר דער אַנדערשקײַט פֿון די געזעלשאַפֿטן אין ביידע לענדער

ס'איז פֿאַר מיר אַ שטאָלץ פֿאָרצושטעלן די קאָמפּילאַציע, דעם אָפּקלײַב פֿון די טעקסטן וואָס נעמען אַרײַן, צווישן אַנדערע, עדות וועגן ייִדישן קאָאָפּעראַטיוויזם אין לאַ פּאַמפּאַ, אַ פֿאָרשונג איבער די ייִדישע אינמיגראַנטן אין גענעראַל ראַמירעז אין ענטרע ריִאָס, און אַ דערציילונג וועגן דעם צוזאַמענקום מיט די ייִדן אין טוקומאַן, צוגלײַך מיט מחשבות, געדאַנקען פֿון בוענאָס אײַרעס מיט דער טרעפֿונג מיט דעם צווייטן, וואָס קען זײַן שאָקירנדיק אָבער באַרײַכנדיק. איך דערוואַרט אַז דער רוף פֿון יונגעלײַט צו שרײַבן און פֿאָרשן וועגן די שפּורן פֿון דער ייִדישער קולטור אין זייערע געמיינדעס זאָל האָבן בײַגעטראָגן צו אַ קאָנסטרוקציע פֿון נײַע זכרונות און קענטענישן איבער דער ייִדישער אָנוועזנהייט אין אַרגענטינע. די דאָזיקע איצטיקע דערפֿאַרונגען זענען נאָך אַ בײַטראָג אָנצוהאַלטן דעם זכר פֿון חורבן. די ווערטער פֿון פּרעמיער מיניסטער אין שוועדן, סטעפֿאַן לאָפֿווען זײַנען: ווען די שארית הפּליטה ווערט עלטער און שטאַרבט איז די אַרבעט פֿאַר די וואָס מיר לעבן נאָך וויכטיקער. מיר דאַרפֿן נעמען אונדזערע זכרונות פֿאָרויס און אָנהאַלטן שטענדיק אַן אָרט אין אונדזער זכּרון און אין אונדזערע הערצער, און רעדן וועגן דעם צווישן אונדז און מיט אונדזערע קינדער. און זאָגן: מיר ווייסן וואָס ס'איז געשען.

מיר וועלן ניט דערלויבן אַז דאָס זאָל ווידער אַ מאָל געשען.

מיר וועלן זיי קיין מאָל ניט פֿאַרגעסן.

אַנדערס קאַרלסאָן

אַמבאַסאַדאָר פֿון שוועדן

זכּרון און רעאַקציע קעגן אַנטיסעמיטיזם

מעשׂיות און שפּורן

אַמבאַסאַדע פֿון שוועדן

דערציִונגס מיניסטעריום

דירעקציע פֿון דערציִונג פֿאַר מענטשנרעכט,
מין און אינטעגראַלע סעקסועלע פּראָגראַם
פֿאַר דערציִונג און זכרון.

פּראָיעקט-קאָאָרדינאַציע:

סאָל שטיינמאַן: דערציִונגס מיניסטעריום

דיעגאָ שולמאַן: שוועדישע אַמבאַסאַדע

אידיי

דיעגאָ שולמאַן

רעדאַקציע:

כוליעטאַ סאַנטאָס

איבערזעצונג:

ייִוו״א פֿונדאַציע

איבערזעצערין:

נחמה באַראַד

אויפֿזעונג:

אַברהם ליכטענבוים

טעכנישע לייטונג:

סילוויאַ האַנסמאַן

גראַפֿישע אויסשטאַטונג:

ראַמיראָ פּערעז.

מיר דריקן-אויס אונדזער דאַנקבאַרקייט:

אַלע תּלמידים וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דעם אויפֿרוף, די לערערס און די שולן וואָס האָבן געהאָלפֿן אין דער איניציאַטיוו.
אַלע מיטגלידער פֿון דער נאַציאָנאַלער דערציִונגס נעץ וואָס האָבן באַגלייט דעם פּראָיעקט אין יעדער פּראָווינץ פֿון לאַנד.

פּרעזידענט

דר. אַלבערטאָ פֿערנאַנדעז

וויצעפּרעזידענטקע

דר. קריסטינאַ פֿערנאַנדעז — קירשנער

קאַבינעט-שעף

דר. כואַן לויִס מאַנזור

דערציִונגס מיניסטער

חיִים פּערטשיק

ראַטגעבערס-קאַבינעט

פּראָפֿ. דאַניעל כאָסע פּיקאָ

דערציִונגס-סעקרעטאַריאַט

דר. סילווינאַ גווירץ

אונטערסעקרעטאַר פֿון סאָציאָקולטורעלער דערציִונג

ליצענציאַט אַלעכאַנדראָ האָראַסיאָ גאַריי.

Ministerio de Educación
Argentina

Embajada de Suecia
Buenos Aires

ICUF איקוף

FUNDACIÓN IWO
יידישער וויסנשאַפטלעכער אינסטיטוט
INSTITUTO JUDÍO DE INVESTIGACIÓN

מעשׂיות און שפּורן

דערציילן די איבערלעבונגען און השפּעות פֿון דער
ייִדישער קולטור אין אַרגענטינע